

ÜNİTE I

OLAY ÇEVRESİNDE OLUŞAN EDEBİ METİNLER

1. Olay Çevresinde oluşan Edebî Metinleri Tanıma ve Gruplandırma
(Masal ve Destandan, Hikâye ve Romana; Karagöz ve Seyirlik Oyunlardan, Modern Tiyatro Metinlerine)
2. Anlatmaya Bağlı Edebî Metinleri İnceleme Yöntemi
 - a. Metin ve Zihniyet
 - b. Yapı (Olay Örgüsü, Kişiler, Mekân, Zaman)
 - c. Tema
 - ç. Dil ve Anlatım
 - d. Metin ve Gelenek
 - e. Anlama ve Yorumlama
 - f. Metin ve Yazar
3. Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme
(Masal ve Destandan, Hikâye ve Romana)
4. Göstermeye Bağlı Edebî Metinler
(Karagöz ve Seyirlik Oyunlardan Modern Tiyatro Metinlerine)
 - a. Göstermeye Bağlı Edebî Metinleri Tanıma (Tiyatro)
 - b. Göstermeye Bağlı Edebî Metinleri İnceleme
 1. Geleneksel Türk Tiyatrosu
 - a. Karagöz
 - b. Orta Oyunu
 2. Modern Türk Tiyatrosu
 - a. Trajedi
 - b. Komedi
 - c. Melodram

BU BÖLÜMÜN AMAÇLARI

Bu ünitenin sonunda;

- * Olay çevresinde oluşan metinleri gruplandırabilecek,
- * Yazıldığı dönemin zihniyetiyle metnin ilişkisini belirleyebilecek,
- * Anlatmaya bağlı edebî metni yapı yönünden inceleyebilecek,
- * Anlatmaya bağlı edebî metnin temasıyla ilgili çıkarımlarda bulunabilecek,
- * Anlatmaya bağlı edebî metni dil ve anlatım yönünden inceleyecek,
- * Anlatmaya bağlı edebî metni geleneği içerisinde değerlendirebilecek,
- * Anlatmaya bağlı edebî metni anlayıp yorumlayabilecek,
- * Yazarın edebi yönüyle ilgili çıkarımlarda bulunabilecek,
- * Anlatmaya bağlı edebî metin örneklerini inceleyip karşılaştırabilecek,
- * Göstermeye bağlı metinleri (dramatik metinleri) tanıyacak,
- * Göstermeye bağlı edebî metin örneklerini inceleyip karşılaştırabileceksiniz.

NASIL ÇALIŞMALIYIZ?

- * Bu üniteye yer alan metinleri dikkatlice okuyunuz.
- * Hazırlık bölümlerinde gerekli araştırmaları yapınız, size yöneltilen soruları cevaplayınız.
- * Anlamını bilmediğiniz sözcüklerin ve kavramların karşılıklarını sözlükten bulunuz.
- * Size yöneltilen soruları cevaplayınız.
- * Öğrenmede zorluk çekiyorsanız yazarak çalışınız.
- * Üniteyi kavramadan diğer üniteye geçmeyiniz.

ÜNİTE I

1. Olay Çevresinde Oluşan Edebî Metinleri Tanıma ve Gruplandırma

HAZIRLIK

Bir hikâyeyi, bir romanı, bir makaleyi veya, fıkrayı inceleyiniz. Bu metinler arasında fark var mı?

Edebî metinler kaç grupta incelenir? Bunlar hangi özelliklerine göre sınıflandırılır? Araştırınız.

METİN İNCELEME

DEDE KORKUT

DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN DESTANI

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şâmî otağını yeryüzüne diktirmişti. Alaca gölgesi gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi.

Gene ziyaret tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurduğunu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin demiş idi.

Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmaya başladı.

Meğer Dirse Han derlerdi bir beyin oğlu kızı yok idi. Söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

*Serin serin tan yelleri estiğinde
Sakallı boza çalan çayır kuşu öttüğünde
Sakalı uzun müezzin ezan okuduğunda
Büyük cins atlar sahibini görüp homurdandığında
Aklı karalı seçilen çağda
Göğsü güzel koca dağlara gün vurunca
Bey yiğitlerin kahramanların birbirine koyulduğu çağda*

sabahın ilk aydınlığında Dirse Han kalkarak yerinden doğrulup, kırk yiğidini beraberine alıp Bayındır Han'ın sohbetine geliyordu.

Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular. Kara keçe altına döşediler. Kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. Bayındır Han'dan buyruk böyledir hanım, dediler. Dirse Han der: Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü; kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü, benden aşağı kimseleri ak otağa, kızıl otağa kondurdu, benim suçum ne oldu ki kara otağa kondurdu, dedi. Dediler: Hanım, bugün Bayındır Han'dan buyruk şöyledir ki oğlu kızı olmayana Tanrı Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz demiştir, dediler. Dirse Han yerinden kalktı, der: Kalkarak

yiğitlerim yerinizden doğrulun, bu garaip bana ya bendendir ya hatundardır, dedi.

Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa söyler, görelim hanım ne söyler:

Deyiş

Der:

*Beri gel başımın bahtı evimin tahtı
Evden çıkıp yürüyünce servi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçlım
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çift adem sığmayan dar ağızlım
Kavunum yemişim düvleğim
Görüyor musun neler oldu*

Kalkarak Han Bayındır yerinden doğrulmuş, bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş, oğulluyu ak otağa, kızılıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin yemezse kalksın gitsin, onun ki oğlu kızı olmaya Tanrı Taâla onua beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, demiş. Ben varınca gelerek karşıladılar kara otağa konurdular, kara keçe altıma döşediler, kara koyun yahnisinden önüme getirdiler, oğlu kızı olmayana Tanrı Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bil, dediler. Senden midir, benden midir, Tanrı Taâla bize bir topaç gibi oğul vermez nedendir, dedi, söyledi:

Der:

*Han kızı yerimden kalkayım mı
Yakan ile boğazından tutayım mı
Kaba ökçemin altına atayım mı
Kara çelik öz kılıcımı elime alayım mı
Öz gövdenden başını keseyim mi
Can tatlılığını sana bildireyim mi
Alca kanını yer yüzüne dökeyim mi
Han kızı sebebi nedir söyle bana
Müthiş gazap ederim şimdi sana, dedi.*

Dirse Han'ın hatunu söylemiş, görelim ne söylemiş. Der: Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme, yerinden kalk, alaca çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes, İç Oğuzun Dış Oğuzun beylerini başına topla, aç görse doyur, çıplak görse donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yığ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük ziyafet ver, dilek dile, olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir, dedi.

Dirse Han diş ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı. Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El kaldırdılar, dilek dilediler. Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Taâla bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice müddetten sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.

At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han'ın ordusuna karıştı.

Meğer hanım, Bayındır Han'ın bir boğası var idi, bir de erkek devesi var idi. O boğa sert taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın bir güzün boğa ile erkek deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han kudretli Oğuz beyleri ile temaşa ederdi, seyreder eğlenirdi.

Meğer sultanım, gene yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından üç kişi sol yanından demir zincir ile boğayı tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında koyu verdiler. Meğer sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı üç de kabile çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı. Boğayı koyu verdiler, oğlancıklara kaç, dediler.

O üç oğlan kaçtı. Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı, ak meydanın ortasında baktı durdu. Boğa da oğlana sürdü geldi. Diledi ki oğlanı helak kılsın. Oğlan yumruğu ile boğanın alnına kıyasıya tutup vurdu. Boğa geri geri gitti. Boğa oğlana sürdü, tekrar geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğu ile sert vurdu. Oğlan bu sefer boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Boğa ile oğlan bir hamle çekiştiler. İki kürek kemiğinin üstüne boğanın köpük bağlandı. Ne oğlan yener, ne boğa yener. Oğlan fikreyledi, der: Bir dama direk vururlar, o dama destek olur, ben bunun alnına niye destek oluyorum duruyorum, dedi. Oğlan boğanın alnından yumruğunu giderdi, yolundan savuldu. Boğa ayak üstünde duramadı, düştü tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağına el attı, boğanın başını kesti. Oğuz beyleri gelip oğlanın başına toplandılar, aferin, dediler. Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, beraberine alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin dediler.

Çağırdılar, Dedem Korkut gelir oldu. Oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut oğlanın babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana

Taht ver erdemlidir

Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana

Biner olsun hünerlidir

Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana

Etlik olsun hünerlidir

Develerden kızıl deve ver bu oğlana

Yük taşıyıcı olsun hünerlidir

Altın başlı otağ ver bu oğlana

Gölge olsun erdemlidir

Omuzu kuşlu cübbe elbise ver bu oğlana

Giyer olsun hünerlidir

Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi. Dirse Han oğlana beylik verdi, taht verdi.

YAPRAK DÖKÜMÜ

İKİNCİ PERDE

TABLO

Bağlarbaşı'nda mütekaitler kahvesi. Sağda kapı, ikinci planda iki masa, etrafında iki grup. Birinde tavla, ötekinde kâğıt... Oynayanlar ve seyredenler, fakir kıyafetli birtakım ihtiyar mütekaitler. Dipteki peykenin sağ ucunda kocaman bir bohçaya başını dayayarak uyuklayan bir ihtiyar... Gene o peykenin sol ucunda kendi kendine başka bir ihtiyar... Solda ikinci planda ocak... Birincide ocakla sağ duvarın meydana getirdiği köşede bir masa... Ali Rıza Bey masanın üstündeki iki kalın ciltten birini okumaya dalmış... Birinci perdedekinden daha ihtiyarlanmış ve kılık kıyafetten düşmüştür... Şevket kapıda görünür, kahvenin içini gözleri ile araştırır, babasını görür ve ilerler... Smokinlidir, fakat arkasındaki açık renk bir pardesünün yakasını kaldırarak bunu dikkatle gizlemeye çalışmaktadır.

SAHNE I

ALİ RIZA, ŞEVKET, ABBAS, on iki FİĞURAN sonra SERMED BEY

ALİ RIZA (oğlunu ancak önünde durduğu zaman fark ederek başını kaldırır, ürkekler şaşkınlıkla) - Sen misin Şevket? Hayırdır inşallah, ne işin var burada senin?..

ŞEVKET (gülümseyerek) - Seni aramaya çıktım baba.

ALİ RIZA - Merak ettiniz korkarım, ben annene söyledimdi bir parça dolaşacağımı, ama unutmuş olacaktım...

ŞEVKET - Merak değil, fakat oğlunun evlendiği gece, (biraz durup düşünerek acı bir alayla) Başımın göklere erdiği gece mesut babanın düğün evinde görünmemesine hayret edenler oluyormuş...

ALİ RIZA (mahcup bir telaşla) - Hakları var çocuğum, ben pek düşünemedim. (özür diler gibi) Bilirsin ben vahşi tabiatlı bir adamım, kalabalıktan âdeta korkarım, eee ne kadar olsa bir parça yorgunluk da var, sonra smokinler pırıl pırıl, iskarpinler arasında yorgunca kıyafetimle (yerinden kalkmaya çalışarak) Yoksa aklına bir şey gelmesin, Şevket bilirsin ki ben;

ŞEVKET- Malum, baba...

ALİ RIZA - Hakikaten düşüncesizlik ettim. (telaşla) Gidelim çocuğum, hemen gidelim. (eli yeleğinin cebinde) Abbas Efendi, Abbas Efendi...

ŞEVKET (acı gülümsemeye) - O kadar acele değil, baba cazband durmadan çalışıyor, dans, dans şampanya değilse bile, şarap neşe... Seni, hatta aslını ararsan beni de düşünenler o kadar çok değil. (Birdenbire büyük bir yorgunluk ifadesiyle elini başına getirerek bir sandalyeye çöker çocuk gibi.) Yorgunum baba birkaç dakika dinlenmek benim de hakkım, çay ikram eder misin bana?..

ALİ RIZA - Çay mı bu saatte? Smokinli bir yeni güveyin çay içmesi. (kahveciye) Abbas Efendi, bir çay hatta iki tane...

ABBAS (arkasını dönmeden) - Geliyor beyim, geliyor.

ŞEVKET - Çay istediğime şaştın, beni de sarhoş sanıyorsun belki, hakkın da var, dilim dolanıyor, hareketlerim sarsak. (*derin bir göğüs geçirmeyle*) Fakat yorgunluk baba, ne zamandan birikmiş yorgunluklardan sonra ayrıca bu haftanın, bugünün yorgunluğu düşün ki düğünün bütün ağırlığı benim üstümde. Ferhunde'nin arkadaşlarının saçını yapmak için çağırılıp da gelemeyen berberlerden, kardeşlerimin vaktinde gelemeyen düğün elbiselerine kadar hep ben; (*birden yüzünü babasının koluna kapayarak*) Baba...

ALİ RIZA - Çocuğum. (*Bu çöküntü ancak bir an sürer, Şevket tekrar başını kaldırdığı zaman, yüzü neşeli, enerjik gözleri pırıl pırıldı.*) Affet çocuğum.

ŞEVKET - Sana bir parçacık nazlanmak istedim, yoksa benim en mesut günüm bu, severek evleniyorum, herkes sevinç içinde, hepimizin sıhhati, keyfi yerinde, ben hiçbir şeyden yılmaya, hiçbir kuru gürlütye pabuç bırakmaya niyeti olmayan gepgenç bir adamım, benden şüphe edecek değilsin ya.

ALİ RIZA - Elbette oğulcuğum, elbette.

ŞEVKET - Bir dakika, nazlanıverdim sana işte anlatılmaz bir çocuk alışkanlığı, çocuk zalimliği bu.

ALİ RIZA - Ona ne şüphe çocuğum, ona ne şüphe. (*Kahveci çayları masaya bırakır sonra peykenin solundaki ihtiyara gider konuşurlar, ihtiyar ceketini çıkarır, gömleğinin arka kısmını sıvar, Abbas şişelere pamuk kırpıntıları yaparak vantuz çekmeye başlar.*)

ŞEVKET - *ince çay fincanını uzun uzun karıştırır, ışığa tutup rengini seyreder, bir yudum alır.* - Baba bu, çocukken bana içirdiğin çay sabah vakitleri odanda...

ALİ RIZA - Ayı postunun üstünde, gömleğinin altından çıkan çıplak ayacıkların, ördek sobanın alevinde mercan gibi kırmızı.

ŞEVKET - Yeni ağarmaya başlayan perdelerde kafeslerin iskeleti. Lamban yanıyor... Okuyorsun... Şimdi önünde ağarmış saçlarınla bu kahve köşesinde okuduğun kitaba benzeyen kalın ciltli bir kitap.

ALİ RIZA - (*bir tereddütten sonra.*) - Kim bilir belki de aynı kitaptır Şevket. Bulak basması bir eski mesnevi. (*ciltlerin son yaprağını açarak*) Babam, büyük babam kendi eliyle doğduğum gecenin tarihini yazmış. Biraz evvel karladım.

ŞEVKET - Ne işi var onun burada baba?..

ALİ RIZA - Yarın satılıyor, son bir defa okumak istedim. Kitaplarımın işe yaramayanlarını ara sıra Abbas Efendi'ye sattırıyorum, onun sahaflar çarşısında bir tanıdığı var...

ŞEVKET - Fakat baba bu senin için...

ALİ RIZA (*teessürünü yenmek ve Şevket'i susturmak için yalancı bir otorite ile*) - Yooo fazla lakırtı istemem ben, kimseye cevap verecek değilim. (*kısa bir sükût, Şevket sinmiştir. Tekrar yumuşayarak ve gülümseyerek*) Gerçi aile reisliğini sana devrettim, o zamandan beri... Fakat bugün babayım, yakında belki de büyük baba olacağım inşallah, bırak kitapları şimdi, onlar öyle masallar ki... (*dalacak gibi olur, tekrar kendisini toplar*) Anlat bakalım şimdi nasıl bu ücra mahalle kahvesindeki

köşemi keşfettin?..

ŞEVKET - Çoktan biliyordum baba. (*gülerek*) Fakat yüzleliyordum, nedense buraya gelmekten utanır, saklanır gibi bir hâlin vardı.

ALİ RIZA - Utanmak pek yanlış değil, Şevket gezdiğim vilayetlerde, kasabalarda ben de birçok başka büyük memurlar gibi durmadan bu kahvelerin aleyhinde söyledim, onları oyunlarıyla, kavgaları ve dedikodularıyla zararlı bir tembellik ocağı gibi gördüm, hatta elimden geldikçe kapattım... (*gülerek*) Tekaüt olduktan sonra nerede barınacağımızı ben de başkaları gibi düşünmedim, bindiği dalı kesen Nesreddin Hoca gibi, şimdi aklıma geldikçe sıtma tutmuş gibi titriyorum, ya bunlar da olmasaydı, Yarabbi hor, hakir kıyafetlerine bakma. (*eliyle grupları göstererek*) Bu biçarelerin hepsi gün görmüş memleketin hayatında iyi kötü bir tesiri olmuş adamlardır, büyük memurlar, askerler, hekimler, muallimler ve daha kimler.. Hep bu ihtiyar, kapı yoldaşları şimdi son bir istasyon gibi bir adada bekleyiyoruz, oğulcuğum, buraya nasıl düştüğümü sorarsan anlatamam, bir gün yağmurun dinmesini beklemek için girmiştim, sonra yağmur yağmadığı zamanlarda da geldim, başkalarının akın akın işlerine gittiklerini, bacağı kırık bir ihtiyar leylek gibi bahçe kapımızdan seyrettiğim sabahlarda annenle aramızın bir parça bozuk gittiği günlerde evimizin kalabalık gecelerinde, hasılı ben de onlar gibi kahve adamı olup çıktım, bilir misin kahve adamı nedir, Şevket? Rastgele kahve müşterisi değil, arada çok fark var, hayatı kahvede geçen orada yaşayan, yemek yiyen, uyuyan adam. (*eliyle göstererek*) Hatta hastalığını burada tedavi ettiren adam, görüyor musun sırtına kupa çektiriyor, hem bu bir eski bir doktordur da...

Reşat Nuri Güntekin

Yaprak Dökümü

- * Yukarıdaki metinleri okuyunuz. Bu iki metni karşılaştırınız. Ayrılan ve benzeyen yanlarını söyleyiniz.
- * Göstermeye bağlı metni (tiyatro eserini) birkaç arkadaşınızla birlikte canlandırarak okuyunuz. Aradaki farkı söyleyiniz.
- * Yukarıdaki iki metnin ifade biçimlerinde farklılık var mı? Söyleyiniz.

Edebiyat alanı içerisinde yer alan metinler kesin çizgilerle olmamakla beraber sanat eserleri ve düşünce eserleri olmak üzere ikiye ayrılır.

Sanat eserleri, sanatçıların duygu, düşünce ve hayal dünyasından beslenen, imge ve izlenimlerle zenginleşen eserlerdir. Şiir, masal, hikâye, roman, tiyatro, sinema vb. bu grupta yer alan eserlerdir. Herhangi bir konuda bilgi vermek, okuyucuyu aydınlatmak amacıyla yazılan makale, fıkra, deneme, eleştiri, söyleşi gibi eserlere düşünce eserleri denir.

Öte yandan anı, günlük, mektup gibi türlerde sanatçının anlatımındaki üslubuna göre sanat eseri ya da düşünce eseri sayılabilir.

Bunlardan sanat eserleri bir olay çevresinde gelişirse kendi arasında anlatmaya bağlı sanat eseri ve göstermeye bağlı sanat eseri olmak üzere ikiye ayrılır. Masal,

destan, hikâye, roman, halk hikâyeleri anlatmaya; komedi, trajedi, dram Karagöz, meddah, orta oyunu gibi türler de göstermeye bağlı sanat eserlerini oluşturur.

Edebî metinler kaç grupta sınıflandırılır? Tiyatro türü eserler hangi grupta yer alır?

Anlatmaya bağlı eserler ile göstermeye bağlı eserler bazı bakımlardan benzerlikler ve farklılıklar gösterir. Şimdi bu iki türü karşılaştıralım.

Benzerlikleri

- * Her iki tür de bir olay çevresinde gelişir. Bu temel olayın etrafında daha küçük çapta gelişen olaylar yer alır.
- * Her iki türde de insanların başlarından geçen ya da geçebilecek nitelikteki olaylar gösterilir.
- * Olaylar belirli bir zaman diliminde geçer.
- * Anlatılan olaylardan etkilenen insanlar ya da varlıklar vardır. Bunlara eserin kahramanları denir. En çok etkilenen varlığa eserin başkahramanı (başkişisi) denir.
- * Olayın serim, düğüm ve çözüm bölümleri bulunur. Yani olayın bir başlangıcı, gelişmesi ve sonunda da çözümlenişi vardır.
- * Ele alınan olayların anlaşılması için tasvirlerle ya da dekorlara yer verilir.
- * Metinlerin bir yazarı vardır.

Bu iki türün ayrılan yanları ise şöyle sıralanabilir:

- * Anlatmaya bağlı türlerde olayın mutlaka bir anlatıcısı vardır. Bu anlatıcı olayı ilahî bakış açısıyla, kahramanın bakış açısıyla ya da gözlemci bakış açısıyla anlatır.
- * Göstermeye bağlı eserlerde, sosyal hayatta karşılaşılabileceğimiz olaylar sahnede gösterilir.
- * Eserdeki olaylar aktör (erkek oyuncu), aktris (bayan oyuncu) adı verilen oyuncular tarafından canlandırılır. Sosyal yaşamın ve insan karakterinin eleştirisi yapılır.
- * Bu iki tür arasında kullanılan dil ve anlatım biçimi de birbirinden farklıdır. Anlatmaya bağlı eserlerde uzun ve kurallı cümleler kullanılırken göstermeye bağlı eserlerde günlük konuşma dili kullanılır. Cümleler daha açık ve kısadır. Söylenen sözün izleyici tarafından anlaşılması beklenir, bunun için daha açık ve kısa cümleler kullanılır. Konuşma dilinin canlılığı sahnede yansıtılır.

Anlatmaya ve göstermeye bağlı türler nelerdir? Bunlar arasındaki farklılıklar nelerdir? Söyleyiniz.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metinlerde anlatılanları özetleyiniz.
2. Bu iki metni karşılaştırınız. Aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları söyleyiniz.
3. Bayındır Han, Dirse Han'ı niçin kızıl otağa oturtuyor?
4. Dirse Han'ın hanımı neler söylüyor?
5. Hikâyede adı geçen Dede Korkut kimdir? Hikâyedeki rolü nedir?
6. Hikâyede kullanılan dilin özellikleri nelerdir? Anlatımda akıcılık nasıl sağlanmıştır?
7. Yaprak Dökümü adlı oyunda, Ali Rıza Bey niçin kahveye gidiyor?
8. Ali Rıza Bey'in oğlunun düğün günü ortadan kaybolmasını nasıl karşılıyorsunuz? Şevket onu nerede buluyor?
9. Belirli görevlerde bulunan kişilerin yaşamlarının sonunu kahve köşelerinde geçirmesini nasıl buluyorsunuz? Burada nasıl bir toplumsal sorun ele alınıyor?
10. Yukarıdaki iki metnin yazıldıkları dönemin sosyal, ekonomik, siyasi yapısı ve sanat anlayışına ilişkin neler söylenebilir? Belirtiniz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Olay çevresinde oluşan metinler kaç grupta incelenir?
- * Anlatmaya bağlı metinler ile göstermeye bağlı metinler arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar vardır?
- * Anlatmaya ve göstermeye bağlı metinler, hangi edebî türleri oluşturur? Söyleyiniz.

2. Anlatmaya Bağlı Edebî Metinleri İnceleme Yöntemi

a) Metin ve Zihniyet

HAZIRLIK

Millî Mücadele Dönemi Türk edebiyatı hangi tarihler arasını kapsar? Bu dönemin, sosyal, ekonomik, siyasi yapısı ve sanat anlayışı nelerdir? Araştırınız.

SAKARYA SAVAŞI'NA HAZIRLIK

(25 Temmuz 1921 - 13 Ağustos 1921)

Porsuk Irmağı'nın kuzey kıyısındaki patikada kırk kadar askerden oluşan bir birlik, düzensiz bir şekilde yürümekteydi. Hepsi dökülüyordu. Birkaçı çıplak ayakta. Bazıları ayaklarına çuval, çaput sarmıştı. Yaralılar yardımıyla yürüyorlardı.

Cephe yarılınca o kızılca kargaşalık içinde taburlarından ayrı düşmüş, ormanda kaybolmuş, dövülmüş, alayı aramak için vakit kaybetmiş, ordunun gerisinde kalmışlardı. Belki daha güvenlidir diye Porsuk'un kuzeyine geçerek orduya yetişmeye çalışıyorlardı.

Asker kaçaklarını arayan bir süvari müfrezesi birdenbire tepeden aşağı inerek çevrelerini sardı. Müfrezenin komutanı, yüzü yaralı bir yüzbaşydı. Ömer Çavuş öne çıkıp selam verdi. Yüzbaşı eli tabancasında, çavuşa ve birliğe göz attı. Kaçağa ve bozguncuya benzemiyordu bunlar:

“ Hangi birliktensiniz?”

“4. Tümen, 55. Alay, 3. Tabur, 1. Bölükteniz komutanım!”

“Bölüğün geri kalanı nerde?”

“Bölükten geri kalan budur.”

“Nereye gidiyorsunuz?”

“Duyduk ki ordu Sakarya ötesine çekiliyormuş. Biz de oraya gidiyoruz. Alayımızı orada arar buluruz.”

Yüzbaşı sevindi. Bunlar silahlarının şerefini sonuna kadar korumaya kararlı sahici askerlerdi. Sesi yumuşadı:

“Şu tepenin ardında, suyu bol bir küçük köy var. Orada dinlenin. Sonra durmadan doğuya yürüyüp Sakarya'yı aşın. Ama birliğini köye bu hâliyle sokma. Halkı üzme. Anladın mı?”

Çavuş anlamıştı:

“Evet komutanım! Köye sanki belimiz kırılmamış gibi gireceğiz. Başüstüne!”

Yüzbaşı hüznüyle gülümseyerek atının başını çevirdi. Kaçak ve bozguncu avlamak için dörtnala uzaklaştılar. Müfrezeye uzaklaşana kadar selam duran çavuş, elini indirip birliğe döndü:

“Duydunuz. Halka teftiş vereceğiz. Ona göre. Sıraya gir! Çabuk, çabuk, çabuk! Hazır ol! Arş!”

Ayaklarını sürüyerek yürümeye başladılar.

“Bu ne biçim yürüyüş. Başınızı kaldırın. Canlı yürüyün. Haydi hep beraber.”

Kalan son gücüyle marşa başladı:

Annem beni yetiştirdi

Bu ellere yolladı

Al sancağı teslim etti

Allaha ısmarladı...

Marşa önce Hamza Onbaşı’yla birkaç er mırıldanarak katılmıştı. Çavuş azarlayınca katılanlar arttı, giderek hepsi katıldı. Marş ilaç gibi geldi. Yürüyüş canlandı, düzene girdi, başlar dikildi, sesler yükseldi. Çınarlı Köyü’ne, sefil görünüşlerine hiç uymayan bir çalım içinde girdiler.

Bütün kapılar kapalı, pencerelerin tahta kepenkleri örtülüydü. Görünürde kimse yoktu. Elinde domuz fişeği sürülmüş av tüfeği, köy odasının aralık kapısından gelenleri gözleyen Gazi Çavuş, muhtar ile iki yaşlıca köylüye, “Korkmayın...” dedi, “... bunlar çapulcu da değil, kaçak da.”

“Emin misin?”

“Bunlar Ezrail’le güreş tutmuş babayiğitler.”

Tüfeği bırakıp dışarı koştu:

“Hoş geldiniz kardeşler! Gazanız mübarek olsun. Hey millet! Su getirin! Sofra açın! Kemal’in askerleri bunlar!”

Kadınlar, kızlar, çocuklar, ellerinde testiler, bakraçlar, çanaklarla evlerden çıktılar. Sofralar açıldı. Karpuzlar kesildi. Asker iki gündüz uyumamıştı. Karnı doyanlar ağaçların altına, duvar diplerine uzanıp uyudular.

Ömer Çavuş, Hamza Onbaşı, Gazi Çavuş muhtar ve yaşlı erkekler bir araya gelip diz üstü çöktüler. Ömer Çavuş savaşı hikâye etti, “Düşman da iyi dövüştü..” dedi, “...o da yoruldu. Dinlenince yine yürüyüp peşimizden gelecektir. Çünkü bizi bitiremedi.”

Muhtarın sakalı titredi:

“Öyleyse bizi de ezip geçecektir.”

“Elbette. Söylemesi benden. Köyleri önce soyuyor, sonra yakıyorlar.”

Gazi Çavuş muhtarın gözünün içine baktı:

“Herkes oğullarını ırmak gibi cepheye akıtsaydı, bu duruma düşmezdik.”

Muhtar kızdı, “O lafın sırası geçti...” dedi. “... şimdi ne edeceğiz, onu söyle sen!”

“Ne edeceğiz, siz gelinleri, kızları, taze anaları, çocukları, gitmek isteyen erkekleri göç yoluna vuracaksınız. Ben de delikanlıları götürüp usulünce askere yazdıracağım. Savaş bitince kavuşuruz.”

Muhtarın başı önüne düştü. “Bu toprak kaç yüzyıldır işgal görmemişti. İşgal üstüne masal bile dinlememişlerdi. Ama neler olabileceğini kestirebiliyordu. Bir zamanlar Rus savaşına katılmış, savaşın çirkin yüzünü tanımıştı. Başını zorlukla kaldırdı:

“Pekâlâ Gazi Çavuş. Öyle edelim.”

Turgut ÖZAKMAN

Şu Çılgın Türkler

Yukarıda okuduğunuz metinde, Millî Mücadele Dönemi'nde, Sakarya Savaşı'nın yapıldığı (25 Temmuz 1921-13 Ağustos 1921) günleri ele alınmaktadır. Millî Mücadele Dönemi 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle başlar ve aralıksız üç yıl sürer. Bu dönemde yurdumuzun pek çok yöresi işgal edilmiştir. Millet I. Dünya Savaşı'ndan sonra yorgun ve fakir düşmüştür. Ülkenin gerçek sahibi olan Türk milleti şaşkına dönmüş, kime inanacağını, neye tutunacağını bilemez duruma düşmüştür. Bununla beraber yüzyıllarca özgür yaşamış bir millet olarak vatanını korumak ve kayıtsız şartsız bağımsız yaşamak istemektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk adlı eserinde ülkenin içinde bulunduğu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Düşman Devletler, Osmanlı devlet ve memleketine maddi ve manevi yönden saldırı hâlinde, imha ve taksime karar vermişler. Padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükûmeti de aynı hâlde. Farkında olmadığı hâlde başsız kalmış olan millet, karanlık ve belirsizlik içerisinde kaderiyle baş başa... Ordu ismi var cismi yok bir hâlde. Kumandanlar ve zabıtlar Umumi Harbin bunca mihnet ve meşakkatiyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmeye yürekleri ezgin, gözleri önünde derinleşen karanlık felaket uçurum kenarında dimağları çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul...”

Bu şartlar altında direnme hareketleri yapılmaktadır. Türk ulusu vatanını özgür kalıncaya kadar savunur. Yokluğun, açlığın ve sefaletin yoğun olarak yaşandığı o günlerde girişilen savaş sonucu düşman yurttan atıldı. Bu kutsal mücadeleye pek çok şair ve yazar kalemleriyle katıldı. Askerî alanda kazanılan başarıları öven şiirler, hikâyeler, romanlar, makaleler ve denemeler yazıldı. Halkın duygu ve düşüncelerini dile getiren, birlik ve beraberliği, artıran eserler ortaya kondu.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metnin yazıldığı dönemin sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgili neler söylenebilir?
2. Kaybolan askerî birlik kimlerle karşılaşılıyor?
3. Kaybolan birliğin geri kalanı nerededir?
4. Askerî birlik nereden gelip nereye gidiyor? Birliği müfrezeler niçin durduruyor?
5. Askerî birlik hangi köye gidiyor ve nasıl karşılanıyor?
6. Düşmanın geri gelme olasılığına karşı Çınarlı Köyü ne gibi endişeler duyuyor? Ne yapmayı düşünüyorlar?

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Yukarıda okuduğunuz metnin yazıldığı dönemi belirleyiniz.
- * Dönemin sosyal, ekonomik, siyasi yapısı ve kültürel hayatının özellikleri nelerdir?

b. Yapı (Olay Örgüsü, Kişiler, Mekân, Zaman)

HAZIRLIK

Daha önce okuduğunuz bir masalı yapı yönünden inceleyiniz. İncelediğiniz masaldaki olayları, olayın kahramanlarını, olayın geçtiği yer ve zamanı belirtiniz.

ÖMER SEYFETTİN

YÜKSEK ÖKÇELER

Hatice Hanım, pek genç dul kalmış zengin bir hanımcağızdı. On üç yaşında iken altmış altı yaşında bir kocaya vardığı için “izdivaç” denen şeyden nefret etmişti. İşte hemen hemen on sene vardı ki erkeğin hayali zihnine, romatizma, balgam, pamuk, vandoz, tentürdiyot yığınlarından yapılmış, pis, abus, lanet bir heyula şeklinde gelirdi.

- Gençler başkadır, diyenlere:

- Aman, aman... onlar da bir gün olup ihtiyarlamazlar mı? Sonra dertlerini kim çeker, diye haykırırdı. Başlıca merakı temizlikle namusluluktaki. Göztepe’deki köşkünü hizmetçi Eleni ile evlâtlığı Gülter’le her sabah beraber temizler, aşçısı Mehmet’i her gün tıraş ettirir, zavallı Bolulu oğlanı tepeden turnağa kadar beyazlar giymeye mecbur ederdi. Eleni de, Gülter de son derece namusluydular. Kileri kitlemezdi, paraları meydanda dururdu. Hele Mehmet’in namusuna diyecek yoktu. Konuşurken gözlerini kaldırıp insanın yüzüne bile bakmazdı. Hatice Hanım, köşkten hiçbir yere çıkmadığı için işi gücü adamlarını teftişti. Habire odaları dolaşır, tavan arasına çıkar, mutfığa inerdi. Derdi ki:

- Benim gibi olun! Ben kimse ile görüşüyor muyum? Sakın siz de komşuların hizmetçileriyle, uşaklarıyla konuşmayın. El insanı azdırır!

Mehmet bile bu nasihati noktası noktasına tutmuştu. Arka bahçedeki mutfığına değil misafir, hemşeri filan hatta yabancı bir kedi bile girmiyordu. Hatice Hanım, belki günde on defa iner, onu yapayalnız tenceresinin başında bulurdu. Hatice Hanım’ın temizlik, namus merakından başka bir de yüksek ökçe merakı vardı. Güzeldi, tombuldu, cıvıl cıvıl bir şeydi. Fakat boyu çok kısa olduğu için evin içinde de bir karışa yakın ökçeli iskarpinler giyerdi. Âdeta bir cambaza dönmüştü.

Bu yüksek ökçelerle merdivenleri takır takır bir hamlede iner, ayağı burkulmadan bir aşağı, bir yukarı koşar dururdu. Nihayet bir baş dönmesi geldi. Çağırdığı doktor ilaç filaân vermedi:

- Bütün rahatsızlığınıza sebep bu ökçelerdir, hanımefendi dedi, onları çıkarın. Rahat yünden, yumuşak bir terlik giyin. Hiçbir şeyiniz kalmaz.

Hatice Hanım doktorun tavsiye ettiği bu yünden terlikleri aldırdı. Hakikaten rahattı. İki gün içinde başının dönmesi falan geçti. Dizlerinde, baldırlarında sızı kalmadı. Fakat böyle, tam vücudu rahat ettiği sırada, ruhu derin bir azap duydu. Dokuz senelik adamlarının iki gün içinde birdenbire ahlakları bozulmuştu. Eleni’yi kendi diş fırçasıyla ağzını yıkarken, Gülter’i kilerde reçel kavanozunu boşaltırken görmüştü.

Mehmet'i et günü olmadığı hâlde bol bir sahan külbastıyı yerken yakaladı.

- Ne oldu bunlara Yarabbim? Bunlara ne oldu, bunlara, diyordu. Bir hafta içinde adamlarının on beşten fazla hırsızlığını, yolsuzluğunu tuttu. Hele Mehmet'i, komşu paşanın neferleriyle koca bir lenger pirinç pilâvını atıştırırken görünce, hiddetinden ne yapacağını şaşırıldı. O gün her tarafı kilit kürek altına aldı.

- Bakalım şimdi ne çalacaklar, dedi. Hakikaten çalınacak hiçbir şey kalmamıştı. Ertesi gün biraz geç kalktı. Aşağıya indi, Gülter'le Eleni meydanda yoktu. Yürüdü, mutfağa doğru gitti. Gözleri aralık kapıya ilişince, azıcık daha nefesi duracaktı. Mehmet, ocağın başında kısa iskemleye çökmüş, bir dizine Eleni'yi, bir dizine Gülter'i oturtmuş, kalın kollarını ikisinin bellerine halattan bir kemer gibi sarmıştı. Hatice Hanım, bu levehanın rezaletini görmemek için hemen gözlerini kapadı. Fakat kulaklarının kapağı olmadığı için, konuştuklarını duymamazlık edemedi.

Mehmet diyordu ki:

- Ülen Gülter, artık sen şeker filan getirmeyon?

Gülter:

- Her taraf kitli, ne yapayım, diyordu. Mehmet, tuhaf bir şapırtı içinde Eleniye de:

- Ülen, gece niçin gelmiyon? Sana halva yapıp saklayom.

Sualini soruyor, Eleni:

- Yakalanazağiz vire! Sonra Hanım bizi kovazak, diye çırpınıyordu.

Aralarında çıtır pıtır bir hasbihal başladı.

Hatice Hanım, gözünü açmıyor, yüreği çarparak merakla dinliyordu. Gülter:

- Ah o terlikler, dedi, her işimizi bozdu. Hanımın geldiği hiç duyulmuyor. Ne yapsak yakalanıyoruz. Eskiden ne iyiydi. Yüksek ökçelerin takırtısından evin en üst katında kımıldadığını duyardık.”

Hasbihal uzadıkça, kendi göremediği başka rezaletlerin mufazasal hikâyelerini işitiyordu. Dayanamadı. Gözlerini açtı:

- Sizi alçak, hırsız, namussuzlar. Defolun şimdi evimden!

....

Bu dokuz senelik sadık hizmetçilerini hemen kapı dışarı etti.

Aşçı, işçi, artık eve ne kadar adam aldıysa, hepsi arsız, hırsız, yüzsüz, numussuz çıkıyordu. Tam iki sene bir adamakıllılısına rast gelmedi. Malı, mülkü varken, hiçbir sıkıntısı yokken, bu hizmetçi üzüntüsünden zayıflıyor, sararıp soluyordu. Baktı olmayacak! Yine yüksek ökçeli iskarpinlerini giydi. Hizmetçilerinin hırsızlıklarını, uğursuzluklarını, namussuzluklarını göremez oldu.

Benzine kan geldi. Vakıa yine, başı dönmeye başladı. Fakat sesi işitilmeyen ökçesiz terlik giydireceğini düşünerek doktora kendini göstermiyor:

- Hiç olmazsa, şimdi yüreğim rahat ya, diyordu.

Ömer Seyfettin

Yüksek Ökçeler

Yukarıda genç yaşta dul kalan Hatice Hanım'ın hizmetçileriyle birlikte konaktaki yaşamı anlatılmaktadır.

Öyküde temel bir olay ve bu temel olayın çevresinde gelişen başka olaylar yer almaktadır. Bu olaylar arasındaki ilişki/çatışma öykünün gelişmesini sağlamaktadır.

Öyküde yer yer tasvirlerle de yer verilmektedir. Bu tasvirler anlatılan olayın okuyucunun zihninde daha iyi canlandırmasını sağlamaktadır. Tasvirin anlatmaya bağlı türlerde önemli bir yeri vardır. Edebî metinlerde insan sosyal bir varlık olarak bir çevre içerisinde ele alınır; kişi zaman zaman bu çevreden etkilendiği gibi çevreyi de etkiler. İnsan iç ve dış dünyası ile bir bütün oluşturur. İnsanın konuşma tarzından ve ileri sürdüğü düşüncelerinden yaşadığı çevreyi, insanın içinde yaşadığı odadan, odasındaki eşyaların düzeninden kişinin iç dünyasını anlamak mümkündür.

Şimdi öykü ile ilgili bilgi edinelim:

Öykünün sözlük anlamı bir olayı, sözlü veya yazılı olarak aktarmak, anlatmak demektir. Edebiyatta ise, **insanların başlarından geçen veya geçme olasılığı bulunan olayları anlatan kısa yazılara öykü** denir. Öyküde mutlaka bir olay ya da durum ele alınır. Ele alınan konu, yer ve zaman gösterilerek anlatılır.

Öyküde yaşanmış olaylar anlatılabileceği gibi tamamen hayalde tasarlanan fakat yaşanabilir olaylar da anlatılabilir. Anlatılan olayın en ilgi çekici yönleri vurgulanır, okuyanda bir zevk ve heyecan uyandırması beklenir.

Öykülerde ele alınan olay kısa olarak işlenir. Olaydaki kişilerin sayısı azdır. İnsan yaşamının sadece bir yönü üzerinde durulur, temel olaylar anlatılır, gereksiz ayrıntılara girilmez.

Öykü türünün kaynağı, Hint edebiyatında Binbir Gece Masalları'na kadar uzanır. 13. yüzyılda İtalyan edebiyatında Baccacio (Bokasyo)'nun "Dekameron (On Günlük)" adını taşıyan eseri bu türün ilk örneğidir.

Daha sonraki yüzyıllarda özellikle 19. yüzyılda Fransız edebiyatında Alponse Daudet (Alfons Dode), Guy de Maupassant (Guy dö Mopasan); Rus edebiyatında Anton Çehov (Anton Çehov); Amerikan edebiyatında Mark Twain (Mark Tvayn), O, Henry (O. Henri) bu türde başarılı eserler yazdılar.

Türk edebiyatında öykü türünde Ömer Seyfettin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Memduh Şevket Esental, Sait Faik Abasıyanık, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Necati Cumalı, Haldun Taner, Kemal Tahir vb. başarılı örnekler verdiler.

Öykü nedir, tanımlayınız. Türk ve dünya edebiyatında öykü türünde eserler veren yazarlar kimlerdir?

Öyküde Plan

Öyküde anlatılan olayın mantıksal bir gelişiminin sağlanması için iyi bir planlamanın yapılması gerekir. Planlama ile okurun ilgisi öykü sonuna dek canlı tutulur.

Öyküde; serim, düğüm ve çözüm bölümleri bulunur.

Serim bölümü: Olayın geçtiği ortamın ve kişilerinin tanıtıldığı, yer ve zamanın belirtildiği bölümdür. Olay ve olay kişilerinin betimlemesi bu bölümde yapılır.

Düğüm bölümü: Bu bölüm başlayan olayın ne şekilde gelişeceğini belirlediği bölümdür. Bu bölümde olaylar gelişir ve merak ögesi yoğunlaşır.

Çözüm bölümü: Öyküde ele alınan olayın sonuçlandığı bölümdür. Olaylar sona erer, yazarın amacı anlaşılır, olaylar çözümlenir.

Öyküde hangi bölümler bulunur?

Öykü Çeşitleri

Öyküler oluşumlarına göre olay öyküsü ve durum öyküsü olmak üzere ikiye ayrılır.

Olay öyküsü: Olay öyküsü, ele alınan olayların mantıksal bir gelişim içerisinde verildiği öykülerdir. Bu tür öykülerde olaylar; serim, düğüm ve çözüm bölümlerine uygun olarak anlatılır. Olayların gelişiminde kişi, yer ve zaman öğeleri göz önünde bulundurulur. Bu tür öykü Fransız edebiyatında Maupassant (Mopasan) tarafından geliştirildiği için Maupassant tarzı öykü adı da verilir.

Durum öyküsü: Olaylardan çok sosyal olgulara, duygu ve düşüncelere önem veren öykülere durum öyküsü denir. Durum öyküsünde; duygu, düşünce ve hayaller ön planda olduğundan öykünün diğer öğeleri; zaman, yer ve yaşam koşulları ikinci planda yer alır. Bunlar anlatımda okuyucuya sezdirilir. Bu tarz öykü Rus edebiyatında Anton Çehov tarafından başlatıldığı için Çehov tarzı öykü olarak da adlandırılır.

Türk edebiyatında; Ömer Seyfettin olay öyküsünün, Sait Faik Abasıyanık ve Memduh Şevket Esenal da durum öyküsünün önemli temsilcilerindendir.

Olay öyküsü ile durum öyküsü arasındaki ayrımı (farkı) belirtiniz.

Öykünün Öğeleri

a. Kişiler: Öyküde anlatılan olayları veya durumları yaşayan kişilerdir. Öyküde kişi sayısı azdır. Sadece bir veya birkaç kişi vardır ve onun başından geçenler anlatılır. Öyküde olayları yapanlara ya da olaydan etkilenenlere öykünün kahramanları denir. Kahramanın kendine özgü ayırt edici özellik taşımasına karakter; benzerlerinin niteliklerini abartılı bir biçimde üzerinde toplanmasına tip denir. Bu bakımdan her birey bir karakterdir, tip değildir. Kıskançlık, cimrilik, korkaklık, vb. birer tiptir.

b. Olay: Öykü kişilerinin başından geçenlere olay denir. Öyküde tek bir olay ele alınır. Bazen bu temel olaya bağlı küçük çaplı yan olaylar da olabilir. Ele alınan olayların gelişiminde mantıksal bir sıra izlenir.

Olay öykülerinde, olay ön planda olmasına karşın, durum öykülerinde olay ya ikinci plandadır ya da yok denecek kadar azdır.

c. Zaman: Öyküde ele alınan olayın başladığı ve bittiği bir zaman dilimi mutlaka vardır. Olayların başlaması ile bitmesi arasındaki sürece zaman denir. Olaylar bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Bazı öykülerde olay veya durum son durumdan başa doğru gelişebilir.

ç. Yer: Öyküde ele alınan olay belli bir yerde (mekânda) geçer. Bu yer, okul, hastane, bahçe, sokak olabileceği gibi insanın iç dünyası da olabilir. Öyküde yer ya da çevre, betimlemelerle tanıtılır ve kısa tutulur, ayrıntılara girilmez.

d. Dil ya da anlatım: Öykü ya birinci tekil kişinin ağzından ya da üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılır. Birinci tekil kişi olayın içindedir. Üçüncü kişi ise olaya gözlemci, tanık olarak katılır.

Öykü anlatış tarzı yazardan yazara farklılıklar gösterir. Her yazarın kendine göre dili kullanma biçimi vardır. Buna üslup adının verildiğini hatırlayınız.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıda okuduğunuz öykünün konusu gerçek hayattan mı alınmıştır? Ele alınan konu yazar tarafından nasıl işlenmiştir?
2. Öykünün serim, düğüm ve çözüm bölümlerini gösteriniz.
3. Öyküde ele alınan temel olay ile bu temel olay çevresinde sıralanan olayları söyleyiniz.
4. Hatice Hanım nerede yaşıyor? Yaşamının belli başlı özellikleri nelerdir?
5. Hatice Hanım yüksek ökçeli ayakkabılarını niçin çıkartıyor? Çıkartması ile köşkte ne gibi değişiklikler oluyor?
6. Öyküdeki kahamanların kişilik özellikleri nelerdir? Bunlar çevremizde gördüğümüz kişilere benziyor mu?
7. Tasvir bölümlerinin öyküdeki rolü nedir? Bu tasvirler süs olsun diye mi, yoksa olayı tamamlayıcı bir öge olarak mı kullanılmıştır?
8. Öykünün kahramanları bir karakter olarak mı, yoksa bir tip olarak mı ele alınmalıdır?
9. Öyküde ele alınan olayı yer ve zaman yönünden inceleyiniz. Olay nerede ve ne zaman geçiyor? Belirtiniz

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- * Yukarıda okuduğunuz metnin yapısını oluşturan unsurları söyleyiniz.
- * Metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
- * Metindeki kişilerin olay örgüsü içerisindeki işlevini belirleyiniz.
- * Metinde mekânın (yer) işlevini belirleyiniz. Mekânın özelliklerini açıklayınız.
- * Metindeki zamanın işlevini belirleyiniz.
- * Metindeki kişi-zaman-mekân arasındaki bütünlüğü belirleyiniz. Bu öğelerden birinin eksikliği öykünün yapısını bozar mı?
- * Öyküde ele alınan olay örgüsü ile kişiler, mekân ve zamanı, amacı iletmede bir araç olarak mı kullanılmıştır? Öyküyü bu yönüyle inceleyiniz.

c. Tema

HAZIRLIK

Tema ne demektir? Edebi metinlerde tema ile konu aynı şey midir? Tema ile konu arasında ne fark vardır? Araştırınız.

AÇIL SUSAM AÇIL

Bir varmış, bir yokmuş; Allah'ın kulu çokmuş, develer tellal iken, pireler berber iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken bir Keloğlan varmış...

Günlerden bir gün o Keloğlan bu sokak benim, şu sokak senin dolaşırken iki taş arasında bir on para bulur; ama ne alsam, ne alsam diye düşünüp durur: “Üzüm alsam, çöpü çıkar! Erik alsam, çekirdeği çıkar! Et alsam, hani ocak? Ot alsam, hani bıçak? İyisi mi, kaygısız başım, ağrısız dişim; leblebi alırım da kütür kütür yerim; artanını da götürür anama veririm!” der, alır leblebiyi, düşer yola... Yine şura senin, bura benim derken varır bir kuyu başına, “Acep ne kuyudur bu kuyu, içilir mi ki suyu?” diye eğilir bakar; amma derinmiş kuyu, görünmez suyu; daha daha eğileyim derken yarım leblebisi suya düşmesin mi? Keloğlan'ın da akli başından gider:

“A kara kuyu, kara kuyu! Sen esirge benden bir yudum suyu... Sonra dönüp elsiz, ayaksız gel de al elimden leblebiyi; hoppala yavrum, hoppala! Nerdeymiş bu yağ bu yağma? De hadi, verirsen ver leblebimi, yok, yoksa taşımı kırar, başını yararım, senin!” der, bir söyler ses çıkmaz, iki söyler ses çıkmaz; üçüncüsünde bir Arap bacı çıkar kuyudan!.. “Ne istiyorsun Keloğlan?” diye sorar... Keloğlan da “Ne isteyeceğim, leblebimi istiyorum!” der. Arap bacı da “A Keloğlan, yarım leblebin, su perisinin düğününe çerez oldu; koca bir düğün halkı yedi yedi, bitmedi, hâlâ da yiyip duruyorlar; eksik, artık helal et! Onun yerine sana öyle bir sofraya getirdim, öyle bir sofraya getirdim ki..!, Açıl sofram açıl..! dersin, açılır; yersin, içersin, sana da yeter; ona da yeter; ne tükenir, ne biter. Sonra Kapan sofram, kapan..! dersin kapanır.” der, demesiyle kaybolması da bir olur Arabın... Keloğlan, “Bak hele şu kısımete, insanın kaşığına nasıl da çıkıyor!” diye düşünür; sofrayı omuzuna vurup eve döner.

Çındılpıt deyip kapıdan girince, anası onu şöyle bir tepeden turnağa süzer, sonra ağız, dilden söz açıp “Ne o yine Keloğlan, ağzın kulağına varıyor?” diye sorar. Keloğlan anasının sözünü ağzında kor; “Açıl sofram açıl!” der demez, önlerine öyle bir sofraya açılır, öyle bir sofraya açılır ki... Çeşit çeşit yemekler; baklavalar, börekler... Bu defa da anasının ağzı kulaklarına varır; yerler yerler bitmez; içerler içerler tükenmez; sonra “Kapan sofram, kapan!” der Keloğlan, kapanır sofraya!

Bir gün böyle, beş gün böyle, “Açıl sofram açıl! Kapan sofram kapan!” ne od istiyor, ne ocak; ne kaşık istiyor, ne çanak..

Günlerden bir gün Keloğlan, anasının karşısına dikilir:

“Ana ana, canım ana! Şu konu komşuyu bir yemeğe çağırsak nasıl olur?” diye sorar.

Anası da:

“Aman deyim oğul, herkesin gözü götürmez, ya şu hâlimize göz değerse? Gene de sen bilirsin... Sen kendi başını kayır, öyle de olur, böyle de olur, ben yarım ekmeğin açığı, yarım ekmeğin tokuyum!” der, der ama Keloğlan bu söze omuz silker:

“Bak hele, şu düşünüp kurduğun şeye!” der; gidip yedi mahalleye birden haber eyler ki “Nimetimi yesinler, devletimi görsünler de kadir kıymetimi bilsinler!”

Akşama varmaz, bu haber koca memlekete dağılır,

Aklı başındakiler:

“Keloğlan ne ocağın yanıyor, ne bacan tütüyor; elin adamlarını ne ile doyuracaksın?” diye biraz kulağını bükmek isterler ama, o bu söze başını kaşır “Misafir, umduğunu yemez, bulduğunu yer, herkesin kısmetinde ne varsa, kaşığına o çıkar; elbet de tok oturanlar, aç kalmaz ya?” diye savuşturur onları. Gelgelelim, ilde ne cingöz adamlar var! Öyle her akıntıya pabuç bırakırlar mı? “Keloğlan, daha bir baltaya sap olmadı, kendi karnını doyurdu da bizimkimi kaldı?” diye düşünür, çağrılıya kulak asmazlar. Ancak, işin alayında olanlar:

“Keloğlan’ın gene bir oyunu var ama, gidip de görsek mi ki?” diye düşünür. Karınlarını tıka basa doyurup yollarını o yana doğrulturlar; bir de gelip görürler ki görülmedik, işitilmedik bir sofraya Keloğlan “Açıl sofram, açıl!” diyor, açılıyor; gelen yiyor giden yiyor, oğlan yiyip oyuna, çoban yiyip koyuna gidiyor, ne bitiyor, ne tükeniyor; misafirlerin ardı arası alındıkça “Kapan sofram, kapan!” diyor, kapanıyor... Gelenler, görenler, şaşırıp kalır buna... Hepsi de içinden “Kanaat sofrası mı desem, keramet sofrası mı desem, ne desem, ne tükenmez bir sofraya bu, Keloğlan’ın sofrası!” diye geçirir, yedisinden yetmişine kadar herkes imrenir ve karınlarını, burunlarını doyurduktan sonra hep bir ağızdan:

“Neler yedi bu diş, ne altın oldu, ne gümüş; şimdiden geri, bize de böyle kanaat sofrası ihsan et; hey yeri, göğü yaratan!” diye bir sofraya duası yaparlar.

Gelgelelim, sür sürelim; bu davet günü, Keloğlan’ın başına gelen, pişmiş tavuğun başına gelmez. Ne olur, nasıl olur? O gün, bu sofracık “sırta kadem” basar! İşte o zaman Keloğlan’ın gözleri fal taşı gibi açılır. Anası başını bir salları, iki salları da:

“Demedim mi oğul herkesin gözü götürmez diye? Korktuğumuza uğradık işte! Şimdi yerde ara ki gökte bulasın... Ana sözü dinlemedikten geri, ben gayrı işine, aşına karışmam; ne hâlin varsa gör.” der ve gene kendi yününü eğirmeye başlar.

Keloğlan “hele bir sorup soruşturayım” diye; önüne gelen kapıyı çalar; her gördüğüne sorar. Kabahatı gelin etmişler de kim oğluna almış! Kimsecikler oralı olmaz; herkes, birbirinin üstüne atar: “Kim ne yapacak; çalsa çalsa, eskici baba çalmıştır.” derler; bu dünyasına küsmüş de “Çok şükür, ben kendi elimle, emeğimle geçinip gidiyorum, elin sofrasında, tasında gözüm yok benim. Alsa alsa Emeti ana almıştır.” der; ona gider, o da “Kudret helvası desen bende, sabır meyvesi desen bende; elin balında, malında gözüm yok benim.” der. Sözüün kısası, yer demir, gök bakır; bu sofracığı kaşla göz arasında kimin aldığı bir türlü anlaşılabilir. O zaman Keloğlan kel başını kaşımaya başlar.

“Hımmm bildim, bildim, ne bu almıştır; ne şu çalmıştır; gene onlar yapmıştır bunu.” der ve sihirli kuyunun yolunu tutar...

Keloğlan, sihirli kuyunun yolunu tutar, tutar ama, o gider, yol gider; o gider, yol gider, gölgesi de peşi sıra tin tin eder, derken akşamın bir saatinde kuyunun başına varır:

“A kara kuyu, kara kuyu! Bir verip, bir almak Allah’a yakışır, sen kimden öğrendin bu huyu? Perileri mi gönderdin? Pirleri mi gönderdin? Nettin, neyledin? Ben uyur, anam uyanırken sofrayı aldırın evimden? Döne döne pazarlık olacaksa, ver sen de benim leblebiyi!” der. Bir söyler, kuyudan ses çıkmaz, iki söyler ses çıkmaz, üçüncüsünde bir Arap bacı çıkar:

“Gene ne istiyorsun Keloğlan.” der. Keloğlan da:

“Ne isteyecektiğim, ya aldığın leblebiyi, ya verdiğin sofrayı. Öyle ya o gün, bugün doyduğum, doyacağım yok; anamın el kadar ekmeği de bana yetmiyor. İmdi elim boş yüzüm kara dönemem!” der. Arap bacı da; “Kem küm etme Keloğlan senin yarım leblebi düğüne derneğe harcadı; artanı da su perisine çerez oldu; bu defa da sana öyle bir değirmen getirdim, öyle bir değirmen getirdim ki... Sağa çevirirsen, altın öğütür; sola çevirirsen, gümüş öğütür, bugüne de yeter, yarına da yeter, düğüne de yeter, bayrama da yeter! Bileğine kuvvet; çek çekebildiğin, çevir çevirebildiğin kadar!” der, demesi ile kaybolması da bir olur...

Eflatun Cem Güney

Masallar

Yukarıda okuduğunuz masal bir tekerleme ile başlamaktadır. Bu tekerleme anlatılacak masala giriş niteliğindedir.

Masalda Keloğlan’ın başından geçen olaylar anlatılmaktadır. “Keloğlan bir gün bu sokak benim, şu sokak senin dolaşırken iki taş arasında bir on para bulur; ne alsam ne alsam, diye düşünür durur. Üzüm alsam çöpü çıkar! Erik alsam çeğirdeği! Et alsam hangi ocak, ot alsam hani bıçak? İyisi mi, kaygısız başım, ağrısız dişim; leblebi alırım da kütür kütür yerim. der, alır leblebiyi düşer yola...”

Masal bu ana olay çevresinde daha küçük çaplı olaylar/ çatışmalar ile gelişir. **Anlatımda iç uyaklara (seci) yer verilir.** Abartılı olaylarla süslenir.

Masalla ilgili şunlar söylenebilir:

Olağanüstü olaylarla süslü, olağanüstü kişilerin başlarından geçen olayları anlatan eserlere masal denir. Masallarda genelde olayların geçtiği yer ve zaman belli değildir.

Masallar kişilerin özellikle çocukların hayal dünyalarını geliştirir, güçlendirir. Kişilerinden bir kısmı; devler, periler, cinler, ejderhalar vb. doğaüstü yaratıklardır.

Masallar üç bölümden oluşur. Genelde bir varmış bir yokmuş diye başlayan bölüme döşeme adı verilir. Asıl olayın anlatıldığı bölüm de kendi arasında giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üçe ayrılır. Masalda her şeyin güzel bir sonucu bağlandığı bölüm dilek bölümüdür. Bu bölüm genellikle “Gökten üç elma düştü.” diye

bir tekerleme ile biter.

Masallarda genelde iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin savaşımı işlenir ve sonuçta iyiler kazanır, kötüler cezalandırılır.

Masallar genelde duyulan geçmiş zamanla anlatılır. Başında, ortasında ve sonunda kalıplaşmış sözlere tekerleme adı verilir.

Masallarda gençliğe toplumun düşünüş tarzı, zevki kuşaktan kuşağa aktarılır. Bölgeden bölgeye yayılır. Her bölgede farklı bir kimlik kazanır.

Edebiyatımızda; Binbir Gece Masalları, Keloğlan Masalları, Kül Kedisi gibi pek çok masal örneklerine rastlanır. Türk masalları, Pertev Naili Boratav, Eflatun Cem Güney vb. başka yazarlarca derlenmiştir.

Masalların özellikleri nelerdir?

ANLAMA YORUMLAMA

1. Masalda anlatılan ana olay ile bu ana olay çevresinde hangi olaylar yer alıyor? Olaylar arasındaki çatışmayı söyleyiniz.
2. Masalın serim, düğüm ve çözüm bölümlerini gösteriniz. Bu bölümlerde ele alınan olayları söyleyiniz.
3. Masalın teması nedir?
4. Masal nasıl başlıyor? Buradaki tekerlemeyi söyleyiniz. Bu bölüme ne ad verilir?
5. Keloğlan niçin leblebi alıyor ve leblebiyi ne yapıyor?
6. Keloğlan komşularını niçin yemeğe çağırıyor?
7. Keloğlan'ın sofrasına ne oluyor?
8. Masalda ele alınan olayın belli bir yer ve zamanı var mı?
9. Masalda olağanüstü nitelik taşıyan olaylar ve kişiler var mı? Bunların işlevi nelerdir?
10. Anlatımda kullanılan cümleleri inceleyiniz. Ne tür cümleler kullanılmıştır? Anlatımda akıcılık nasıl sağlanmıştır?
11. Cümle içerisinde uyaklı sözcükler var mı? Bunlara örnekler bulunuz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Masalın temasını söyleyiniz.
- * Masalda ele alınan düşünceler nelerdir?
- * Masaldaki temanın sosyal hayatla ilişkisi var mı?
- * Masaldan Türklerin yaşam biçimleriyle ilgili neler öğreniyoruz?
- * Masalın yazıldığı dönemin (sosyal hayatın) özellikleri nelerdir?

ç. Dil ve Anlatım

HAZIRLIK

- * Bakış açısı ne demektir?
- * Anlatmaya bağlı edebî metinler hangi bakış açılarından ele alınırlar? Araştırınız.

1.DÜLGER BALIĞININ ÖLÜMÜ

Oltaya tutuldu muydu dünyasına, sulara küsüverir. Nasıl bir korku içine düşer, kim bilir? Onun için dünya bomboştur artık. Oltadan kurtulsa da fayda yoktur. Suyun yüzüne yamyassı serilir. Kocaman gözleriyle insana mahzun mahzun bakar durur. Sandala aldığınız zaman dakikalarca onun sesini işitirsiniz. Ya, sesini! Bir o, bir de kırlangıç balığı sandalda ölünceye kadar ikide bir feryada benzer, soluğa benzer acı bir ses çıkarır. İnce zardan ağzını bir kere ağlara vurmasın, küstüğünün resmidir dülger balığının.

Bir gün, balıkçı kahvesinin önündeki yarısı kırmızı, yarısı beyaz çiçek açan akasyanın dalına asılmış bir dülger balığı gördüm. Rengi denizden çıktığı zamanki esmer renkteydi önce. Vücudunda hiç kıvılcık yoktu. Taş kadar cansızdı. Yalnız âletlerinin etrafını çeviren incecik ipekten bile yumuşak zarları titreyip duruyordu. Böyle bir oynama hiç görmemiştim. Evet, bu bir oyundu. Bir görünmez iç rüzgârının oyunuydu. Vücutta, görünüşte hiçbir titreme yoktu. Yalnız bu zarlar zevkli bir ürperişle tatlı tatlı titriyorlardı. İlk bakışta insana zevkli, eğlenceli bir şeymiş gibi gelen bu titreme, hakikatte bir ölüm dansıydı. Sanki diğer balığın ruhu, rüzgâr rüzgâr, bu incecik zarlardan çıkıp gidiyordu; bir dirhem kalmamacasına.

Sait Faik Abasıyanık

2. AKLIM ARKADA KALACAK

Evimiz sokağın alt başında. Yatıp kalktığım odanın penceresinden bakınca, bir baştan bir başa bütün sokağı görüyorum. Bir saat sonra yola çıkacağım. Odamda öteberi eşyayı bavuluma yerleştirmiş doğruluyordum ki sokaktan gelen bir çocuk ağlaması beni pencerenin önüne çekti.

Çocukların ağlamasına dayanamam. Bir fena olurum duydum mu. Çocuklar boş yere ağlamaz. Şu dünyada çocukların ağlaması ne kadar azalır, bilin ki kötülükler o kadar azalmıştır. Ağlayan bir çocuk sesi duyar da ilgilenirseniz, bilin ki şu bozuk düzenin sizi üzecek bir olayıyla karşılaşacaksınız.

Pencerenin önünde baktım; karşı komşumuz Boşnak Nuri'nin büyük oğlu, yalın ayak, donsuz, kapılarının önüne yüzükoyun düşmüş ağlıyor.

Necati Cumalı

AÇIKLAMALAR

Anlatmaya bağlı edebî metinler kurmaca ürünü olan metinlerdir. Masal, hikâye, roman vb. türler yazarın kurgusu sonucu oluşmuştur. Bu tür metinler anlatıcının bakış açısından ortaya konmaktadır.

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde genel olarak üç tür bakış açısı kullanılır.

1. İlâhî Bakış Açısı: Edebî metinlerde kullanılan en eski yöntemdir. Bu yöntemde sınırsız bir bakış açısı vardır. Anlatıcı, öyküde anlatılanların tamamını bilen bir varlıktır. Kahramanların gizli konuşmalarını, kafalarından ve gönüllerinden geçeni anlatır. Zaman zaman kendi yorumlarını ekleyebilir, açıklamalarda ve yargılarda bulunabilir. Öyküde ne kadar kişi varsa her birinin açısından olayları ayrı ayrı görmemiz sağlanır. Öyküyü kimi zaman hızlandırma, kimi zaman da yavaşlatma olanağı vardır.

2. Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı: Bu yöntemde olayı anlatan “ben” vardır. Bu ben, öykünün kahramanı olabileceği gibi tanık ya da gözlemcisi olabilir. Olayları anlatan kişinin bilgisi, deneyimi, algılama ve yorumlama yeteneğiyle sınırlıdır. Olaylar ancak anlatıcının başından geçtiği ya da gözüyle gördüğü (tanık olduğu) biçimiyle anlatıldığından inandırıcılığı yüksektir.

3. Gözlemci Anlatıcının Bakış Açısı: Bu yöntemde olaylar dışarıdan görüldüğü biçimiyle nesnel bir tarzda aktarılır. Olaylar bize anlatılmıyor da kişinin gözünün önünde oluyormuş izlenimi verilir. Kişilerin duygu ve düşünceleri eylemlerinden çıkartılır. Kişiler ve iç dünyaları ile ilgili kendi söyledikleri ve davranışlarını dikkatle izleyerek bir fikir sahibi olunabilir.

Bir edebî metinde birden fazla bakış açısıyla yazılmış bölümler bulunabilir. Aynı konu farklı biçimlerde anlatılır. Aynı manzarayı izleyenler farklı noktalara dikkat ederler; farklı biçimde konu olarak ele alınır.

*Yukarıda okuduğunuz metinler hangi bakış açısından yazılmıştır? Araştırınız.
Anlatılan metinler kurmacaya mı, gözleme mi dayanmaktadır?*

3. YÜKSEK GERİLİM

Yağmurlar dindi. Ovanın böğründeki hafif eğimli toprak kanallar tarlalarda biriken fazla suyu denize akıttı; akıntı, kıyılarında sivrisineklerini ve kurbağalarını çoğalttı. Tarlalarda kanalların toprakta bıraktığı nemi sakladı, pamuğunu büyüttü.

Tek pervaneli uçaklar mayıs sonu ovanın üstünde dolaşmaya başladılar. Sonra artık tarlaların üstünde sık sık uçtular, ovaya ilaç püskürttüler. Siyolan kokusu, bir yol ayrımındaki çilek tarlasında olgunlaşan çileklerin tadına sindi. Çevredeki hüsnü-yusufların, morsalkımların, ıtraların öz suyuna yürüdü; şantiyelerdeki araçların dişlilerine, çimento ve çakıla, battaniyelerle karavanalara; işinden göçenlerin ve iş aramaya gelenlerin yatağına, yorganına, poturuna, mintanına sindi.

Tek pervaneli uçakların attığı ilaç, pamuk fidanları üstünde kurudu. Damarlı yüzlerinde benek benek beyaz lekeler bıraktı. Dümdüz ovayı yer yer kesen çitler arasındaki otlar, önceleri pamuk tarlalarına dolan fazla suyu bir uçtan çaldı, emdi, azıp gelişti.

Kanallar suyun fazlasını denize akıttıkça otların payına düşen nem de azaldı. Yaz boyu azaldı bu pay ve otlar kurudu, dikene sardı. Dikenleşen sürgünlerle gövdeler, yolun tozuyla havanın ilacını tuttu; beyaza yakın bir kül rengine bulandı. Bu kirli beyaz öbekler arasında kurumamakta direnen ince mor çiçekli ılgınlarla süpürge otları ve çavşırlar güneşten renklerini attılar. Atılan rengin yerini hemen ilacın beyazlığı aldı.

Adalet Ağaoglu

4. PANDOMİMA

Paskal, tiyatrosunun bu genç müdavimini, maskaralıklarının bu güzel müşterisini daha ziyade eğlendirmek için karşısına geçerek oynar ve bazen oyunda münasebet getirerek locasının altına düşerdi.

O gün ise beyaz ketenler, seherî tebessümler içinde bulunan bu genç kız, o gürültüler arasında takdir-i istihzâ-âmizinine bir delil olmak üzere locadan çiçek atıyordu.

Attığı bu çiçekler, Paskal'ın yüzüne, göğsüne dokundukça eliyle kalbini tutarak en can alacak yerinden vurulmuş bir yırtıcı hayvan gibi acı acı feryat ediyordu. Bir iki dakika sonra tiyatrosunun iç tarafındaki toprağın üzerine oturarak hâlâ güldürdüğü adamların kahkahaları devam ederken içini çeke çeke ağlıyordu.

Gözünden dökülen yaşlar yüzündeki unları, kırmızı boya bozarak kıvılcım taneleri gibi o harap duvarların yıkılmış taşlarına damlıyordu.

Bu zavallı Paskal o güzel Eftalya'yı seviyordu! Bu nakıs vücut o kemal-i hilkate âşık olmuştu.

Sami Paşazade Sezai

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde tasvirin önemli bir yeri vardır. İnsan daima dış çevrenin etkisi altındadır. Anlatmaya bağlı eserlerin kahramanları da sosyal bir çevre içerisinde yaşar. Zaman zaman bu çevreden etkilenir; zaman zaman da çevreyi etkiler. Böylece sosyal çevre ile bütünleşir. Kahramanların konuşma tarzından, ileri sürdüğü fikirlerden dış çevreyi anlamak mümkündür. Yine yaşadığı odanın ve kullandığı eşyaların düzeninden iç dünyasını anlamak mümkündür. Bu nedenle anlatmaya bağlı metinlerde tasvir olayı aydınlatıcı, tamamlayıcı tasvirler yapılır. Süs olsun diye yapılan tasvir eserin değerini düşürür.

ENDONEZYA'DA VOLKAN ALARMI

Endonezya'da Merapi yanardağında son günlerde görülen hareketlenmeler nedeniyle "kırmızı alarm" verildi. Yerel yetkili Bambang Dwyanto, Cava eyaletinde bulunan 3000 metre yüksekliğindeki dağdan kararlı lav akışı nedeniyle alarm seviyesini kırmızıya yükselttiklerini ifade etti.

Hükûmet yetkilisi İmam Purwadi ise yüzlerce kişinin evlerini terk etmeye başladığını, bölgeden 7000 kişinin tahliye edileceğini kaydetti. Endonezya'daki aktif

129 yanardağdan biri olan Merapi, son olarak 1994 yılında patlamış, 60 kişi ölmüştü. Merapi’de 1930 yılında meydana gelen patlamadaysa 1300 kişi yaşamını yitirmişti.

Öte yandan Endonezya’nın Sumatra Adası açıklarında denizin altında 5,9 büyüklüğünde bir deprem olduğu bildirildi. Depremın merkez üssünün, Banda Açe’nin 95 kilometre güneyinde Hint Okyanusu’nun 47 kilometre derininde olduğu belirtildi. “Cakarta (A.A)”

Hürriyet

14 Mayıs 2006

Yukarıdaki metinlerde aynı konu farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Aynı olaya tanık olan kişiler farklı biçimde olayları algılarlar ve aktarırlar.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metinler hangi bakış açısından ele alınmıştır?
2. Metinlerdeki tasvirleri gösteriniz. Bu tasvir konunun anlaşılması için mi, süs için mi yapılmıştır?
3. İlk metinde Dülger Balığı nasıl tasvir ediliyor?
4. Üçüncü metinde tarımsal ilaçlamanın zararları nasıl ifade ediliyor? Çevreye ne gibi zararlar veriyor?
5. Gazetelere Endonezya’da meydana gelen yanardağda görülen hareketlenmeler nasıl yansıtılmaktadır? Aynı olayın farklı şekillerde anlatılması anlatım zenginliği olarak görülebilir mi?
6. Metinleri dil ve anlatım yönünden inceleyiniz. Anlatımda ne gibi özellikler görüyorsunuz?

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Yukarıdaki metinlerin kim tarafından anlatıldığını söyleyiniz.
- * Aynı olaya tanık olanlar, tanık oldukları olayları anlatırken aynı biçimde mi anlatırlar?
- * Bakış açısı nedir? Kaç tür bakış açısı vardır?
- * Tasvirin eserin anlaşılmasına katkısı nedir?

d. Metin ve Gelenek

HAZIRLIK

Ders kitabınızda yer alan edebî metinleri kendi türleri içerisinde gelenekle olan ilişkisini belirlemeye çalışınız.

MUŞ OVASI

Gönlümün imrenesi Balım kız, evimin övüncesi Dalım oğul, dinleyin de nasıl yurt tuttuk Anadolu'da, sözün güzeline oradan başlayalım.

Günümüzden (925) yıl önce, Üçok Oğuzlarından ve de Kınık boyundan Selçuk Bey oğlu, yürekli, adil, güzel huylu Alparslan, Anadolu'nun kapısına geldi dayandı, Malazgirt önlerine.

Bu Selçuk Türkleri, Anadolu'ya ilk gelen Türklerdir ki ulu toy eyleyip, aç görende doyuran, yalıncağ görende donatıp, borçluyu borcundan kurtaran, şölenlerde tepe gibi et yığıp göl gibi kırmızı sağdıran ve şu gelimli gidimli dünyaya bir şenlikmiş gibi bakan eli açık beyleriyle; börklü ve de atlı dövüşçüleriyle; hayvancı, süt sağıcı; yün eğirici, bal toplayıcı, otun iyisini, çiçeğin yeğnisini bilici kadın erkek halkıyla ve de, tay yelesi, kuzu gözü çocuklarıyla Orta Asya'dan oba göçürtüp yeni bir yurt edinmeye, konup yerleşmeye, türkü söyleyip insan ağacını dikmeye, o zamanlar Diyar-ı Rum denilen Anadolu toprağının eşğine varmışlardı.

O zamanlar, Diyar-ı Rum denilen Anadolu'nun sahabı, Bizans imparatoru Romanos Diogenes, (Romen Diyojen), bir yurt kurmaya Anadolu'yu seçmişlerdir, vakit şimdiki önlersek önleriz, önleyemezsek Bizans'ın direkleri yıkılır diyerekten, o da vardı, Malazgirt Kalesi'nin gölgesine Alparslan'la hesabını üleşmeye.

İşte gönlümün imrenesi Balım kız, evimin övüncesi Dalım oğul, biz Anadolu'nun iki kanatlı güzelim gök kapısını, o gün 26 Ağustos 1071 günü açtık, Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra ve de işte o gün vardık girdik yurt güzeli Anadolu'ya.

Alparslan; kıl torbalarında Horasanlı ekmek, tulumlarında Süphan dağının kar suyu, ibrişim yelesi atlara binmiş körklü Selçuk akıncılarını, o günlerden çok önce, Anadolu'ya salmıştı. Bu atlılardan bir bölüğü Malatya kalesine, bir bölüğü dört kapılı Erzurum kentine, bir bölüğü kavakları uğuldayan Sivas'a, bir bölüğü Malatya kalesine, bir bölüğü de Erzincan ovasına akın salıp gelmişler ve dönüp haberi iletmışlerdi ki Selçuk obalarına, varıp dolandığimiz yurt tam bize göredir.

Tam bize göredir ve de aradığımız, özlediğimiz yurttur. Ala koyunlarımız için dağ çiçeği, atlarımız için çayır, kara çadırlarımız için keçi kılı, ala beşikli gelinlerimizin göğsüne süt, tatlı dilli kocalarımıza yoğurt, biçici erlerimize buğday, kağınlarımızın tekerine demir ve de akıncılarımızın oklarına kırılmaz ince ağaç, güler yüzlü analarımıza su türküsü ve de pişmiş toprağa katacağımız güzel gökyüzü, yani çini oradadır.

Alparslan da bu haberi aldı ki bu yurt tam bize göredir ve bizim olmalıdır deyip 50.000 Selçuklu atlısıyla, Malazgirt'te Bizans ordusuna göğüs verip dayandı 26 Ağustos 1071 günü, Malazgirt ovasında bir savaş oldu ki tan yeri ışığında başlayıp akşama dek sürdü, Selçuk atlıları ok yağdırıp yalın kılıcı savunarak Bizans ordusunu bozup kırdılar ve de Bizans kralı Romanos Diogenes, Alparslan'ın çadırına varıp kanlı

gözyaşı döktü, yurt alanındır, gönül verenindir deyip Anadolu kapısının anahtarını Selçuklu Beyi Alparslan'a verip baş eğdi, geri döndü.

Bizim Selçuklu atalarımız, akıncılarımız ve oba güzeli kızlarımız, süt sağıcı kadınlarımız ve de kıl çadırı dikip gece ateşini dağlara salan yiğitlerimiz, o gün, Anadolu'nun gök kanatla kapısını açtıklarında bir de baktılar ki: Aman güzel anam, bu ne güzel yurttur?

Ceyhun Âtuf Kansu

Balım Kız Dalım Oğul

Okuduğunuz metin Ceyhun Âtuf Kansu'nun Balım Kız Dalım Oğul adlı kitabından alınmıştır. Kitap, Türkiye Radyolarında yayımlanan Anadolu Albümü adlı metinlerden oluşmuştur. Bu kitapta, Anadolu'nun 1071 yılında Malazgirt Savaşıyla nasıl yurt tutulduğundan başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar olan süreç şiir, masal ve efsane türü metinlerle süslenerek anlatılır. Metinlerde yer yer kültür, inanç, gelenek ve göreneklere yer verilir. "Anadolu'yu tanıtmada, sevdirmede ve güzel Türkçenin sesini duyurmada" önemli bir yeri vardır. Dil akıcı, anlatım açıktır. Yer yer tekerlemelere, iç uyaklara ve anlatılan konularla ilgili şiirlere yer verilir.

Yazar bu bakımdan kendisinden önce yazılmış destan, masal, halk hikâyeleri vb. pek çok türlerden yararlanmıştır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıda okuduğunuz metnin gelenekle olan ilişkisini belirleyiniz.
2. Türklerin hangi kolu Anadolu'ya gelmiştir?
3. Alparslan, Anadolu kapılarında kiminle ne zaman savaşmıştır?
4. Metinde Türklerin yaşam biçimiyle ilgili nelerden söz ediliyor?
5. Selçuklu akıncıları yerleşim yeri bulmak için nerelere gidiyor?
6. Metni, zihniyet, yapı ve tema bakımından inceleyiniz.
7. Metinde nasıl bir dil ve anlatım kullanılmıştır? Cümleler arası akıcılık nasıl sağlanmıştır? Cümle içerisinde uyaklar var mı? Varsa bunlara örnekler gösteriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- * Okuduğunuz metinle yazıldığı dönem arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
- * Metni daha önce okuduğunuz metinlerle ilişkisini belirleyiniz. Benzeyen ve ayrılan yanlarını söyleyiniz.
- * Metni tema, yapı, dil ve anlatım bakımından inceleyiniz; Önceki metinlerle ilişkisini belirleyiniz.
- * Metnin kendisinden önce yazılan metinlerden etkilenip etkilenmediğini söyleyiniz.
- * Sanatçının gelenekle ilişkisi var mı? Varsa bu ilişkiyi söyleyiniz.

e. Anlama Yorumlama

HAZIRLIK

Edebî metinlerdeki anlam ile bilimsel eserlerdeki anlam aynı şey midir? Bu farklılığın kaynağı nedir? Araştırınız.

ON DÖRT YAŞINDA BİR ADAM

Yolu arabacı da bilmiyor. Kâh sağa, kâh sola sapıyor; kâh tarlaların içine sürüyor; sonra, kafasını bana doğru uzatıp şaşkın gözlerle bakarak:

- Acaba buradan mı gitsek? Acaba şuradan mı gitsek, diye soruyor.

Ben gittikçe öfkelenmeye başlıyorum:

- Nasıl arabacılık bu, diyorum; ne yol bilirsin, ne de...

- Yol nerede efendi? Yol yok ki bileyim, diyor.

Biçarenin hakkı var. Evet yol yok ki... Bir müddet iyi kötü bir şose üstünde gidiyoruz; birkaç kilometre sonra bakıyorsunuz, altınızdaki bir şose kayboluveriyor. Ya bir derenin kenarındasınız, ya sarp bir tepenin eteğinde...

Bittabi, bu sarp tepeye çıkmak ihtimali olmadığı için derenin çakıl taşları üstünden sarsıla sarsıla gitmeye mecbur oluyorsunuz. Derken önünüze bir çoban yolu çıkıyor, bir müddet de bunu takip ediyorsunuz; bir de bakıyorsunuz ki, bu yol da bitmiştir. Haydi, tarlaların içine... Lakin, tarlalar ekseriyetle hendekle çevrilmiştir; bir yaylı arabanın hendekten geçebilmesi kabil değildir. O vakit, bir sağa bir sola başvurmaya başlıyorsunuz; ta ki daldığımız bu toprak deryası içinden kendinize bir iz bulup çıkasınız! Bin zahmet, bin meşakketle bu izi bulursunuz. Şimdi, önümüzde bir kağı arabasının yılankavi çizgileri uzanıyor; arabacı bu çizgiler üstünden “Deha!” diyor. İşte, sabahtan beri bu hâlde, bir serseri arabanın içinde sarsıla sarsıla gidiyorum. Sabahleyin çıktığımız köyden yolu tarif etmişler ve yedi saatte kasabaya varabileceğimizi söylemişlerdi. Hani yol? Ne yedi saati?..

Şafakla beraber hareket etmiştik; şimdi ise akşam oluyor. Ne yapmalı? Kime sormalı? Etraf o kadar da تنها ki... Birden arabacı bağıyor:

- Ülen, Ülen!..

Başımı arabanın perdeleri arasından dışarıya uzatıyorum: Arabacı yirmi otuz metre ötede bizim gittiğimiz istikamette yürüyen birine doğru bağıyor. Yürüyen durdu: Bu sekiz on yaşlarında tahmin olunabilen cılız bir oğlan çocuğu; kendisinden iki kat daha ağır bir çuval yüklenmiş, eline de pabuçlarını almış bize doğru yaklaştı. Arabacı sordu:

- Ülen, şehir yolu nerede biliyor musun?

Çocuk, ince, cılız ellerinden birini, boşta duran elini, karşığı yamaçlardan birine doğru uzattı:

- Deha, yol orada ağarıp batıyor, dedi ve sonra ilave etti, ben de şehre gidiyorum.

Küçük çocuğun yüzü çok sevimli idi; üstü başı da oldukça temiz görünüyordu.

“Yol ağarıp batıyor!” tarzında söylenişi pek hoşuma gitti; dedim ki:

- Öyle ise bin arabaya, beraber gidelim.

Çocuk bir tereddüt dakikası geçirdi; sözüme inanmıyor gibi yüzüme baktı; çuvalını yere bıraktı; teklifimi tekrar ettim.

- Haydi, dedim; o çuvalı arabacının yanına koy sen de çık!

Karşımda yer gösterdim. Pabuçlarını yan yana, büyük bir ihtimamla çuvalın üstüne yerleştirdi; kendisi de sırtı arabacıya ve yüzü bana çevrik, ayaklarını altına alıp oturdu. Yavrucağı gittikçe daha sevimli buluyorum; kendine göre saygılı, terbiyeli bir tavır da var ve zeki, parlak gözleri ile dikkatli dikkatli beni süzüyor. Bu gözlerin önünde kendimi âdeta mahcup hissediyorum.

Tıpkı bir büyük adam gibi bakıyor.

Zaten, Anadolu çocuklarında bu büyük adam bakışı ve bu olgun erkek tavrı seyrek görünen şeylerden biri değildir. Bunlar, bazı mahlukat gibi sanki doğdukları günden itibaren yürümeye, işlemeye ve hayatı anlamaya başlarlar. Hiç oyun devirleri yoktur; sekiz dokuz yaşlarına basar basmaz maişet kaygıları, vaktinden evvel kavrulan kabuk bağlayan fidan vücutlarını şiddetli bir rüzgâr gibi sarsmaya başlar. Bu çocuk da neden onlardan biri olmasın, soruyorum:

- Sen kaç yaşındasın bakayım?

- On dört yaşındayım, diyor ve acayip bir vakar ile önüne bakıyor. Mutlaka mübalağa ediyor, ben ona on ikiden fazla veremiyorum.

- Hangi köydensin?

- Kara Işık Köyü’ndenim.

- Böyle geç vakit şehre ne yapmaya gidiyorsun?

Başı ile arkasındaki çuvalı işaret etti:

- Azıcık kuru yemiş götürüyorum; yarın sabah pazar var... dedi. “...” nin pazarı erken olur; yola sabahtan çıkarsam, yetişemiyorum.

Bir müddet o da, ben de sustuk. Çocuk gene dikkatli dikkatli beni tetkik ediyor. Dedim ki:

- Sizin köyden şehre kaç saatte gidilir?

- Ağır ağır yürürsen tam altı saat, dedi.

- Altı saat!.. Çok uzak değil mi? Yorulmaz mısınız?

Sualimi anlamadı; duruşunda “Yorulmak mı? O da nedir şunun söylediğine bak!” demek istiyor gibi bir hâl vardı.

- Her hafta giderim, dedi; şehre varır varmaz İsmail Ağa’nın hanına inerim; İsmail Ağa’yı tanırısın değil mi? O benim dayımdır. Öğleye kadar işimi bitiririm, satacağımı satar, alacağımı alırım; vaktim olursa bir de hamama giderim, yahut aşçı Recep Ağa’nın dükkânından bir yoğurtlu kebab yerim: O da para artarsa...

- Satacağımı satarım, alacağımı alırım, dedin; kazandığın paralarla neler alırsın bakayım?..

- Ne gerekse alırım, dedi. Bazı tuz, bazı şeker lâzım olur; anama yemeni, ablama çorap alırım, bazı kendime zıbnlık alırım.

Çuvalın üstüne yerleştirdiği pabuçlarını gösterdi; bunları, geçen hafta üç kâğıda aldım, dedi; (Ve gözlerini gözlerimin içine dikerek) pahalı mı? Ne dersin?

- Aferin, ucuz almışsın... (Ve birden büyük bir merakla sordum.) “Senin baban filan yok mu?”

Başı ile bir “Hayır!” işareti yaptı. Sonra hiç de mahzun görünmeyen bir tavırla:

- Babam seferberlikte askere gitti. Geçen sene künyesi geldi, dedi.

(Künyesi geldi, köylü lisanında öldü demektir.)

“Demek ki şimdi babanın yerine eve bakan sensin.” dedim. İki defa başıyla “Evet!” dedi ve karşımda daha rahat bir vaziyet aldı.

...İşim başımdan aşkın! Anamın ayaklarına hastalık geldiği günden beri davarı güden, tarlaya bakan, odun kesmeye giden hep benim... Ablam yalnız su taşır ve aşa bakar. Hem o bizde misafirdir. Başka köye gidecek! Geçen yıl nişanlandı.

Çok ciddileşen mükâlememizi (konuşmamızı) biraz değiştirmek için gülererek dedim ki:

- Sen de nişanlansana, bak bu kadar becerikli koskoca bir adam olmuşsun; hem karın da senin işlerine yardım eder, fena mı?

Mahzun mahzun yüzüme baktı:

- Efendim nişanlanmışım ama olmadı; olmayacak, dedi. Kızın başına bir kaza geldi; düşman köyden çıkarken..

“Ne diyorsun? Sahi mi? Ne kazası?... Söyle, söyle!” diye haykırdım.

Utanarak başını önüne eğdi:

Köyün öbür kızlarıyla beraber derenin içine sürüklediler. Biz bağırdık, çağırdık; aman etmeyin, zaman etmeyin dedik; kulak asmadılar. Ben arkalarından gitmek istedim, anam bırakmadı, “Biricik oğlum, sana da kıyarlar!” dedi; ağlıyordu, dayanamadım kaldım.”

Artık çocuğun yüzüne bakamıyordum. Hayatın en mühim hadiseleriyle boğuşmuş bu köylü yavrusunun karşısında ben artık hiçbir şey bilmeyen hiçbir şey anlamayan ve sanki korkunç bir masal dinliyormuş da tüyleri ürpermişcesine bir köşeye sinmiş, otuz dört yaşında toy, ürkek bir küçücük çocuktum.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Millî Savaş Hikâyeleri

Yukarıda okuduğunuz hikâye Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Millî Savaş Hikâyeleri adlı kitabından alınmıştır. Bu kitapta anlatılanlar Kurtuluş Savaşı günlerine ait, gerçek hayattan alınmış olaylardır.

Bu kitabı okumaya çalışınız.

Ders kitabınızdaki edebî metinleri tekrar okuyunuz. Metinlerden ne anladığınızı yazılı olarak belirleyiniz.

Edebî metinler her insanın bilgi düzeyine anlayışına ve psikolojik durumuna göre anlam kazanır. Metni okuyan herkes kendine göre yorumlar.

Günlük hayatta herkes sosyal bir çevre içerisinde yaşar. Ağacı, çiçeği, yaprağı görür. Ancak bu varlıklar kişi üzerinde farklı etkiler bırakır. İnsan birtakım olaylarla yüzleşir. Bunlar hayatın gerçekleridir. Şairler, yazarlar günlük hayatta karşılaştığımız gerçek olayları eserlerinde işlerler. Ancak sanatçılar gerçek hayattaki olayları duygu, düşünce ve hayal dünyasındaki zenginlikler ile izlenimlerini katarak aktarırlar. Zaman zaman tasvirlerden, kişilerin iç dünyasındaki zenginliklerden yararlanır. Gerçeği süsleyerek anlatırlar. Bu bakımdan sanatçıların gerçeklikleri ile günlük hayattaki gerçeklik birbirinden farklıdır.

Edebî eserlerde yazarlar sözcükleri gerçek ya da mecaz anlamda kullanırlar. Yazarların kullandıkları dili bilmekte yarar vardır. Metinde onların kullandıkları sözcüklerin, kavramların anlamını bilmek, metnin anlaşılmasında ve yorumlanmasında büyük önem taşır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Ders kitabınızda yer alan anlatmaya bağlı edebî metinleri tekrar okuyunuz ve ne anladığınızı yazılı olarak belirtiniz.
2. Yukarıdaki metni farklı kişilere okutunuz. Neler anladıklarını sorunuz. Sizinle aynı duygu ve düşünceleri mi dile getiriyorlar?
3. Yukarıdaki hikâyede, yazar nasıl bir yoldan nereye gidiyor? Gidilen yolu yazar nasıl tasvir ediyor?
4. Çocuk niçin kasabaya gidiyor? Yazar çocuğa niçin acıyor?
5. Çocuk, yazarın gözünde niçin büyük bir adam oluyor?
6. Hikâyenin bölümlerini gösteriniz. Bu bölümlerde anlatılan olayları söyleyiniz.
7. Hikâyeyi yapı (olay, kişi, yer ve zaman) tema, dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.
8. Öyküde ele alınan zihniyeti belirtiniz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Yukarıdaki metnin temel anlamı nedir? Belirtiliniz.
- * Metnin yan anlamlarını söyleyiniz.
- * Bir metin okuyan kişinin kültür düzeyine ve psikolojik durumuna göre anlamlar kazanır mı?
- * Yaşanan gerçeklik ile edebî gerçeklik aynı mıdır?
- * Okunan bir metin, her okunduğunda yeni anlamlar kazanır mı?

f. Metin ve Yazar

HAZIRLIK

* Yazarın hayatı ile ortaya konan metin arasında bir ilişki var mıdır? Varsa bu ilişki nasıl kurulur? Araştırınız.

* Sonbaharın gelmesiyle çevrenizde ne gibi değişiklikler olur? Özellikle canlılar dünyasındaki değişikliklere ilişkin gözlemlerinizi nelerdir?

SON KUŞLAR

Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda kuşlar uğradı. Cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.

İki senedir gelmiyorlar.

Belki geliyorlar da ben farkına varmıyorum?

Sonbahara doğru birtakım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada'nın tek tepesine doğru gittiklerini görürdüm. İçim cız ederdi.

Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış, pislik rengine acayip çomaklar vardı.

Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacak ağacın altına çığırkafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırkafes kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler, bir müddet beklerler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru, yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı.

Hele bir tanesi vardı, bir tanesi. Çocukları bu işe seferber eden de oydu. Ökseleri cumartesi gecesinden hazırlayan da... Konstantin isminde bir herifti. Galata'da bir yazıhanesi vardı. Zahire tüccarıydı. Kalın, tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi...

O esmerle sarışın arası isketelerin bir damlacık etlerinden yapacağı pilavın hazzıyla pırlıl pırlıl yanan krom dişleriyle nasıl koparırdı kuşun imiğini, bir görseydiniz...

Hani sessiz, zenginliğini belli etmez, mütevazı adamdı da.... Konu komşusu da severdi hani. Hiçbir şeye, hiçbir dedikoduya karışmazdı. Sabahleyin işine kısa kısa adımlarla koşarken akşam filesini doldurmuş vapurdan çıkarken görseniz; iriliğine, sallapatılığına, Karamanlı ağzı konuşuşuna, basit ama, hesaplı fikirlerine, iki kadeh atmışsa yine basit, sevimli şakalarına karşı, hakkında kötü bir hüküm de veremezsiniz. Kendi hâlinde, işi yolunda, hesaplı yaşayan bin bir tanesinden bir tanesiydi.

Ama, güz mevisiminde birdenbire böyle canavar kesilirdi. Akşam beş otuz beş vapurunun arka tarafında yerleştiği iskemlesinde, denizin üstüne oldukça mülayim

bakan gözlerini havaya kaldırır, eylül sonlarına doğru böyle şairane gökyüzüne bakardı. Birden yüzünün ve gözlerinin parladığını görürdünüz.

Havada ve denizdeki tirşe maviliğin üstünde birtakım esmer damlacıklar görünürdü. Sağa sola oynarlar, sonra bir istikamet tutturur, bu esmer lekecikler geçip giderlerdi.

Konstantin Efendi onların çok uzaktan geçtiklerini görebilirdi. Gözlerini kısırdı. Esmer lekelerin adalar istikametinde gittiklerini görür, etrafına bakar, bir tanıdık görececek olursa gözünü kırpar, gökyüzüne bir işaret çakar:

- Bizim pilavlıklar geldi, derdi.

Kuşlar pek yakından geçmişse, seslerini taklit ederek kalın dudaklarıyla dışlarının arasından onlara seslenirdi. Kuşların çoğunca aldandıklarına, bu sesi duyarak, dost sesi sanıp vapur etrafında bir dönüp uzaklaştıklarına şahit olmuşumdur.

Havalar sertleşir, poyrazlar, lodoslar birbirini kovalar, günün birinde teşrinlerin sonlarına doğru, ılık, hiç rüzgârsız, parça parça oynamayan bulutlu, tatlı, sümbüli günlerde, o, en çığırkan kafes kuşunu nereden bulursa bulur, mahalle çocuklarını çağırır; bin tanesi 250 gram et vermeyen sakaları, isketeleri, fluryaları, aralarına karışmış serçeleri gökyüzünden birer birer toplardı.

Seneler var ki kuşlar gelmiyor. Daha doğrusu ben göremiyorum. Güzün o güzel günlerini pencereden görür görmez, Konstantin Efendi'nin bulunabileceği sırtları hesaplayarak yollara çıkıyorum. Bir kuş cıvıltısı duysam kanım donuyor, yüreğim atmıyor. Hâlbuki sonbahar koca yemişleri, beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği, bol yeşiliyle kuşlarla beraber olunca, insana, sulh, şiir, şair, edebiyat, resim, musiki, mesut insanlarla dolu anlaşmış, sevişmiş, açsız, hırssız bir dünya düşündürüyor. Her memlekette kıra çıkan her insan, kuş sesleriyle böyle şeyler düşünecektir. Konstantin Efendi mâni oluyor. Zaten kuşlar da pek gelmiyorlar artık. Belki birkaç seneye kadar nesilleri de tükenecek. Her memlekette kaç tane, Konstantin Efendi var kim bilir? Kuşlardan sonra şimdi de milletin yeşilliğine musallat oldular. Geçen gün yol kenarındaki yeşilliklere basmaya kıyamayarak yola çıkmıştım. Konstantin Efendi'nin günlerinden bir gündü. Gökte hiç kuş gözükmüyordu. Evden çıkarken isketemin kafesine bir incir yapıştırdım. İsketem tek gözünü verip bana dostlukla bakmış, incir çekirdeğini kırmaya çalışıyordu.

Onu, ev duvarının bir kenarına çaktığım çiviye asmış, yola çıkmıştım. Kuşlar yoktu şimdi havada ama, yolun kenarında yeşillikler vardı ya... Baktım: Bu yeşilliklerin bazı yerleri sökülmiş. Biraz ileride dört çocuğa rastladım. Yürüyorlar. Yeşillerin en güzel yerinde duruyor, bir kaldırım taşı kadar büyük bir parçayı belle söküyorlar, bir çuvala dolduruyorlardı:

- Ne yapıyorsunuz, yahu, dedim.

- Sana ne, dediler.

Fukara, üstleri yırtık pırtık yavrulardı.

- Canım, neden söküyorsunuz, dedim.

- Mühendis Ahmet Bey söktürüyor.
- Ne yapacak bunları?
- Yukarıda deri tüccarı Hollandalı var ya hani, onun bahçesini düzeltiyorlar da...
- İngiliz çimi alsın, eksin; mademki herif zengin...
- İngiliz çimiyle bu bir mi?
- Bu daha mı iyi?
- İyi de laf mı? Bunun üstüne çimen mi olur? Hollandalı öyle demiş.

Karakola koştum. Polislere haber verdim. Güya men ettiler. Gizli gizli, gene çimenler yer yer söküldü. Mühendis Ahmet Bey'e ceza bile kesilmedi. Belediye talimatnamesinde, yol kenarlarındaki çimenleri sökmek cezayı mucip olmuyormuş.

Kuşları boğdular, çimenleri söktüler, yollar çamur içinde kaldı.

Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarlarında, toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama, çocuklar, sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördü. Sizin için kötü olacak. Benden hikâyesi.

Sait Faik Abasıyanık

Yukarıdaki öyküden hareket ederek yazarı ile ilgili çıkarımlarda bulunmaya çalışalım:

Öyküde anlatılan olay İstanbul'un Adalar ilçesinde geçmektedir. Anlatılan öykünün konusu kısaca şöyledir: Heybeliada'ya her yıl göçmen kuşlar uğramaktadır. Kostantin adındaki bir kişi bu göçmen kuşları birkaç kişi ile birlikte bir damlacık eti için yakalamaktadır. Kuşlar artık adaya uğramaz olurlar. Öyküde anlatılan bu temel olayda kuşlar, deniz, deniz insanının dünyaya bakışı, balıkçılar vb. ele alınmaktadır. Yazara göre dünyamız sadece denizi ve manzarası ile değil, insanı, kuşları, kuşların çıvıltısı, ağacı, çiçeği, deniz ve denizdeki varlıklarıyla güzeldir. Bu güzellikleri Kostantin gibileri bozmaktadır. Yazara göre bundan en zararlı çıkacak olan çocuklardır. Bundan dolayı metinde yazar çocuklara ve kuşlara karşı bir acıma duygusu içerisindedir.

Cumhuriyet dönemi hikâyecilerimizden olan Sait Faik'in eserlerin konusu temelde insandır. O insanlarla birlikte denizi, kuşları, balıkları ve balıkçıların yaşamını ele almıştır. İnsanı da soyut bir varlık olarak değil, çevresi ile birlikte işler. Bunun için çevre ve doğa tasvirlerine geniş yer verir.

Yazar, güçlü bir gözlem gücüne sahiptir. Gözlediklerini, izlenimlerini güzel ve etkileyici bir üslupla anlatır. Hayata bakış açısı gerçekçidir. Hayatın iyi ve kötü yönlerini birlikte ele alır. Çevresine karşı sevgi doludur.

Sait Faik hangi tür konuları işler? Üslubunun özellikleri nelerdir?

ANLAMA YORUMLAMA

1. Okuduğunuz metinden hareket ederek yazarı ile ilgili neler söylenebilir?
2. Öykünün serim, düğüm ve çözüm bölümlerini gösteriniz.
3. Öyküde anlatılan olayı özetleyiniz.
4. Öyküyü yapı, tema, dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.
5. Öyküde adı geçen Kostantin kimdir? Niçin kuşları avlıyor? Kişilik özellikleri nelerdir?
6. İçi cız etmek ne demektir? Yazar kuşları görünce içi niçin cız ediyor?
7. Öyküde sizi düşündüren, üzen olaylar nelerdir?
8. Kuşlar, Ada'ya niçin gelmiyor? Onların bu gelmeyişlerinde insanların rolü nedir?
9. Kuşlar, eşyalar, hayvanlar ve bitkiler dünyamızı güzelleştiren, insana yaşama sevinci katan varlıklardır. Onların yok olması doğada nasıl bir dengesizliğe yol açar?

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Yukarıdaki metin ile yazarı arasında nasıl bir ilişki vardır?
- * Yukarıdaki metinden hareket ederek yazarı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

3. Anlatmaya Bağlı Edebî Metin Örneklerini İnceleme (Masal ve Destandan Hikâye ve Romana)

HAZIRLIK

Anlatmaya bağlı edebî metinler ne zaman ve nasıl oluşmuştur? Bu tür metinlerin ortak özellikleri nelerdir? Araştırınız.

1. MASAL

SEDEF BACI

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir padişah varmış; padişahın da üç oğlu, bir kızı varmış. Babaları dünyayı verseler vermez, tacından tahtından üstün tutarmış onları. Analarının gözünde de oğulları oğul balından tatlı, kızları da kaymak çalıyormuş ya balın üstüne, balına kaymağına doymadan gitmiş yoksa hatuncuk. Koca saray karalara boyanmış ama, kara vezir:

“A devletlim! kara gün kararıp kalmaz ya, gayri on parmağını kandil edip yakacak bir ana lazım bunlara!” demiş ve allayıp pullayıp Karakız'ını padişaha vermiş, vermiş ama, hangi parmağını kandil edip yakacak, kara vezir kızının on parmağında on kara! Allah böylelerinin şerrine uğratmasın. Padişahı avcunun içine alıncaya kadar cariyelerin bile yüzüne gülmüş; velakin yavaş yavaş saman altından su yürüterek karasını bulaştırmadık birini bırakmamış; ille üvey kızına, ille üvey kızına... Öyle bir yağlı kara sürmüş, öyle bir yağlı kara sürmüş ki, kırk dereden su getirmişler de, yine çıkaramamışlar; öyle ya iftira dediğin Kafdağı'ndan da yüce! Babasının bile gözünden düşüp ocak başına attırmış onu.

Bir var ki bacı-kardeş ciğerdir, birbirinden ayrılır mı! Geceleri baş başa verip başlarına gelenleri bir söyler, iki dökerlermiş.

Günlerden bir gün, yine birbirine dert yanarken üvey anaları olacak, uğrun uğrun gelip de kapıyı, bacayı dinlemesin mi! Kuzgun misali üstlerine yürüyerek:

“Bre baş belaları demiş; yine baş başa verdiniz de ne çorap örüyorsunuz başıma? Durun bir, öyle bir ayın, oyun edeceğim ki size, felek de beğensin.”

Meğer kara vezir kızının sade on parmağı on kara değil, büyücülük de geliyormuş elinden... Önce, nasıl büyülemişse büyülemiş onları... Sabah sabah üç şehzadenin üçü de birer kuş olup kanatlanmasın mı? Kara yazılı bacıları neye uğradığını bilememiş. Bir gözü havada bekleyip durmuş ama, ne bir kanat sesi, ne bir kardeş nefesi... Cümle kuşlar yuvalarına dönmüş, onlar dönmemiş. Gayri, saray başına zindan olup:

“Ya dağ dağ dolaşır bulurum; ya da araya araya yollarında ölürüm; dünyaya geldim de ne buldum sanki!” demiş ve o gece sular uyurken bir fedai başını alıp yollara düşmüş. Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; altı ayla bir güz gitmiş, gide gide bir dağın tepesine yetmiş; akli karalı kuşlardan kardeşlerini sormuş ama, dizi dizi

uçup gitmişler de ne bir ağız, ne bir dil, ne de kanatlarından bir tel vermişler ona. Güvendiği dağlara kar yağınca, gözlerinden süyüm süyüm yaş döküp öyle bir ah ü zar etmiş ki bu bahtı kara kız, acep yürek olur da dayanır mı ola...

Allah'tan olacak, bir de bakmış ki, ne görsün? Üç kuş, üçü de ak kuş, başının üstünde dönüp dolanıyor! Hemen kollarını açmış ama, hiçbiri gelip de dalına konmamış, döndükçe dönmüşler başında...

Sihir bu ya! Meğer üvey anaları bunları öyle bir kuşa benzetmiş, öyle bir kuşa benzetmiş ki gün batıp da sular karardı mı ete, kemiğe bürünüyor; insan olup görünüyormuş. Gün doğup da ortalık ağardı mı tüye, teleğe geliyor; kanatlanıp uçuyorlarmış.

Ha işte o gün, döne döne yorulan, yorula yorula dönen bu üç kuş, ortalık kararınca üç kardeş olup bacılarının etrafını almış; başlamışlar birbirlerinin yüzünü gözünü öpmeye ve başlamışlar başlarına gelenleri sayıp dökmeye, gayri gözlerine uyku girer mi?

Şafak sökerken:

“Bacı, demişler, bu kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerde mesken tutup da ne yapacağız. Bu dağın ötesinde bir göl, gölün ortasında bir ada, adanın ortasında da bir oda var, çam kokularıyla örülmüş, kuş sesleriyle döşenmiş bir oda; insan, değme saraylara değişmez onu. Gün doğunca seni kanatlarımıza alıp oraya götürsek nasıl olur. Dağda, belde seni bir yardan atarız diye korkma sakın; bindiğin kanat, kardeş kanadır, üvey ana parmağı değil!”

Sedef Kız'ın canına minnet bu. Sabah sabah üç kardeş üç kuş olup kanat kanada vermiş; o da uçak misali, bu kanatların üstüne binmiş, süzülüşler göğe doğru... Ve bir göz yumup açincaya dek, inmişler incekleri yere! Doğrusu cennet gibi bir yermiş ama, kızcağız ne dal dal ağaçlara elini uzatmış, ne bal bal meyvelere... Kardeşleri, pır deyip de havalanınca göklere, o da kendini atmış göllere. Meğer, bu gölün suları her derde deva, her hastalığa şifa imiş. Sedef Kız, “Arılık duruluk!” deyip de dalınca bir, ne alınının karası kalmış, ne yüzünün karası!

Kuş kardeşleri yazıdan, yabandan dönüp de onu öyle “sütten ak, sudan pak” görünce, sevinçlerinden deli divane olmuşlar:

“Bacı bacı; aklardan ak bacı; seni üvey ananın yarasından, beresinden kurtaran Allah; bizi de onun tüyünden teleğinden kurtarırsa, gayrı ömrümüz boyunca bu zümrüt sarayda güllerle gün, bülbüllerle düğün eyleriz!”

Demişler, kim bilir, daha da ne diller dökmüşler birbirine; sonra gözlerine uyku dolup da gözleri süzüm süzüm süzülünce, her biri uzanmış kendi yerine...

İnsan, ne hülya ile yatarsa, o rüya ile uyanır derler... Önce yedilerden mi, kırklardan mı biri görünmüş, Sedef Kız'ın gözüne:

“Kızım, demiş; ayrık otundan birer gömlek örer de giydirirsen kardeşlerine, evvelallah büyüleri bozulur, yine insan olup insan içine çıkarlar ama, bir var ki bunları örüp bitirinceye kadar kimseyle dünya kelamı etmeyeceksin. Haydi şimdi, anla, dinle güveniyorsan başla!”

Sedef Kız uyanmış, rüyasına inanmış; gayrı vakit, fırsat fevt eder mi! Kardeşleri uçup gidince, o da tutam tutam ayırık otu toplayıp birim birim gömlekleri örmeye başlamış. Akşam üstü kardeşleri dönüp de onu öyle ağızsız, dilsiz örgü örür görünce bunu bir manaya yoramayarak:

“O üvey ana olacak kara cadının eli her yere uzanır; dili her yana döner. Sakın ola, bu kızın yüzündeki yüz karası silinirse, dilinde de dil yarası çıksın, diye, büyü üstüne büyü yapmış olmasın?” deyip arı gibi her çiçeğe konmuşlar, derde deva ot koymamış yolmuşlar ama, bacıları ne örgüsünü bıramış elinden, ne de bir kelam çıkmış dilinden...

Kuş kardeşlerinin hayalden, düştün haberleri yok ya, hele onlar devasını arayadursun, bir gün bir padişahın oğlu, o taraflarda salınıp seyran ederken, yamaçtan yamaca Sedef Kız'ı görmüş gözlerine inanmamış. Hemen atını o yana sürmüş, “hangi dağın gülü, hangi bağın bülbülü” olduğunu sorup sorduğumuş ama, ağzından bir çift söz alamamış. Bir bakmış. “Peridir bu!” demiş; bir bakmış “Dil bilmez biridir bu!” demiş. Ama, ne olursa olsun padişah oğlu, Sedef Kız'a öyle bir vurulmuş ki hemen toy düğün etmeyi kurup kendi eliyle bindirmiş atına. Yolda, üç kuş peyda olup başının üstünde uçmaya başlamış; gündün güneşten korumak ister gibi... Bu üç kuşun üç kardeş olduğunu bildiği yok ya, padişah oğlunun garibine gitmiş bu... Neyse, az gitmişler uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, gün akşam olmadan varıp saraya yetmişler.

Padişah, oğlunun bir dediğini iki eder mi hele böyle mürüvvet görecektikten geri... Daha o akşam davullar dövülmüş, düğünleri kurulmuş ama, gelgelelim Sedef Kız, ne allar giymiş, yeşil üstüne; ne kınalar koymuş sedef üstüne. İlmek üstüne ilmek atıp gömlek üstüne gömlek örmüş, bir gün olur, rüyalarını çıkarsa diye...

Meğer gözdelerden biri, onu göz altına almış, her hâlini yazıp defter ediyormuş. Akşamın bir vaktinde padişah oğlunun yanına çıkıp:

“A benim şehzadem, demiş; şu senin nişanlın olacak kız ne bir peri, ne de dil bilmez biri... Lamı, cimi yok, ya büyücü, ya sihirbaz! Gündüzleri üç kuş gelip pencereye “tık” diyor; geceleri has bahçeye “çık” diyor; o da o saatte çıkıyor ve neden sonra ayırık otu toplayıp dönüyor, dönüyor ama, kim bilir başınıza ne çoraplar örüyor.”

Padişah oğlu Sedef Kız'ın üstüne bir toz kondurmak istememiş ama, üç gün üç gece kollayıp da söylenenlerin harfi harfine doğru olduğunu görünce, neye uğradığını bilememiş. Hemen çağırıp sorgu, suale çekmişler ama, biçare kız, ne örgüsünü bırakmış elinden, ne de bir kelam çıkmış dilinden; her sorulan, bir damla yaş olmuş gözünde... Velakin onun gözüne, göz yaşına kim bakar gayrı... “Sükût ikrardır!” deyip büyücülüğüne hükmetmişler; “böylesi güzelin, güzelliği başını yesin” deyip, başını istemişler cellâttan!

Cellatbaşı, son vasiyetini sormuş kızın, yine bir ses çıkmamış dilinden... “Vaktine hazır ol!” demiş, yine örgüsünü bırakmamış elinden... Derken derken üç kuş gelip başının üstünde dönmeye başlamış. Cellatbaşı akı karayı yitirip ne yapıp yakıştıracığını düşünür dururken Sedef Kız da gömleklerini örüp bitirmiş ve tutup bunları, bir bir kuşların üstüne atmış. Hikmeti Huda, bu üç kuşun üçü de filiz gibi birer delikanlı olup bacılarının boynuna sarılmış. Görenler bunu da büyü mü sanmış, ne

sanmışlarsa, parmakları ağızlarında kalmış.

Ha işte o zaman Sedef Kız'ın ağız dili açılıp:

“Cellatbaşı, cellat taşı yerinden kaçmıyor ya, önceden önce beni padişahın huzuruna çıkar. Başıma gelenleri bir bir ona dökeceğim gayri... Yine de başıma ferman eylerse, ne yapalım, boynum kıldan ince...” demiş ve gidip üvey ananın yüzünden çektiklerini iki göz, iki pınar anlatmış padişaha.

Padişah, Sedef Kız'ın sedeften de arı bir kız olduğunu anlayıp kendi oğluna almış. Üstelik, üç kızını da, Sedef Kız'ın üç kardeşine vermiş. Bunlar kırk gün kırk gece düşün eylerken öte yandan da üvey anaları olacak kara vezir kızının kırk katırını, kırk satırını verildiği haberi gelmesin mi! Eee, eden bulur, etmeyenler erer muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; başkalarının alnına kara sürmeyenlerin başına!

Eflatun Cem Güney
Masallar

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki masalı okuduğunuz bir hikâye ile karşılaştırınız.
2. Masalda anlatılan olayı özetleyiniz.
3. Masalın bölümlerini (serim, düğüm,çözüm) gösteriniz.
4. Masalın kahramanları kimlerdir? Bunların özellikleri nelerdir? Çevremizdeki kişilere benziyor mu?
5. Masalın geçtiği belli bir yer ve zaman var mı? Masalın özelliklerini anımsayarak cevaplamaya çalışınız.
6. Masalda olağanüstü nitelik taşıyan olaylar nelerdir?
7. Masalda kullanılan dilin özellikleri nelerdir?
8. Masal nasıl başlıyor? Buradaki tekerlemeler ve cümle içlerindeki uyaklar anlatımı canlı kılıyor mu?
9. Masaldaki cümleleri kuruluş yönünden inceleyiniz. Ne tür cümleler kullanılmıştır?
10. Masalda nasıl bir ders verilmek isteniyor?

2. DESTAN

HAZIRLIK

Belli başlı Türk destanları nelerdir? Bunlar kaçınıcı yüzyılda yazılmıştır? Nelerden bahsetmektedir? Araştırmız.

OĞUZ KAĞAN DESTANI

... Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı, doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri ela; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi. Bu çocuk, anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et ve çorba ve şarap istedi. Dile gelmeye başladı; kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu...

O çağda, orada büyük bir orman vardı; birçok dere ve ırmak vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerdi. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi.

Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti. Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti. Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki gergedan geyiği almış. Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu; onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti. Yine sabah oldu Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki gergedan ayıyı da almış. Bu sefer ağacın dibine(kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz, kargı ile gergedanın başına başına vurdu ve onu öldürdü. Kılıcı ile başını kesti, aldı gitti. Tekrar geldiği zaman gördü ki bir ala doğan gergedanın bağırsaklarını yemektir. Yay ve okla ala doğanı öldürdü ve başını kesti. Sonra dedi ki "(gergedan) geyiği yedi, ayıyı yedi. Kargım onu öldürdü; demir olsa (olduğu için), gergedanı ala doğan yedi. Yayım, okum onu öldürdü; bakır olsa (olduğu için)." dedi, gitti.

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki o ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor, çok güzel bir kızdı. Başında (alnında) ateşli ve parlak bir beni vardı. Demir Kazık (Kutup Yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki gülse, gök tanrı gülüyor; ağlasa gök tanrı ağlıyor (sanılırdı). Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti; sevdi, aldı. Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Kün adını koydular, ikincisine Ay adını koydular; üçüncüsüne Yultuz (Yıldız) adını koydular.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi: saç ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki eğer yeryüzünün halkı onu görse 'Eyvah! Ölüyoruz!' der ve (tatlı) süt (acı) kıymız olurdu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş düştü, onu sevdi aldı. Günler ve

gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Kök adını koydular; ikincisine Tag adını koydular, üçüncüsüne Tengiz adını koydular. Sonra Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyafet) verdi.

Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türlü aşlar, türlü şaraplar tatlılar ve kımızlar (koydurdu) yediler ve içtiler.

Oğuz Kağan Destanı

W. Bang- Reşit Rahmeti Arat

AÇIKLAMALAR

Yukarıda okuduğunuz Oğuz Kağan Destanı'nda, Hun hükümdarı Mete Han (Oğuz Kağan)ın başından geçenler anlatılmaktadır. 13. yüzyılda Uygur harfleriyle yazıya geçirilmiş olan bu destanın asıl metni elimizde yoktur. Türkçe çevirisi Paris Ulusal Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu destandan biz eski Türklerin yaşayışları, savaşları, inançları vb. bazı bilgiler öğrenmekteyiz.

Şimdi destan nedir onu görelim.

Ulusların ulus oluşları sırasında gösterdikleri kahramanlık, savaş, göç, doğal afetler gibi önemli olaylar etkisiyle söylenmiş uzun manzum hikâyelere destan denir. Destanların ulusların yaşamında önemli bir yeri vardır. Toplumların ortak duygu, düşünce ve inançları destanlarda dile getirilir.

Destanlar tarihî bir olayı işler, ancak olayların işlenişinde ve kahramanlıkların anlatımında olağanüstülüklerle yer verilir. Gerçek olan bir konu zaman içerisinde kuşaktan kuşağa geçerken masal, öykü gibi başka türlerle süslenir. Çoğu zaman gerçek tanınmaz hâle gelir.

Destanların oluşmasında pek çok sanatçının rolü vardır. Halk ozanları, toplumun ortak duygu, düşünce ve inançlarını yansıtan sade dille, ulusal ölçüyle söylenmiş parçaları önemli günlerde kopuz adı verilen saz eşliğinde söylerler. Bu bakımdan destanların ulusal bir karakteri vardır.

Destanlar iki türe ayrılır.

a. Doğal destanlar: Toplumlara etkileyen olaylar sonucu kendiliğinden oluşan destanlardır. Yunan edebiyatında Homeros'un İlyada ve Odissea; İran edebiyatında Şehname; Fin edebiyatında Lönnrot'un Kalevâla adlı destanları ile Türk edebiyatında Ergenekon doğal destanların en önemlileridir.

b. Yapma destanlar: Toplumu yakından ilgilendiren olayların sonradan bir sanatçı tarafından işlenmesiyle oluşan destanlardır. İtalyan edebiyatında Ariosto'nun (Aryosto) Çılgın Orlando, Tasso'nun Kurtarılmış Kudüs; İngiliz edebiyatında Milton'un Kaybolmuş Cennet adlı destanları yapma destanlardandır.

Doğal destan ile yapma destan arasındaki farkı söyleyiniz.

Türk Destanları

Eski ulusların edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da destan türü çok gelişmiştir. Ancak Türk destanları bir ozan tarafından topluca yazılmadığı gibi bir folklorcu tarafından da yazıya geçirilip yayınlanmamıştır. Bunların ancak konuları hakkında bilgimiz vardır. İran, Arap kaynaklarında Türklere ait destan parçalarının özetleri bulunmaktadır.

Türk Destanları Türk tarihinin gelişimine uygun olarak dört bölümde incelenir:

1. Saka Destanı
 - a. Alp Er Tunga Destanı
 - b. Şu Destanı
2. Hun (Kun) Destanı
 - Oğuz Kağan Destanı
3. Gök Türk Destanları
 - a. Bozkurt Destanı
 - b. Ergenekon Destanı
4. Uygur Destanı
 - a. Türeyiş Destanı
 - b. Göç Destanı

Ayrıca Türkler arasında İslamiyet kabul edildikten sonra da Manas Destanı, Cengiz Destanı, Battalgazi Destanı gibi destanlar oluşmuştur.

Çağdaş edebiyatımızda özellikle Kurtuluş Savaşı'nı ele alan destanlar da yazılmıştır. Nazım Hikmet'in Kuvâ-yı Milliye Destanı (1948), Ceyhun Âtuf Kansu'nun Sakarya Meydan Savaşı (1970), Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Üç Şehitler Destanı bu tür eserlerdir.

Yapma destan türüne giren bu eserler biçim bakımından klasik destanlardan ayrılır. İçerik bakımından ise söylencelere (efsanelere) değil gerçek olaylara dayanır.

Destan nedir tanımlayınız. Destanların ortak yönleri nelerdir?

ANLAMA YORUMLAMA

1. Oğuz Kağan Destanı'nın konusu ve teması nedir? Burada anlatılanları özetleyiniz.
2. Destanın kahramanları kimlerdir? Burada insanın dışında hangi varlıkları görüyoruz?
3. Destanı dil ve anlatım yönünden inceleyiniz. Anlatımda açıklık ve akıcılık nasıl sağlanmıştır?

3. HALK HİKÂYESİ

ÂŞIK GARİP HİKÂYESİ

Aşağıdaki parçada Âşık Garip'in Tiflis'e gelerek Şah Senem'i araması anlatılmaktadır.

Ertesi sabah, aldı sazını eline, erkenden çıktı sokağa, sorup soruşturdu, öğrendi ki Unkapanı denilen yerde Deli Mahmut derler birinin kahvesi vardır. Yedi ülkeden gelme ozanların tümü orada toplanır, koşma koşar, türkü düzer, birbirlerini sınava çekerler. Garip'tir, bunu duyar da durur mu? İki bir demeden vardı Deli Mahmut'un kahvesine. Dalında sazı, kapıdan içeri girdiğini görür görmez koştu. Deli Mahmut, buyur etti, yer gösterdi öteki ozanların yanında. Bir boyuna bosuna baktı âşıklar, bir yaşına başına, dilleri varmadı âşık demeye. "Olsa olsa saz tutmasını, tele vurmasını bilmezsin biridir bu. Hele bize şenlik çıktı, çaldırır söyletir de güleriz biraz." dediler içlerinden. Konuşma olsun diye yerini yurdunu sordular.

Tebrizli olduğunu duyunca, içlerinden biri el attı sazına, bin cakayla düzen verdikten sonra kırk yıllık bir Tebriz koşması çaldı. Sözü bitirip sazını yamacına asınca, "Eee, hadi bakalım. "dedi, "Üç beş kez de sen vur şu sazın teline. Tebriz ilinden ses ver de dinleyelim bir yol."

Vurdu sazın teline Garip, hem söyledi hem dinletti:

"Dinleyin ağalar ben de diyeyim

Açılır baharda gülü Tebriz'in

Düğünde bayramda atlas giyerler

Bozulmaz yeşili, alı Tebriz'in

Tebriz'in çevresi dağdır, meşedir

İçinde oturan beydir, paşadır

Sekiz bin mahalle, yüz bin köşedir

Çarşısı, pazarı, yolu Tebriz'in.

Cuma günü güreşçiler yağlanır

Yoksullar, sayrılar orda sağlanır

Günde üç yüz deve yükü bağlanır

Gider ilden ile malı Tebriz'in"

Garip sazına yumulmuş kendinden geçmiş söyleyedursun, dağı taşı sardı yanık sesi, dağların kurdu kuşu kaldı, kahveye doluşmadık. Kalabalık, sokaklara taşıtı.

Kahvenin az ötesinde Bilge Sinan derler okumuş yazmış, sevilen sayılan bir adamın konağı vardı. Sofrasında herkese yer verir de sazdan anlayanı baş köşeye oturturdu bu Bilge Sinan. Uzaktan uzağa kulağına çalınan sesi, yarım yamalak duyup kahvenin önüne biriken kalabalığı görünce uşağını yolladı; kimdir, kim değildir anlasın diye. Uşak gelip iki satır dinledikten sonra bir koşuda döndü konağa. “Âşık ki ne âşık” dedi Sinan’a. “Dinleyen diline, dinlemeyen derdine yanar. Doğrusu âşığın böylesi ne görülmüş ne de duyulmuştur. Sazı sözü kişinin içine işliyor, yüzü gözü desen dört yana ışık saçıyor.”

Bunu duyar da Bilge Sinan durur mu? Koştı kahveye. Onca kalabalığın arasından zar zor geçip girdi içeri, bir yer açtılar, durdu. Oturdu ya kalabalıktan yüzünü görmek bir yana, sesini bile duymak güç âşığın. Her kafadan bir ses, her boğazdan bir başka nefes çıkıyor. Kimi alkışlıyor, kimi yamacına dikilmiş sırtını sıvazlıyor, Garip’in. Ne yapacağını şaşırılmış Garip, eli sazında sözü ağzında kalakalmış, bir sağa bakıyor, bir sola.

Adı üstünde, Deli Mahmut demişler, davranıp susturdu herkesi, uzaklaştırdı Garip’in yamacından, “Hele oturun boş bulduğunuz yere, sesinizi soluğunuzu tutun da ağzında kalan diline vursun, diyeceğini bitirsin âşık.” diye bağırdı. Eh, isterlerse susup bir kıyıya oturmasınlar. Herkes sustu, yerine yerleşti. Bıraktığı yerden başladı Garip:

“İpekleri Hint’ten bükülür gelir
Buğdayı, pirinci ekilir gelir
Koyunu ağıldan çekilir gelir
Gürcistan’dan gelir balı Tebriz’in

Bir ulu çay vardır ortadan akar
Güzelleri her gün bağlara çıkar
Âşıklar bağrını odlara yakar
Ötüşür bülbülü, gülü Tebriz’in

Ermiş dolusundan içtim yanarım
Gönlü tutku coşkusunda eğlerim
Ben Âşık Garip’im över söylerim
Benim şimdi Rüstem Zal’ı Tebriz’in”

Söz bitti, saz asıldı, duyan duymayan parmak ısırıldı, alkış tuttu Garip’e. Deli Mahmut’tan kimin nesi olduğunu öğrendikten sonra Garip’i yanına çağırdı Bilge Sinan, sırtını sıvalayıp bir kese verdi eline. “Yüreğimizi ısıttın sazınla, sözünle, ağırlığınca altın azdır ya sana, ananla bacına bir şeyler alır, gönüllerini yaparsın bununla.” dedi.

Bilge Sinan’ın verdiği armağanı aldıktan sonra, anasıyla bacısının yanına gitmek üzere kahveden ayrıldı Garip.

Âşık Garip

Âşık Garip, Bilgin Adalı

Âşık Garip (16.yy)'ın yaşamı etrafında oluşturulan hikâyenin özeti şöyledir:

Âşık Garip, Hoca Ahmet adlı bir tüccarın oğludur. Gerçek adı Resul'dür. Resul babasını kaybedince çevresindeki kırk haramileriyle birlikte yer içer ve bu yolda tüm servetini yitirir. Mal mülk bitince çevresindekiler de ortadan kaybolur. Annesi ve bacısıyla cami avlusunda kalakalır. Bir gün rüyasında pirin elinden aşk dolusunu içer ve Şah Senem adlı bir kızı görür, âşık olur. Sevdiği kızı bulmak için Tiflis'e gelir. Bilge Sinan'ın kızı Şah Senem'i bulur, ister, ancak kızın babası etraftakilerin de sözleriyle "fakir olduğu için" vermek istemez kızını. Garip para biriktirmek için gurbete çıkar. Tiflis'e, Erzurum'a, Halep'e uğrar. Gerekli olan parayı biriktirir ve Şah Senem'le evlenir ve mutlu olur.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıda anlatılan hikâyenin konusunu özetleyiniz.
2. Âşık Garip nereden gelip nereye gidiyor?
3. Âşık Garip kimin kahvesine gidiyor? Oradaki âşıklar Garip'e nasıl davranıyorlar?
4. Âşık Garip'in söylediği şiirin teması nedir? Bu şiiri inceleyiniz. Hangi zümreyi ve zihniyeti temsil etmektedir?
5. Bilge Sinan'ın kişilik özellikleri nelerdir? Çevrenizde böyle insanlarla karşılaşabilir misiniz?
6. Âşık Garip hikâyesini yapı (olay, kişi, yer ve zaman) yönünden inceleyiniz.
7. Hikâyenin dil ve anlatım özellikleri nelerdir? Anlatımda akıcılık nasıl sağlanmıştır?
8. İçerisinde uyaklar bulunan cümleler var mı? Şiire ait bir özelliğin nesirde bulunması anlatımın gücünü artırır mı? İnceleyiniz.

4. MESNEVİ

LEVLA VÜ MECNUN'DAN

Leyla vü Mecnun hikâyesinin konusu 7. yüzyılda Arabistan'da geçer.

Zengin ve soylu bir ailenin çocuğu olan Kays ile Leyla okuldayken birbirlerini sever. Bu sevgi kısa sürede aşka dönüşür ve çevrede herkesin diline düşer. Leyla'yı ailesi okuldan alır, bu sevgiden vazgeçmesi için de Kays'a öğütler verirler.

Ancak Leyla'nın okuldan ayrılmasıyla Kays'ın aşk acısına bir de ayrılık acısı eklenmiştir. Kays aşk acısını şiirler söyleyerek dile getirmektedir. Bu acı ile dağlara, çöllere düşer; çöllerde ceylanlarla, kuşlarla arkadaşlık eder, kendisine aklını kaçırmış anlamına gelen "Mecnun" adı verilir.

Çaresiz kalan baba Leyla'yı ailesinden ister. Ancak ailesi böyle bir çılgına kızlarını veremeyeceğini söyler ve kızlarını İbn-i Selâm adlı zengin birine verirler. Leyla kocasına, kendisine dokunulduğunda cinler tarafından öldürüleceğini söyleyerek onu kandırır, bir süre sonra da İbn-i Selâm ölür.

Mecnun arkadaşı Zeyd'den bu haberi duyunca üzülür. "O da Leyla'yı seviyordu, oysa ben hâlâ yaşıyorum." diye hayıflanır.

Bir gün çöllerde dolaşırken Leyla kendisini bulur. Mecnun onu tanımaz "Sen de kimsin Leyla benim kalbimde." der.

Bu aşk acısına dayanamayan Leyla kısa süre sonra ölür. Olayı arkadaşı Zeyd'den öğrenen Mecnun, Leyla'nın mezarına gelerek ağlar, o da orada ölür.

Aşağıda okuyacağınız bölümde Mecnun'un çöllerdeki yaşamı anlatılmaktadır.

LEYLA VÜ MECNUN'DAN

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

1. Gördü ki bir avcı dâm kurmuş
Dâmına gazâllar yüz urmuş

1. Mecnun bir avcının tuzak kurduğunu
tuzağa da ceylanların geldiğini gördü.

2. Bir âhu esir-i dâmi olmuş
Kan yaşı kara gözüne dolmuş

2. Ceylanın biri avcının tuzağına tutulmuş,
kara gözlerine kanlı yaşlar dolmuş (idi).

3. Boynu burulu ayağı bağlı
Şehlâ gözü nemlü cânı dağlı

3. Ceylanın boynu bükük ayağı bağlı, shehlâ
gözleri ıslak, canı yanık (idi).

4. Ahvâline rehm kıldı Mecnun
Bakdı ana dökdü eşk-i gülgûn

4. Mecnun (ceylanın) durumuna acıdı, ona
baktı ve gül renkli gözyaşları döktü.

5. Gönlüne katı gelüb bu bîdâd
Yumşak yumşak dedi ki Sayyâd

5. Bu işkence gönlüne ağır ve acı geldi ve
yavaş yavaş sesle dedi ki (ey) avcı:

6. Rahmeyle bu müşk-bû gazâle
Rahm etmez mi kişi bu hâle
7. Sayyâd bu nâ- tüvâne kıyma
Cânına rahm kıl cânê kıyma
8. Sayyâd sakın cefâ yamandır
Bilmezsin mi ki kane kandır
9. Sayyâd bana bağışla kanın
Yandırma cefâ odına cânın
10. Sayyâd dedi budur ma'âşım
Açmam ayağın giderse başım
11. Katlinde bu saydın etsem ihmâl
Etfâl ü iyâlîme n'olur hâl
12. Mecnun ana verdi cümle rahtın
Pâk eyledi berkten dırahtın
13. Ol turfa gazâlin açtı bendin
Sâd eyledi cân-ı derdmendin
6. *Bu misk kokan ceylana acı, insan (bunun durumuna) acımaz mı?*
7. *Avcı bu zavallıya kıyma, (kendi canını düşün), canına acı, bu cana kıyma sakın.*
8. *Avcı , sakın, eziyet kötü iştir, bilmez misin: Kanın bedeli yine kandır.*
9. *Avcı ceylanın hayatını bana bağışla, canını da eziyet ateşinde yandırma.*
10. *Avcı dedi ki: Benim geçimim budur, başımı kesseler, (ceylanın) ayağını açmam (serbest bırakmam).*
11. *Ben bu avı öldürmekte ihmâl edersem, çoluk çocuğumun hâli ne olur?*
12. *Mecnun, üzerindeki giysilerin tümünü ona (avcıya) verdi. Sanki ağacın yapraklardan temizlenmesi gibi çırılçıplak kaldı.*
13. *O güzel ceylanın bağlarını açtı (onu serbest bıraktı), böylece ceylanın kaygılı canını sevince kavuşturdu.*

Fuzulî

Leyla vü Mecnun

Fuzulî'nin Leyla vü Mecnun adlı mesnevisinin konusu Arap efsanesinden alınmıştır. Burada ele alınan aşk konusu pek çok şair tarafından işlenmiş. Bunlar arasında en güzeli Fuzulî'nin yazdığı bu eserdir. Fuzulî bu eserde aşk konusunu işlemektedir. Ancak burada işlenen aşk ilahî (insanüstü) bir aşktır. Şair ele aldığı konuya Tasavvufî bir boyut katmıştır.

Türk edebiyatında anlatı türünde batı tarzı yazılmış hikâye ve roman yoktur. Ancak bu türleri karşılayan divan edebiyatında Leyla vü Mecnun, Hüsrev-i Şirin, Yusuf u Züleyha ile Âşık Garip, Arzu ile Kanber, Battal Gazi vb. tarzında dinî tasavvufî nitelikli hikâyeler vardır.

Mesneviler de halkın anlatı ihtiyacını karşılamak üzere yazılmış eserlerdi. Şimdi bu türü daha ayrıntılı inceleyelim:

Mevnevi, divan edebiyatı nazım biçimlerindedir. Beyitlerle yazılır ve her beyit kendi arasında uyaklıdır. Yani beyitler arasında gazelde olduğu gibi uyak birliği yoktur. Bu nedenle uzun konuları işleme olanağı vardır. Genellikle okuyucuyu sıkması için

aruz ölçüsünün kısa kalıpları kullanılır.

Mesnevi, divan edebiyatında bulunmayan öykü ve roman türünü karşılamaktadır. Beyit sayısı sınırlı değildir.

Mesnevi, İran'da kurulmuş ve oradan bize geçmiştir. Kurucusu da aslen Türk olan Genceli Nizamî'dir. Nizamî arka arkaya beş tane mesnevi yazmıştır. Divan edebiyatında beş tane mesneviye "hamse" denir. Bütün divan şairleri hamse (beş tane mesnevi) yazmak için uğraşmışlardır. Türk edebiyatında da Süleyman Çelebi, Şeyhî, Fuzûlî, Nâbî ve Şeyh Galip gibi sanatçılar mesnevi yazmışlardır.

Mesneviler işlediği konular bakımından şu türlere ayrılır:

a. Cenk destanları mesnevisi: Savaş ve kahramanlık olaylarını şairin duygu ve düşüncesine göre işleyen mesnevilerdir. İran edebiyatında Firdevsi'nin "Şehname" adlı eseri bu tür mesnevidir.

b. Aşk hikâyeleri mesnevisi: İslâm dünyasının ortak ürünü olan aşk öykülerini konu alan mesnevilerdir. Şeyyad Hamza'nın "Yusuf u Züleyha", Fuzulî'nin "Leyla vü Mecnun" ve Şeyh Galip'in "Hüsn ü Aşk" adlı mesnevileri bu tür eserlerdendir.

c. Dinî ve tasavvufi mesnevi: Din ve tasavvuf konularını işleyen mesnevilerdir. Mevlana'nın "Mesnevi" adlı eseri ile Süleyman Çelebi'nin "Vesiletü'n Necat (Mevlit)" adlı mesnevileri bu türe girmektedir.

ç. Ahlaki ve didaktik mesnevi: Bilgi ve öğüt vermek amacıyla yazılan mesnevilerdir. Şeyhi'nin "Harname" ile Nabi'nin "Hayriyye-i Nabi" adlı eserleri bu türe girer.

d. Şehrengiz mesnevi: Padişah ya da devlet büyüklerinden birinin bir şehri ziyaretini veya şairin kendi şehrinin güzelliklerini anlatan mesnevilerdir. Lami'nin "Şehrengiz-i Bursa" adlı mesnevisi bu tür bir eserdir.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Leyla vü Mecnun mesnevisinin konusu ve teması nedir? Mesneviyi özetleyiniz.
2. Şiirde tuzağa düşürülen ceylan nasıl tasvir ediliyor?
3. Avcı, ceylanı niçin bırakmak istemiyor?
4. Mecnun niçin üzerindeki giysi ve eşyaları avcıya veriyor? Burada hangi duygu işleniyor?
5. Mesneviyi yapı yönünden inceleyiniz.
6. Mesneviyi dil ve anlatım yönünden inceleyiniz. Sizce dili ağır mı? Belirleyiniz.
7. Türk edebiyatında Leyla ve Mecnun konusunda hangi şairlerin eserleri vardır? Araştırınız.
8. Fuzulî'nin Leyla vü Mecnun mesnevisi kaçınıcı yüzyılda yazılmıştır? Bu eseri okuyunuz.

5. MANZUM HİKÂYE

TOPRAK TENCERE İLE BAKIR TENCERE

Bakır tencere toprağa:
 “- Şöyle bir gezelim!” dedi.
 Öteki özür diledi.
 Ocakta kalmak pek daha
 Akıllıca olacaktı.
 Enikonu haklıydı da,
 En küçük bir sarsıntıda
 Belasını bulacaktı.
 Kalmazdı parçası bile.
 Dedi: “- Sizin cildiniz sert,
 Olmayayım ben size dert,
 Kalkın gidin güle güle!”
 Öteki de cevap verdi:
 “- Bırakın şimdi derdi;
 Ben sizi iyi korurum,
 Bir taş görünce dururum;
 Toplanırsınız durur durmaz,
 Taş da gelip size vurmaz.”
 Düşündü toprak tencere,
 Aklı yattı bu sözlere.
 Her neyse, uzatmayalım.
 Sallanarak sağa sola,
 Bizimkiler çıktı yola.
 Gelince bir küçük topak,
 Birbirlerine çarparak,
 Gittiler yalpa vurarak
 Bakır tencere bu hengâmede, birdenbire,
 Bir çarptı, paramparça oldu toprak tencere,
 Daha yüz adım gitmeden.
 Korkun denk olmayanla iş birliği etmeden.
 Dinlemeyenin kaderi
 İki tenceden biri.

La Fontaine, Fabller
 Çeviren: Orhan Veli Kanık

Yukarıda okuduğunuz metin Fransız edebiyatı fabl yazarlarından La Fonten'den alınmıştır. La Fonten'in hikâyesi Orhan Veli Kanık tarafından manzum hâle getirilmiştir.

Peki manzum hikâye nedir? Şimdi bunu görelim.

Nazım şeklinde yazılmış hikâyelere manzum hikâye denir. Diğer hikâyede olduğu gibi manzum hikâyede de serim düğüm ve çözüm bölümleri bulunur. Meydana gelen bir olay ve olayı yapan kişi ve olayın geçtiği yer ve zaman vardır.

Türk edebiyatında Tefik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy bu türde önemli eserler vermişlerdir. Orhan Veli Kanık ve bazı başka şairler de çeşitli fabl hikâyeleri ile Nasrettin Hoca fıkralarını manzum hikâye tarzında yazmışlardır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümlerini gösteriniz.
2. Hikâyenin kahramanları nelerdir?
3. Toprak tencere başına geleceği önceden biliyor mu? Bu konuda bakır tencereye ne diyor?
4. Bu hikâyede nasıl bir ders veriliyor?
5. Hikâyeyi yapı yönünden inceleyiniz. Diğer hikâyelerden ne bakımdan ayrılıyor? Belirtiniz.

6. HİKÂYE

SAİT FAİK ABASIYANIK

HAZIRLIK

Sait Faik Abasıyanık, öykülerinde hangi konuları ele aldı? Ele aldığı konular hangi açıdan işledi? Öykülerinde ne tür iletiler (mesajlar) vermeye çalıştı? Araştırınız.

SİVRİ ADA GECELERİ

Güneş batıyor, martılar haykırıyor, karabataklar sudan çıkmış, ıslak kanatlarını kaldırmak için deli gibi çırpınıyorlar, ayı balığı büyük bir nefesle çıkıyor. Büyük bir nefesle tekrar dalıyor. Martılar geliyor, karabataklar gidiyor. Akşam büyük bir vaveyla içinde vahşi, kırmızı dalgalar esmer kayaları dövüyor.

Mağaranın içinde Kalafat, kıpkırmızı lekelerle sular içinde karides avlıyordu.

- Sotiri, diye haykırdı birdenbire. Sen livarı hazırla da şu karidesleri koyalım. Arkada bir tane daha var. Ama, iyi bak, üstünün bezi delik olmasın.

Sotiri, kayığın içine batmış güneşin bir parçası gibi kımıldadı. Siyah kafası ve kırmızı elleriyle, mavi gözleriyle, kaya, deniz, güneş, balık, renk ve kokusuyla ayaklarının dibinde kış altına doğru uzandı.

Kalafat kepçeyi baş üstüne koydu ve kendisi de mağaranın deliğinden fırladı:

- Ulan Sotiri, bulamadın mı öteki livarı? Ver şimdilik oradan çapçağı, dedi.

Çapçağı ben uzattım.

Sotiri kış altından boğuk boğuk:

- Bulamıyorum livarı usta, diyordu.

Mağarayı ayı balığına bırakıp Sivri'nin Yassı'ya bakan kıyısına çıktık. Sandalı çakıla çektik.

Sotiri ile Kalafat çalı çırpı aramaya gittiler. Ben kıyıda beyaz çakıllara oturdum. Üç adım ötemde akşamın şimdi güvermiş renklerine doğru kırmızı bacaklarını sallayan bir martıya daldım.

Martı aka üstü yatmıştı. Kırmızı ördek ayakları ara sıra havayı dövüyordu. Ne oluyor, diye martıya doğru gittim. Hayvanın gözleri açıktı. Güzel kafası da ara sıra sallanıyordu.

Sotiri, sırtında kıyıya düşmüş boş bir portakal sandığıyla tepemde gözüküverdi.

- Ne oluyor bu martıya Sotiri, dedim.

- Ölüyor be dedi, ne olacak?

- Sahi ölüyor mu?

- Yok yalandan. Ölüyor işte...

Sotiri, portakal sandığını, geceyi geçireceğimiz iki kaya arasına fırlattı. Tekrar Kalafat'a yetişmek üzere kayalara tırmandı. Bir martı, bir nisan akşamında sırtüstü uzanmış, hâlâ ölmeye çalışıyordu. İçimi bir keder yaladı. Yanından ayrılmıyordum. Martının kafasını ellerime almıştım. Bir avuç deniz suyu getirip ağzına damlattım. Şiddetle kafasını salladı. Bir titredi ve öldü.

Yassıada'nın ışıkları yandı. Uzakta bir taka geçti. Keyfim kaçmış, üzgün, ağlamaklı gibiyim. Canım bir taraftan acı bir türkü söylemek çekiyordu.

Onlar ateşi yakıp topladıkları midyeleri bir teneke üstünde şişirirlerken ben hâlâ martının yanı başındaydım. Kalafat:

- Ne oluyorsun be, dedi. Şair misin, nesin?

- Martı öldü de, dedim.

- Martı da ölür, dedi. İnsan ölmüyor mu?

Dünyanın yaratışındaydık şimdi, insanın ilk zamanlarını yaşıyorduk. Onlar avlıyorlardı, ateş yakıyorlardı. Ben martıya ait bir mersiye yazmış, ateşin kaşısında okumak üzereydim.

Bütün kabile halkı bana kızmıştı:

- Bu herif çalışmayacak mı? Oturup kayalara, düşünecek mi? Martı ölmüş, onu seyredip bize masal mı anlatacak?

Gündüz güneşin içinde böyle söyleyenler, gece olup da kütükler, çalı çırpı yanınca, öbür tarafta rüzgâr denizi homur homur söyletirken martılar hâlâ deli gibi bağırırken ben bir türkü, martının ölümünün türküsünü tuttaracaktım. Çalışanları bir üzüntü, bir garipseme, birbirine sokulma hissi saracıktı. Sonra bu hâl belki de işe yaramaz adamın bir vazifesi olarak tanınacaktı. Bir iki gün ağ tamir edecek, balık tutacak, beceremeyecek, fakat akşamları da onlara üzümlüp sevinme arzuları veren türküler söylemeyecektim.

- Ne susarsın be herif, diyeceklerdi. Hani bülbül gibi öterdin geceleri?

Ertesi sabah beni balığa çıkarken uyandırmayacaklardı. Bırakacaklardı kendi hâlime.

Kalafat:

- Ee, dedi, anlat bakalım şu martının ölümünü...

- Martı, dedim, üç adım ötemdeydi. Güneş yeni batmıştı. Doğrudan bir mavi karanlık ağır ağır kayalara, çakıllara, çakıllardan vücuduma sinmeye başlamıştı.

Kalafat'la Sotiri, birbirlerine bakakaldılar:

- E, sonra, dediler.

Utandım, sustum.

Ateşin kenarına koyduğum midyeyi aldım. Biraz limon sıktım. Bir lokma ekmekle attım ağzıma.

Sotiri yanı başıma uzanmıştı. Gözleri uyku içinde yüzüme dikilmişti. Yine;

- E, sonra, dedi.

Kalafat'a baktım. Gözlerini kapamıştı.

- Dinliyor musun, Kalafat, dedim.

Cevap vermedi. Sotiri ondan tarafa döndü. Dikkatle baktı:

- Uyudu, dedi, bana anlat.

- Ölen martıyı tanıyordum, dedim. Hani iki hafta önce ölen Tahir'in martısıydı. Başka türlü martıydı o. Ötekiler gibi bağırmazdı. Bir kayanın tepesine çıkar, oradan Tahir'in sandalını gözlerdi. Uçardı doğru Tahir'in sandalına. Surattan da anları kerata. Tahir somurtkan adamdı. Pek keyifsizse yanına sokulmazdı. Uzaktan gözlerdi. Pek keyifli ise gelir, sandalın arkasına otururdu. Yemlerin kafasını, kılçıklarını, bekçi balıklarını, ince izmaritleri Tahir fırlatır ona atardı. Ara sıra konuşurlardı da. Ne Tahir onsuz, ne o Tahir'siz yaşayabilirdi. Üç gün sırta sırta rüzgâr esse, Tahir de balığa çıkmasa, martı tenezzül edip de çöp mavnalarına doğru kanat çırpamazdı. Tembel miydi, şair miydi bilmem ki...

Hikâyem güzel olmuyordu, farkındaydım. Ama, yavaş yavaş açılacaktım; ateş kor kesilmişti. Ay çıkmıştı. Baktım, Sotiri'ye; Kafası düşmüş, o da uyumuştı. Ben bütün gece uyumadım. Martılar simsiyah ayın altında dalaşıp durdular. Sabaha karşı iskele sancak ışıkları ile durgun suları bize doğru atan bir vapur geçti. Aman ne güzeldi bu vapur sabaha karşı, Kalafat'ı uyandırdım. Vapuru gösterdim:

- Ne güzel, bak, Kalafat, dedim.

- Sen sahiden kaçık mışsın, dedi.

Kafasını bir iki defa salladı. Bir daha vapura baktı. Bir daha salladı. Yırtık paltosuna girip kayboldu.

Sait Faik Abasıyanık

Okuduğunuz öyküde balıkçıların yaşamından bir bölüm anlatılmaktadır. Öykü de yazar, Kalafat ve Sorti ile birlikte İstanbul'da Sivriada'da akşam vakti balığa çıkar. Gecenin bir vaktine kadar balık, midye, karides vb. yakalarlar. Kalafat ile Sorti yakaladıkları midye ve karidesleri kızartmak için çalı çırpı topladıkları sırada yazar, kıyıda yaralı bir martı görür. Hemen koşar, martının ağzına birkaç damla su verir, ancak martı ölür. Yazar burada Kalafat'ın yakaladığı balıklardan çok bildiği Tahir adlı balıkçının martısının ölümüne üzülmemektedir. Sürekli martıyı düşünür. Onunla ilgili Sorti'ye hikâyeler anlatır. Bir süre sonra Sorti uykuya dalar. Yazar Sabaha kadar uyumaz. Yazar martıyı sadece bir kuş olarak değil, insanla dost olan, onu anlayan insancıl bir varlık olarak da görür. Martı da öykünün kahramanlarından biri durumundadır.

Öykünün kahramanları yazar, Kalafat ve Sorti'dir. Bu kahramanlar her zaman çevremizde gördüğümüz sıradan insanlardır; hiçbirinin olağanüstü bir niteliği yoktur.

Olay Sivriada'da bir nisan akşamı geçmektedir.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Sivriada Geceleri adlı öyküyü kitabınızdaki diğer öykülerle karşılaştırınız. Aralarındaki benzeyen ve ayrılan yanları söyleyiniz.
2. Öykünün bölümlerini gösteriniz. Bölümlerde anlatılan olayı söyleyiniz.
3. Öykünün yazıldığı dönemle ilişkisini belirleyiniz.
4. Öykünün gelenekle ilişkisini belirleyiniz.
5. Yazar, yaralı martı karşısında neler hissediyor?
6. Yazar, martının ölümüne niçin üzülüyor? Onu diğer martılardan ayıran özellelikleri nelerdir?
7. Öyküden balıkçıların yaşamı ile ilgili neler öğreniyoruz?
8. Öyküyü yapı yönünden inceleyiniz. Bu öykü niçin bir durum öyküsüdür. Belirtiniz.
9. Öyküyü tema, dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.

7. ROMAN

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

YABAN

Ahmet Celâl bir paşanın oğludur; I. Dünya Savaşı'na katılmış ve bir kolunu kaybetmiştir. İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine Emir Eri Mehmet Ali ona "Gel beyim, seni bizim köye götürüyüm; buralarda, yalnız başına sersebil olursun." teklifinde bulunur. Yazar da bu teklifi kabul eder ve Orta Anadolu'da Porsuk Çayı'nın kıyısındaki bir köye gelir. Ne kadar çabalarsa çabalasın köylü ile bir yakınlık kuramaz. Köylü için Ahmet Celâl bir düşman, bir "yaban" dır. Bir gün köyü Yunanlılar işgal eder, köylülere Mustafa Kemal'in açtığı Kurtuluş Savaşı'nı anlatmaya çalışır, kimseyi inandıramaz. Herkes Şeyh Yusuf'un zehirli düşüncelerine inanır. Ahmet Celâl, köyün işgal edilmesi üzerine Mehmet Ali'nin kardeşinin karısı Emine ile kaçarlar. Geceyi bir mezarlıkta geçirirler. Yaralı olan Emine'yi bırakıp bilinmeyen bir yöne gider.

Yaban romanının konusu kısaca şöyledir:

Burada ise, yalnız gerçek; çıplak, çirkin, kaba, yalçın gerçek!.. Boz toprak dalgaları, alabildiğine uzuyor. Yeknesak ovayı ikiye bölen Porsuk Çayı şiddetli bir zelzelenin açtığı bir uzun, bir yılankavi yarık gibidir. Hiç suyu görünmez. Ta yanına gittiğiniz zamanda bile, o suyun cana can katan serinliğini ve rengini bulamazsınız. Boz topraklar orada çürümüş ve pıhtılaşmış sanılır. Elinizi bir soksanız günün hangi saatinde ve hangi mevsiminde olursa olsun bir cerahat gibi ılıktır.

Ve tepeler... Ve tepeler, birer urdur. Ve bütün ufkun çerçevelediği âlem, ancak, bu ıstırap manzarası ile canlı görünür.

Boş ve lüzumsuz feza içinde, hiçbir kuşun geçtiğini görmedim.

...

Her akşamüstü sanıyorum ki artık dünyanın sonu gelmiştir. Üzerinde yaşadığım bu toprak, ya içindeki gizli dert ile şişip çatlayacak, ya da, bir dehşetli gürültü ile yerin dibine doğru çöküp gidecektir.

Onun içindir ki her sabah, gözlerimi açar açmaz, derin bir hayal kırıklığına uğrarım. "Niçin, beklediğim tabii olay vuku bulmadı?" derim. Ve damlalardan çıkan bütün hayvanlar, benimle beraber bu işe hayrettedirler.

Demek bir gün daha? Ve, ne gün!..

Emeti ninenin yetimi, davarı önüne katmış her adımda, bir ihtiyar adam gibi öksüre öksüre sırtları tırmanıyor. Kara mandalar, bir filden daha buruşuk, daha uyuz, iri, çapaklı gözlerini devirerek etrafta bir şey aramaktadır. Köyün mezbelesinde, köpek enikleriyle insan yavruları birbirine karışmış, oynaşıyorlar. Kâh küçük çocuklardan biri, süprüntülerin arasından kemirecek bir şey bulup çıkarır. Köpek , üzerine hücum eder, kâh köpeğin ön ayakları arasındaki bir lokmaya çocuk saldırır. Bazen de, iki taraf arasında paylaşılamayan bir karpuz veya kavun kabuğunu, bir mandanın sömürdüğü görülür...

Mehmet Ali'nin anası, evde yaptığı bütün iyi şeyleri, yemez, içmez, hiç kimseye tattırmaz, alır kasabaya götürür. Ben geldiğim günden beri gerçi, bunların bir miktarını evde alıkoyabiliyoruz. Ben yağı olsun, yoğurdu olsun, peyniri veya sucuğu olsun, kasabadaki fiyatının iki mislini verip almağa muvaffak olabiliyorum. Bu suretle de kadın gene memnun görünmüyor. Mırıldanıyor. Çünkü, onca, paranın bereketlisi, pazarda kazanılandır. Onun için, çok zaman hiç kimseye haber vermeden, sabahleyin, şafakla beraber sıvışır. Zaten, yol uzundur. Köylülere sorarsanız, “Dee, şuracıkta...”, derler, amma köylülerin “dee, şuracıkta”sını ben bilirim. En kısa “dee”, beş altı saat sürer.

Bunlarda zaman kavramıyla mesafe kavramından niçin eser yoktur?

Gün geçtikçe, bu sorunun karşılığını, kendi kendime buluyorum. Çünkü; bende de buraya geldiğim günden beri, zaman kavramı hayli zayıflamıştır. İlk aylar, günlerin adını unutuyordum. Şimdi, ayları birbirine karıştırıyorum ve yalnız mevsimlerin değiştiğini hissediyorum.

Kaç yaşında olduğumu ve arkamda bıraktığım geçmişi unuttuğum gün, kim bilir, ne kadar rahat edeceğim! Lakin, bu hâle vardığım vakit de gene bu engin ve kurak ovaların korkunç genişliğini hissetmekten kurtulamayacağım. Bu his her an yüreğimi burkuyor, başımı döndürüyor ve irademi hurdahaş ediyor.

Lakin, bu köy; bir çöl ortasında, bir konak kadar bile yüreğime güven vermiyor. Bir konak, mesafe içinde bir hareketi gösterir. Bugün, burada iseniz, yarın bir vahanın kenarına erişeceksiniz. Öbür gün, bir büyük nehrin suları sizi karşılayacaktır. Oysa, Orta Anadolu'da bir köy donmuş bir konaktır. Burada, mesafe sizi yutmuştur. Siz, mesafe içinde dehşetten donmuşsunuzdur.

Gerçekten, bir eski Hitit harebesine benzeyen bu köyde, insanların, toprak altından henüz çıkarılmış kırık dökük heykellerden farkı ne?

Ara sıra, Bekir Çavuş'la, onun gezip gördüğü yerlerden bahsederiz. Bekir Çavuş, çok yer gezip görmüş olmakla övünür. Onca, hemşerilerinin bu kadar geri kalmalarının sebebi, kendisi gibi gezip görmemiş olmalıdır.

- Ah, beyim, bir düşün. Yirmi üç yıl askerlik bu. Ne Urumeli kaldı, ne Şam, ne Girit.

Ve sırasıyla bütün bulunduğu yerleri sayar. Ona göre dünya, bir uzun şerit gibidir. Bu köyden başlar, bu köyde biter. Ve bu şerit üstünde şehirler, ülkeler, kıtalar, adalar, sıra sıra birer yol menzilinini gösteren noktaldır.

- Girit'te, der, ben, sabun yapılırken gördüm. Zeytini, böyle bizim gibi dibekte dövmüyorlar. Fabrikaları var. Bir yandan zeytin koyarsın, öbür yandan yağ çıkar. Çekirdekleri bir yana, çöpü, posası bir yana gider. Buz gibi zeytinyağı. Aha, tıpkı İstanbul suyu gibi. Sabuna gelince...

- Şam mı? Hey Allahım, hey... Orayı gördükten sonra ben, gayri dünyanın hiçbir tarafına metelik vermem. Bu su, bir yeşillik. Tıpkı bizim imamın anlattığı cennete benziyor. İnan olsun, beyim tam sekiz türlü yemiş saydım. Bir karpuzu var. Halebi'nkiler gibi bal. Hele Tulkerim karpuzu, beş kişi bir araya gelse yerinden kaldıramaz.

Bekir Çavuş'un başka memleketlere dair, bu basit hikâyeleri muhayyilemi tatlı tatlı okşamaktan geri kalmaz. Beni, şu bulunduğum yerden alıp götüreren her söz, her hikâye, her resim bana âdeta bir bedii heyecan veriyor.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yaban

Yukarıda okuduğunuz metin Yakup Kadri'nin Yaban romanından alınmıştır. Bu romanda yüzyıllardır kaderiyle baş başa bırakılan köylü ile aydın arasındaki uçurum dile getirilmektedir. Köylü için İstanbul'dan gelen her aydın bir "Yaban"dır.

Okuduğunuz metinde İstanbullu bir aydın olan Ahmet Celâl'in karşılaştığı köy gerçeği karşısındaki şaşkınlığı dile getirilmektedir.

Yaban romanı Ahmet Celâl'in anıları biçiminde verilmektedir. Yazar eserini şöyle tanıtmaktadır.

"... Sakarya Savaşı'ndan sonra, Garp Cephesi Komutanlığının gönderdiği Tetkiki Mezalim Heyeti, o viranelerde taşlar altında kömürleşmiş insan kemiklerini araştırırken bu kitabı teşkil eden yazıları, arasından yırtılmış bir defter hâlinde buldu, Köylülerden bunun sahibinin ne olduğunu sordu. Kimse onun nereye gittiğini, bilmiyordu. Bununla beraber, onun iki üç yıl hep bu köyde oturduğunu ve son felâket gününe kadar burada kaldığını söyleyen de kendileri idi.

Tetkiki Mezalim Heyetinden biri bu kayıtsızlığa şaşıtı:

- Nasıl olur, dedi, nasıl olur. İnsan yıllarca beraber yaşadığı bir kimsenin nereye gittiğini, ne olduğunu bilmez mi?

Köylüler, küskün bir tavırla omuzlarını kaldırıp uzaklaşıyorlardı.

Yalnız içlerinden biri, yaşı belirsiz küçük ve sıska bir adam, döndü.

- Dee, sizin gibi yabanın biriydi, dedi.

Romanın çeşitli tanımları yapılmıştır. Bunların ortak özellikleri şunlardır: Romanlarda, insanların başlarından geçen olaylar ayrıntılı bir şekilde işlenir. Böylece insanların duygu, düşünce ve hayal dünyaları geliştirilir. Yaşam deneyimleri artırılır. Peki roman nedir?

Olmuş ya da olma olasılığı bulunan olayların bir büyük olayla örülerek ayrıntılı bir şekilde yer ve zaman gösterilerek antıldığı uzun yazılara roman denir.

Romanda ele alınan olay etrafında pek çok küçük olay anlatılır. Ele alınan olayın gerçek ya da gerçeğe uygun olması, kişilerin gerçek yaşamda gördüğümüz kişilere benzemesi, olayın geçtiği yer ve zamanın belli olması çevre ve kişilerin ruhsal çözümlemelerine yer verilmesi gerekir.

Romanlar yazıldığı devrin sosyal ve siyasal olaylarını yansıtır. Belli bir döneme ışık tutar.

2. Romanda Plan

Romanda ele alınan olayların mantıksal bir gelişimi yapılıdır. Temel olay çevresinde pek çok küçük olaylar işlendiğinden, kişiler ile olaylar arasındaki ilişkinin kurulabilmesi iyi bir planlama ile olasıdır.

Romanda da öyküde olduğu gibi serim, düğüm ve çözüm bölümleri bulunur.

Serim bölümü: Romana konu olan olaylar ile yer, çevre ve kişilerin tanıtıldığı bölümdür. Bu bölümde olayın geçtiği zaman ile olay kişileri ve çevre betimlemesi yapılır.

Düğüm bölümü: Romanda olayların karmaşık bir hâl aldığı, okuyucunun merakının ve heyecanının yoğunlaştığı bölümdür. Romanda birden fazla düğüm bölümü bulunabilir ve en uzun bölüm bu kısımdır.

Çözüm bölümü: Düğüm bölümündeki olayların çözümlendiği, merak ve heyecanın giderildiği bölümdür. Bazı romanlarda sonuç, okuyucunun hayal gücüne bırakılabilir.

3. Roman Çeşitleri

Romanlar bağlı oldukları akıma, işledikleri konulara ve iç yapılarına vb. göre sınıflandırılır. Akımlarına göre; romantik roman, realist roman, natüralist roman gibi. İşledikleri konulara göre; sosyal roman, tarihî roman, polisiye roman gibi. Romanlar iç yapılarına göre ise aksiyon romanı, psikolojik roman gibi çeşitli türlere ayrılır.

4. Romanın Öğeleri

a. Kişiler: Romanda anlatılan olayları gerçekleştiren kişilerdir. Kişilerin olağanüstü nitelikleri yoktur; gerçek yaşamda gördüğümüz kişilere ya tip ya da karakter olarak benzemelidir. Bunlardan belirli bir sosyal sınıfı ya da eğilimin özelliklerini üstünde taşıyan kişiye tip denir. Cimri tip, içe dönük tip, sevecen tip vb. Karakter ise kendine özgü tutum ve davranışları olan kişidir. Romanda betimlemelerle kişilerin iç ve dış yönleri tanıtılır, çevre ile bağlantıları ortaya konur.

b. Olay: Roman kişilerinin yaptığı eylemlere olay denir. Romanda ana olay çerçevesinde pek çok küçük çapta olaylar gelişir. Bu olayların her biri roman kişilerinin bir yönünü tanıtır. Romanda gereksiz olaylara yer verilmemelidir. Gereksiz olay ve ayrıntılar eserin değerini düşürür.

c. Zaman: Romanda işlenen olaylar belli bir zaman diliminde geçer. Olayların başlaması ile bitmesi arasında bir süreç vardır. Bu sürece zaman denir.

ç. Dil ve anlatım: Roman yazarının, kendine özgü dili kullanma becerisi vardır. Kimi uzun cümleler kurar, kimi de kısa cümleleri benimseyebilir. Kimi de devrik tümcenin ya da atasözü ve deyimlerin anlatım gücünden yararlanır. Bu anlatım biçimine üslup denir.

Olaylar ya roman başkışısının ya da üçüncü kişinin ağzından anlatılır. İlk durumda yazar olayları yaşarken ikinci durumda yazar olaylar karşısında gözlemcidir, tanıktır.

Yazarlar roman yazarken anılarından, kişisel gözlemlerinden ve alınan küçük notlardan yararlanır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yaban romanını okuyunuz.
2. Yukarıdaki metni destanla karşılaştırınız. Benzeyen ve ayrılan yanlarını söyleyiniz.
3. Metni yapı, tema, dil ve anlatım ve anlam yönünden inceleyiniz.
4. Metin hangi dönemde yazılmıştır? Metnin gelenekle ilişkisini belirtiniz.
5. Ahmet Celâl kimdir? Kolunu niçin kaybetmiştir?
6. Ahmet Celâl nereye gidiyor? Köyde nasıl bir manzara ile karşılaşılıyor?
7. Mehmet Ali'nin anası pazara neler götürüp satıyor?
8. Yazar, Bekir Çavuş'un anlattıkları karşısında neler hissediyor?

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Kitabınızın dışındaki kaynaklardan bulduğunuz bir masal ile hikâyeyi, destan ile romanı karşılaştırınız.
- * Bu metinlerin hangi dönemde ortaya çıktığını söyleyiniz.
- * Anlatmaya bağlı edebî türler nelerdir? Bunların özellikleri nelerdir?
- * Sevdiğiniz metinlerden seçtiğiniz parçalar ile bir antoloji oluşturunuz.

4. Göstermeye Bağlı Edebî Metinler (Karagöz ve Seyirlik Oyunlardan Modern Tiyatro Metinlerine)

a. Göstermeye Bağlı Edebî Metinleri Tanıma (Tiyatro)

HAZIRLIK

Göstermeye bağlı metin türleri nelerdir? Bu türlerin güzel sanatlar içerisindeki yeri nedir?

Bu türün anlatmaya bağlı edebî metinlerden ayrılan yanları nelerdir? Araştırmız.

NECATİ CUMALI

NALINLAR

Nalınlar oyununun konusu İzmir'in ilçesi Urla dolaylarında geçmektedir. Eserde köy hayatı, gelenek ve görenekler yumuşak bir üslupla komedi tarzında eleştirilmektedir.

Eserin konusu kısaca şöyledir:

Osman Yavaş, Esmâ'nın kızı Seher'i sevmektedir. Osman bu sevgisini Seher'in evine ayna tutarak gösterir. Köyün muhtarı kendi lehine şahitlik yapmadığı için kırgın olduğu Osman'dan öç almak için bu evliliğe engel olmaya çalışır. Bunun için güzel ve dul bir kadın olan Döndü Bacı'dan yardım ister. Döndü Bacı önce Osman'ın ilgisinin kendisine olduğunu sanır. İşin böyle olmadığını anlar ve kızgınlaşır. Muhtara yardım eder. Bir gün Döndü Bacı, Seher'in ağabeyi Ömer'e, Osman Yavaş'ın Seher'in etrafında dolaşmaya başladığı haberini iletir. Osman, Döndü Bacı'ya Kınalı Ali'nin kendisini sevdiğini söyler, bunun üzerine Osman'a yardım etmeye başlar. Ömer babasından kalan mirası kardeşi (Seher) ile paylaşmak istemediği için onun zengin biriyle evlenmesini planlar. Annesine Seher'e göz kulak olmasını söyler, Esmâ da bir çif nalın alır; nalınların takırtısından Seher'in nerede olduğunu anlar. Osman Döndü Bacı'nın yardımıyla Seher'i kaçıtır. Bir hafta sonra Osman yakalınır. Seher, Döndü Bacı'nın aracılığıyla Osman'ın ailesine haberleşir. On sekiz yaşını doldurduğu için Osman cezaevinden çıkar.

Aşağıdaki metinde Seher'in kaçırılışı verilmektedir.

II. TABLO

Ertesi sabah.

Çeşmenin önünde Döndü ile Esmâ çamaşır yıkarlar.

Seher, ağaçtan, Muhtar'ın evinin iki köşesine çekilmiş iki ipe çamaşır sermektedir.

Osman ile Ali, Döndü'nün evinin köşesinde gizlenirler.

SEHER - (Türkü söyler.)

Keklik idim vurdular,

Kanadımı kırdılar.

Daha ben ne idim ki

Yârimden ayırdılar...

ALİ- Seninkini dinle, kafeste dişi keklik gibi. Sanırsın seni çağırıyor...

OSMAN- İşaret mi ediyor dersin?

ALİ - Elbet de boşuna mı ötüp duruyor?

OSMAN- Birazdan görür o!

ALİ- Bağırır çağırırsa, sakın bırakayım deme...

OSMAN- Akıllandım gayri, geçti o günler. (Dirseği ile Ali'yi dürter.) Şuna bak hele, anası ile fiskos geliyor... Dün gece nasıl geçti!

ALİ- Sayende fena sayılmaz! Ben de senin o iyiliğini öderim şimdi? Bu geceyi sen benden iyi geçirirsin.

OSMAN - Dinle, sen öbür tarafa dolan daha iyi...

ALİ - İyi, sen de benim buradan işaretimi bekle. (Çekilir.)

SEHER- (türküsüne devamla)

Gel gel yanıma keklik,

Kastın canıma keklik

Kınalı parmakların

Batır kanıma keklik...

Ali, Seher'in evinin köşesinde görünür. Siner, karşıdan karşıya Osman'la işaretleşirler.

ESMA - Döndü Bacı, Seher duymasın, artık bu işin sır tarafı kalmadı. Dün gösterdiği yakınlıktan sonra senden de gizlemem yakışık almaz. Artık ne gelirse senden gelir...

DÖNDÜ- Sen diyeceğini de Esmaya yenge, sakınma, aramızda bunca yıllık komşuluktan sonra yakınlığın da lafı mı olur?... Elbette elimden geleni senden esirgemem.

ESMA- Şu Osman Yavaş olacak hayırsız bizim evin rahatını huzurunu kaçırdı. Şunu bir yolunu bulursan gör...

DÖNDÜ- Vallaha, bilirsin ben kendi halimde yaşarım. Kimsenin etlisine sütlüsüne karışmam...

ESMA- Bu seferlik komşuluk hatırı için karış! Sen de Seher'in benim kadar yakın sayılırsın.

DÖNDÜ- Sayılmasına sayılırım ama..

ESMA- (keserek) O haylazı gör. De ki haddini bilsin! Akkuzulu'nun kızını Yavaş'lara vermezler, onu iyice bellesin...

SEHER- (türküsüne devamla)

Keklik kumda eşinir

Ah eşinir de deşinir

Benim sevdiğim acep

Şimdi nerde düşünür?

(Osman'la Ali arasında işaretler.)

ESMA- Aksiliğe bak, sabun da soda da bitti! Bari sen Seher'e göz kulak ol da ben bakkala kadar uzanıvereyim...

DÖNDÜ- Sen bilirsin bacım! Nasıl bilersen öyle yap.... Ben Seher'in yanından ayrılmam.

ESMA- Allah'tan ki sen varsın. Hadi bana on dakika müsade. (Geriden, sağdaki sokaktan çıkar.)

SEHER- (türküsüne devamla)

Gel gel yanıma keklik

Kastım canıma keklik

Kınalı parmakların

Batır kanıma keklik...

Ali ile Osman, karşılıklı gizlendikleri köşelerden çıkarlar. Ali, Döndü'ye; Osman, Seher'e yaklaşır.

ALİ- Kolay gelsin Döndü Bacı!

OSMAN- Kız Seher kolay gelsin.

DÖNDÜ- (yalandan bir öfkeyle) Ne işiniz var bakayım sizin burada? (Eliyle de yaklaşın, çabuk olun işareti verir.) Hadi çekilin gidin karşıımızdan! Sizin başka işiniz yok mu?

ALİ- (Döndü'ye sokulur.) Bu meydandan geçmek yasak mı ki?

OSMAN- (Seher'e sokulur.) Hatır sormak günah mı ki?

SEHER- (yapmacık) Döndü bacı, baksana şunlara!

DÖNDÜ- Çekin gidin, yoksa karışmam! Bağırır, bütün köyü başınıza toplarım... (çabuk işareti).

Ali, Döndü'yü; Osman, Seher'i yakalarlar.

DÖNDÜ- Bağırırım, beni bağladılar, Seher'i alıp kaçırdılar derim...

Ali, Döndü'nün ipte asılı çamaşırlarından biriyle ağzını tıkar, çamaşırın iki ucuna ensesinden bağlar. Ardından Döndü'nün kollarını gerisinde bileklerinden bağlar, o bitince Döndü'yü meydanağı ağaca bağlar.

Osman, çamaşırının arka cebinden çıkardığı bir mendille Seher'in ağzını tıkar, iki elini gerisinden kavrar, sırtına bir yumruk, beline bir diz indirir.

OSMAN- Yürü!

Döndü, ağaca bağlı debelenirken Osman'la Ali, Seher'i sürüklerler. Yalandan direnen Seher'in nalınları ayaklarından fırlar. Üçü bu şekilde önden çıkarlar.

ESMA - (Telaşla yetişir.) Seher'im, Seher'im nerde? Bu ne hâl? Seher'im ne oldu?

Döndü, hemen bir baş işaretiyle geride, sağdaki sokağı işaret eder. Esmâ, telaşından. Döndü'nün ağzını çözmeden, elindeki sabun ile soda paketini, gerisinde bağladığı ellerine tutuşturur, o tarafa fırlar, hemen döner.

- Yoklar! Ah yandım, mahvoldum...

Döndü soldaki sokağı işaret eder. Esmâ o tarafa da koşar geri döner.

- Gene yoklar! Ah bittim! Ben şimdi Ömer'e ne diyeyim? Ömer'e ne hesap vereyim?

Muhtarın kapısına koşar, kapıyı yumruklar.

- Muhtar Efendi! Muhtar Efendi! Koş, çabuk, yetiş, kurtar... Koş koş...

Döner, Döndü'nün vücudunu, ağzını, ellerini bağlayan çamaşırları çözerken muhtar yetişir.

DÖNDÜ- (ağzındaki çamaşır çıkınca) Of, of! Amanın, öldüm, bittim! (Döndü'nün bileklerini çözer.)

MUHTAR- Ne oldu? Ne var?

DÖNDÜ- (Elindeki sodayla sabunu Muhtar'ın eline tutuşturur.) Ah, sorma Muhtar, sorma! Rezil oldum rezil, iki paralık oldum.

ESMA- (aynı anda) Seher'imi, biricik kızımı kaçırdılar.

DÖNDÜ- Su! Su! Sorma Muhtar, sorma! Yandım! Tepeme bir şey indi, odun mu? Demir mi?

ESMA- (Sabunla sodayı tekrar Döndü'nün eline tutuşturur.) Kızımı isterim Muhtar, kızımı; şerefimi, namusumu isterim.

DÖNDÜ- (aynı anda) Su, bir yudum su, çarpıntım kalktı...

MUHTAR- Ne tarafa gittiler? (Sodayla sabunu Esmâ'nın eline tutuşturur.)

ESMA - (AYNI ANDA) GİTTİ! ELİMDEN GİTTİ! BİRİCİK KIZIM ELİMDEN GİTTİ!..

DÖNDÜ- (aynı anda, paketi Esmâ'ya geri verirken) Su! Bir yudum su... Bunu değil! Su...

MUHTAR- Koş bacım, içeriye bak, bohçası yerinde mi?

Döndü'nün eline sıkıştırdığı paketle Esmâ eve koşar. Muhtar, Döndü'yü çeşmenin başına yanaştırır. Musluğu açar. Döndü'yü ensesinden tutup çeşmeye doğru eğer.

MUHTAR- İç...

Döndü elini çeşmenin musluğu altına tutar, bir yudum içmeden doğrulur, öbür eliyle tepesini tutar. Muhtar hareketini tekrarlar.

MUHTAR- Osman'dan başka kim vardı? Babası mı? Ağabeyisi mi?

Döndü ağzına aldığı bir damla suyla doğrulur, gargara yapar. Tekrar çeşmeye eğilir.

Döndü bir eli musluğun altında, öbür eline gerisinde sallar, elini her sallayışında Muhtar saymaya, sıralamaya başlar.

MUHTAR- Babası, ağabeyisi, amcası, başka?

Döndü doğrulur, boştaki eliyle “dur” işareti verir. Gargara yapar.

MUHTAR- O kadar mı? O kadar da yeter bana! Görür onlar! Babası da, amcası da, ağabeyisi de görür! Muhtar'ın davasında yalancı tanıklık etmek neymiş, hepsi anlar! Onların sülalesini hepse tiktirmazsam o zaman...

ESMA- (Telaşla evden çıkar.) Bohçası yerinde...

MUHTAR- Âlâ! Mükemmel! Kendi gönlüyle hazırlıklı gitmedi demek!

ESMA- Seher'imi isterim, Muhtar! Seher'imi bul bana..

MUHTAR- (Etrafa bakınır. Seher'in nalinlerini görür.) Bu nalinler kimin?

Biri çeşmenin başında, öbürü üç beş adım ötede kalan nalinleri alır, gösterir.

ESMA- Seher'imin! Ciğerimin! Elmasımın...

MUHTAR- Aliyyülâlâ! Bohçası yerinde, nalinlerin biri şurada, biri de burda. Görür onlar! Yavaş'ların sülâlesi görür..

ESMA- Perişan etmişler kızımı. Reziller! Haydutlar! Yalın ayak, baş açık sürüklemişler yavrumu! Muhtar, kızımı o haydutların elinden kurtar..

MUHTAR- Sen o işi bana bırak Esmâ yenge, bana bırak! Bohçası yerinde, nalinlerin biri orda biri burda ya merak etme! Ben şimdi karakola telefon ettim mi yarım saatte varmaz, kızımı kimsenin eli değmeden buldurur getiririm! Köyde de deliğe girmedik yavaş kalmaz! Besbelli kızını zorla sürüklemişler... (Döndü'ye) Döndü Bacı, nalinlerin yerini iyi belle! Gördün ya, biri ordaydı, biri burda. Nalinlerin yerini iyi aklında tut!..

Necati Cumalı

Nalinler

Okuduğunuz metin göstermeye bağlı edebî metine örnek olarak alınmıştır. Bu metni daha önce gördüğünüz metinlerle karşılaştırmamız.

Güzel sanatlarla ilgili I. Üniteyi tekrar okuyunuz. Tiyatronun güzel sanatlar içerisinde yer aldığını göreceksiniz.

Tiyatro

Günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz olayları sahnede göstermek amacıyla yazılan eserlere tiyatro denir. Drama, dramatik edebiyat gibi sözler de tiyatro anlamına gelir. Dilimizde tiyatro sözcüğü sahne eseri, sahne eserlerini oynama sanatı ve sahne eserlerinin oynandığı bina anlamlarında da kullanılır.

Tiyatro, olayları dekorlar ve kişiler yardımıyla günlük hayatta olduğu gibi gözümüzün önünde canlandırır. Bunun için hem göze, hem de kulağa hitap eden güzel sanatlardan yararlanır. Söz ve hareketler birbirini tamamlar. Oyuncu ile seyirci bütünleşir. Bu bakımdan edebî türler arasında en canlı, hayata en yakın olanıdır.

Tiyatro eserinde başlıca iki öge bulunur: **olay ve kişiler**. Olay anlatılmaz oyuncular tarafından canlandırılır.

Tiyatro eserinde olay bir mücadeleden, yani iki kuvvetin çarpışmasından doğar. Çarpışan güçler insanın insanla; insanın hayvanla ya da insanın doğayla mücadelesi şeklinde geçer. İnsanın kendi kendine mücadele ettiği oyular da vardır. Bu tür psikolojik konularını ele alındığı oyunlarda görülür. Kişiler, olayları yaşayan ya da olaydan etkilenen varlıklardır. Olayları ön planda yaşayan varlığa olayın başkahramanı denir.

Tiyatro eserleri de hikâye ve romanda olduğu gibi üç bölümden oluşur: Serim düğüm ve çözüm. Serim (giriş) bölümünde olay ve olayla ilgili kişiler kısaca ele alınır. Düğüm (gelişme) bölümü olaydaki kişilerin çatışması ve çatışmanın merak uyandıracak bir hâl aldığı bölümdür. Çözüm (sonuç) de ise olay bir sonuca bağlanır.

Tiyatronun Doğuşu

Tiyatro (Drama), Eski Yunanda (Antik Çağda) bağ bozumu tanrısı Dionisos adına düzenlenen dinsel törenlerden doğmuştur. Eski Yunanda her yıl doğanın canlanışını, bereket ve bolluğu kutlamak için törenler düzenlenirdi. Törenlerde halkın duygu ve düşüncelerini dile getiren bir koro ilâhiler okurdu. Daha sonraları (MÖ 5.yy). Aiskhylos (Ayskilos) ilahiler okuyan koronun kaşısına ikinci bir oyuncu çıkarttı. Oyun koro ile aktör adı verilen iki kişinin konuşmaları üzerine kuruldu. Böylece tiyatro doğmuş oldu. Ayskhylos'tan sonra yetişen Sophokler (Sofokler) oyuna üçüncü kişiyi kattı.

Bu dönem tiyatrosunda trajedi ve komedi olmak üzere iki tür vardı.

Tiyatro Eserlerini Sınıflandırılması

Tiyatro eserleri klasik ve modern tiyatro olmak üzere ikiye ayrılır:

A. KLASİK TİYATRO

Klasik tiyatro klasizm akımının kurallarına bağlı kalınarak yazılan eserlerdir. Trajedi ve komedi olmak üzere ikiye ayrılır.

Trajedi: Eski Yunan'da, seyircideki acıma ve korkuya bağlı duyguları ortaya çıkarmak amacıyla yazılan tiyatro eseridir. Bu dönemde bağ bozumu tanrısı Dionisos (Diyonisos) adına düzenlenen törenlerden doğmuştur. Din törenlerinde keçi kılığına giren koronun törenin anlamına uygun bir şekilde şiirleri şarkı biçiminde okuyup dans etmesiyle oluşur.

Trajedi oyununun kahramanları soylu (asil) kişilerden seçilir; Yüksek bir üslup kullanılır ve üç birlik (yer, zaman ve konu) kuralına uygun olarak yazılır.

Komedi: Toplumun ve insanların gülünç yanlarını ortaya koymak amacıyla yazılan tiyatro türüne komedi denir. Komedi de Eski Yunan'da bağ bozumu tanrısı Dionisos adına düzenlenen törenlerden doğmuştur. Komedide oyun kahramanları halktan kişilerdir. Bu nedenle birtakım şakalara, kaba sözlere yer verilir, halkın söyleyiş özellikleri sahnede gösterilir.

Komediler fars, vodvil, komedi santimantal vb. türlere ayrılır.

Anlatmaya Bağlı Türlerle Göstermeye Bağlı Türlerin Karşılaştırılması

- * Tiyatroda oynanan oyunu seyirci karşısında görür. Hikâye ve romanda ise okuyucu olayı iç dünyasında kurgular.
- * Tiyatroda olaylar, dekor, ışık, ses, aksesuarlar sayesinde gerçek hayatta okuyormuş gibi canlandırılır.
- * Tiyatroda dil çok önemlidir. Bunun için konuşma dilinin canlılığı sahnede verilir. Duygu düşünce ve ruhsal eğilimler dil sayesinde anlaşılır. Bunu sağlamak için uzun cümlelerden kaçınılır.
- * Tiyatro sözcüğü dilimizde hangi anlamlarda kullanılır?
- * Tiyatronun güzel sanatlar içerisindeki yeri nedir?
- * Tiyatronun özellikleri nelerdir?

B. MODERN TİYATRO

1. Dram

18. yüzyıl sonlarına doğru komedi ile trajedi türlerinin karışmasıyla meydana gelmiştir. Hayatın hem acıklı, hem gülünç yanlarını bir arada veren oyundur. Genellikle orta tabaka insanının özel hayatındaki çatışmaları ile günlük mücadelelerini ele alır. Seyircilerin duygularına seslenerek onu etkilemeye çalışır. Güzel ile iyiyi, faydalıyı bir arada gösterir.

Dram sözü dilimizde duygulu, ciddi oyun anlamında da kullanılır. Türleri şunlardır: piyes, melodram vb.

2. Müzikli Tiyatrolar

Sözleri bestelenmiş tiyatro türüdür. Tamamen bestelenen tiyatro türleri olduğu gibi, yarısı beste yarısı söze dayanan tiyatro türleri de vardır.

Bunlar; opera, operet, komedi müzikal ve bale gibi türlere ayrılır. Şimdi bu türleri görelim.

Müzikli Tiyatrolar

Opera: Müzik eşliğinde söylenen şarkılı oyunlara opera denir. Lirik dram olarak da bilinir. Tamamen nazım (şiir) şeklinde yazılır ve bestelenir. Eserde şiir, müzik, ışık, kostüm, raks (oyun) ve estetik zenginlik tam bir uyum içerisinde bulunur.

Opera 17. yy başlarında İtalya'da doğmuş ve oradan, önce Fransa'ya sonra da Avrupa ülkelerine yayılmıştır.

Operet: Halka hitap eden müzikli komedidir. Halk şarkılarına dayalı, sade üslupla hafif ve coşkulu eğlenceli konularda yazılıp bestelenmiş sahne oyunudur. Daha çok eğlendirici yanı vardır.

Komedi Müzikal: Sözlerinin arasında müzikli parçalar bulunan vodvil ya da komedilere denir. Acıklı, gülünç sahnelere yer verilir. Müzikli bölümlerde halk şarkılarından yararlanır.

Bale: Konusunu, müzik eşliğinde hareketlerle anlatan tiyatro türüdür. Balede konuşma yoktur. Her şey danslı hareketlerle anlatılır.

TIYATRO TERİMLERİ

adaptasyon	: 1) Yabancı dille yazılmış bir tiyatro eserini, yöresel koşullara göre uygun biçimde kişi ve yer adları dahil kendi diline çevirme. 2) Bir roman ya da öyküyü tiyatro türüne uyarlama işi.
aksesuar	: 1) Dekora yardımcı olan küçük eşyalar. 2) Oyuncunun oyun gereği kullandığı eşyalar.
aktör	: Tiyatro oyunundaki erkek oyuncu.
dekor	: Oyunun geçtiği yeri canlandırmak amacıyla kullanılan renk, ışık, eşya vb. araçların tümü.
dramatik örgü	: Tiyatro eserinde olay örgüsüne verilen ad.
figüran	: Bir oyunun kalabalık sahnesini doldurmak için kullanılan konuşmayan ya da birkaç sözcük söyleyen kişi, kişiler.
jest	: Rol gereği yapılan el, kol ve vücut hareketleri.
makyaj	: Rol gereği yüzü güzelleştirmek ya da başka biçime sokmak için yapılan boyama.
mimik	: Rol gereği yapılan yüz ifadeleri.
perde	: Olayların gelişmesine göre oluşan bölümlere perde denir.

piyes	: Tiyatro eserlerine verilen genel adı.
rol	: Oyuncunun sahnede canlandığı kişilik.
sahne	: 1) Tiyatro eserinde perde içindeki bölüm. Kişilerin girip çıkmasıyla oluşan daha küçük bölümlere denir. Fıkra, meclis sözcükleri de sahne anlamında kullanılır. 2) Oyun için ayrılmış yer.
süflör	: Oyunun akışını metinden takip eden ve unutulmuş cümle ve sözleri fısıldayarak oyuncuya hatırlatan görevli.
tuluat	: Oyuncuların metne bağlı kalmadan zekâ ve kavrayışlarına göre başarı sağladıkları konuşma ve davranışlar.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Nalınlar adlı oyunu özetleyiniz.
2. Metnin serim, düğüm ve çözüm bölümlerini gösteriniz.
3. Metni yapı bakımından inceleyiniz.
4. Metnin temasını söyleyiniz. Gelenekle ilişkisini belirleyiniz.
5. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz. Cümleleri yapı ve kuruluş yönü ile nitelikleri bakımından özelliklerini söyleyiniz.
6. Metinde, Seher'i kim, niçin kaçırıyor?
7. Seher'in kaçırılmasında Döndü nasıl davranıyor? Bu sahnede kimden yana tavır alıyor?
8. Seher'in kaçırılışında Esmâ'nın kusuru var mı?
9. Muhtar, Yavaş'ları niçin tutuklatmak istiyor?
10. Yukarıdaki metni anlatı türü metinlerle karşılaştırınız. Ayrılan ve benzeyen yanlarını gösteriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- * Güzel sanatlar içerisinde tiyatronun yerini söyleyiniz.
- * Tiyatronun tanımını yapınız, özelliklerini söyleyiniz.
- * Drama, dramatik edebiyat kavramlarının anlamını söyleyiniz.
- * Göstermeye bağlı edebî metinler nasıl ve neden doğmuştur?
- * Göstermeye bağlı edebî metinleri gruplandırınız.
- * Konularına göre tiyatro metinlerini gruplandırınız.
- * Tiyatro metinlerinde olay örgüsüne ne ad verilir?
- * Tiyatro metni, dram, drama, dramatik tür sözcüklerinin ve sözcük öbeklerinin anlamlarını söyleyiniz.

a. Göstermeye Bağlı Edebî Metinler

a. Göstermeye Bağlı Edebî Metinleri İnceleme

1. Geleneksel Türk Tiyatrosu

a. Karagöz

KARAGÖZ

(Hacivat gelir.)

HACİVAT - Akşam-ı şerifler hayırlar olsun!

KARAGÖZ- Isıtmaya uğra da rengin solsun! (Hacivat'a tokat atar.)

HACİVAT - A Karagöz! gideyim görüşeyim diye koşa koşa buraya geldim; gelir gelmez bir gürültü ettin, aklım başımdan gitti.

KARAGÖZ- (Hacivat'ın başına bakar.) Ulan böyle sivri yerde akıl durur mu? Hem akıl başta mı durur?

HACİVAT- Akıl elbette baştadır. Senin aklın nerede durur?

KARAGÖZ- Benim aklım tütün tabakasının içinde durur.

HACİVAT- Hiç bunu işitmemiştim. Be hey budala! Tabakada akıl ne gezer?

KARAGÖZ- Sen öyle sanırsın. Ben de evveli senin gibi aklımı başımda taşırdım ama sonra kazaya uğradı da tam bir hafta akılsız gezdim. Bereket versin, Bitpazarı'nda kullanılmış bir akıl buldum da ucuzca satın aldım.

HACİVAT- Hay terbiyesiz! Bunlar divane lakırtısı. Akıl satılır mı? Ben şimdiye kadar akıl satıldığını bilmiyordum.

KARAGÖZ- Eşeksin eşek! Bu kadar ölmüş adamların aklı ne oluyor? Terekesinde satılır, lazım olan alır.

HACİVAT- Be hey ahmak! Akıl alınıp satılmaz insan validesinden akılla doğar.

KARAGÖZ- Vay! İnsan anasından mı doğar?

HACİVAT- Bir insanı elbette bir ana doğurur. Seni anan doğurmadı mı?

KARAGÖZ- Ne yalan söyleyeyim. Beni komşunun kedisi doğurdu.

HACİVAT- Hadi oradan terbiyesiz! Hiç kedi insan doğurur mu?

KARAGÖZ- Darılma, doğrusunu istersen, ben kendi kendimi doğurdum.

HACİVAT- Amma münasebetsiz söz! Nasıl olur?

KARAGÖZ- Nasıl olacak! Babamın ebeye verecek parası yokmuş. Cam feneri yaktım, kendi kendime çıkıverdim.

HACİVAT- Diyelim ki bu böyle oldu. Ya babanı kim doğurdu?

KARAGÖZ- Koskoca evlat dururken babasını ele muhtaç eder mi? Babamı da ben doğurdum.

HACİVAT- (Güler.) Tuhaf şey! Ey, ananı kim doğurdu?

KARAGÖZ- Anamı ha? Ulan, ben o kadar insaniyetsiz miyim? Elbette onu da ben doğurdum.

HACİVAT- Halanı, teyzeni kim doğurdu?

KARAGÖZ- Senin anlayacağın, ne kadar hısım akraba varsa hepsini ben doğurdum. Yalnız büyük annem kısmet olmadı.

HACİVAT - Demek onu sen doğurmadın. Ya onu kim doğurdu?

KARAGÖZ - Efendim, başka yerde işim vardı, ben gelinceye kadar onu tavan arasında fareler doğurmuş.

HACİVAT- Ya büyük babanı kim zehirledi de öldürdü?

KARAGÖZ - Onu da ben (Hacivat'a tokat atar.) Onu ben öldürmedim, kerata! Eceli geldi, kendi öldü. Az kaldı "Onu da ben öldürdüm." diyecektim.

HACİVAT- Bunlara inandım mı zannettin, koca ahmak?

KARAGÖZ- Koca tokmak sensin. (Hacivat'a tokat)

HACİVAT- Bu sözlerini hatır için dinledim. Şimdi bir şey soracağım, mutlaka doğru cevap vermelisin.

KARAGÖZ- Hesaba uyarsa, elbette bir mantar atarım. Sor bakalım.

HACİVAT- Senin asıl ismin nedir, bakalım? Onu söyle.

KARAGÖZ- Benim ne ispirim var, ne de ahır uşağı.

HACİVAT - A menhus! "İspir, seyis." değil. Adın yok mu adın?

KARAGÖZ- Ne atım var, ne katırım. Sade bir topal eşek var.

HACİVAT- Şimdi çatlayacağım! Seni ne diye çağırırlar?

KARAGÖZ- Çapkın! Çapkın!

HACİVAT- Hiç böyle isim olur mu? Münasebeti?

KARAGÖZ- Senin anlayacağın, ben çok koşarım da babamın hoşuna gitmiş, adımı "Çapkın" komuş.

HACİVAT- Sen artık haldediyorsun! Doğru söyle asıl adın nedir?

KARAGÖZ- Doğrusunu istersen, benim adım "Pırasa."

HACİVAT- Al bir divane lakırtısı daha!

KARAGÖZ- Hem yalan söylemeli, hem de yemin mi etmeli! "Pırasa" vesselam!

HACİVAT- Pederin ismi nedir?

KARAGÖZ- "İri Başlı Lahana", hem de dolmalık.

HACİVAT- Ey, validenin ismi?

KARAGÖZ- "Gümüşsuyu'nun Tatlı Şalgam." Senede bir defa olsun yapmalı veyahut tarlasından geçmeli.

HACİVAT - Amcanın, dayının?

KARAGÖZ - Amcam “İspanak”, dayım “Kuru Fasulye.”

HACİVAT - Teyzene ne derler?

KARAGÖZ- Teyzem “Kereviz Hanım.”

HACİVAT - Halanın ismi nedir?

KARAGÖZ - O biraz yellidir. Çok yemeye gelmez, basur yapar.

HACİVAT - İsmi nedir? Onu söyle.

KARAGÖZ - “Yer Elması.”

HACİVAT - Çoluk çocuk filan?

KARAGÖZ - “Maydanoz”, “Dereotu”, “Nane”, “Taze Soğan” filan filan.

HACİVAT - Sizi aramak lazım gelse, eviniz neresi? Nerede bulunursunuz?

KARAGÖZ- Eminönü’nde sebzevatçı dükkânında.

HACİVAT - Altınızda yün yatak mı var, yoksa pamuk şilte mi döşeli?

KARAGÖZ - Hayır, kabaca zift döşeli.

HACİVAT - Sebebi?

KARAGÖZ - Bayatlamasın diye, sabaha karşı çok su serperler de onun için.

HACİVAT - A menhûs! Bunları lakırtı diye mi söylüyorsun? Bunlar âdeta saçma. Karşındakini hayvan mı sandın? (Karagöz’e tokat atar.)

KARAGÖZ - Affedersin, öyle sandım, koca eşek! (Hacivat’a tokat atar.)

HACİVAT - Tu senin suratına. (Karagöz’e tokat atar. Edepsiz!)

KARAGÖZ - Suratım tükürük hokkasına döndü. Sen dinledin, ben de mantarları attım.(Hacivat’a tokat atar. Hacivat gider.) Sen gidersen de beni buraya, pamuk ipliği ile bağlamadılar ya! Bendeniz de gidip içerde rahatıma bakayım. (Gider.)

Cevdet Kudret

Karagöz

Yukarıda okuduğunuz metin Karagöz-Aşçılık adlı oyunun Muhavere bölümünden alınmıştır. Bu bölümde Karagöz ile Hacivat’ın karşılıklı konuşmaları yer almaktadır.

Karagöz, bir gölge oyunudur. Oyun deriden kesilmiş birtakım şekillerin (insan, hayvan, bitki, eşya vb.) arkadan ışık verilerek beyaz bir perde üzerine yansıtılmasıyla oluşur. Bu oyuna eskiden hayal-i zill, zıll-ı hayal, hayal-i sitare gibi adlar verilirdi.

Oyun karanlık bir yerde seyircinin olduğu bir mekânda oynanır. Oyun başlıca dört bölümden oluşur: Giriş, Muhavere, Fasil ve Bitiş.

1. Giriş: Giriş bölümünde göstermelik adı verilen bir süs (gemi, ağaç, çiçek) perdeye yansıtılır. Nekare zırlıtısı denilen bir düdük sesi duyulur. Hacivat müzik eşliğinde bir semai okur, “Hay Hak” diyerek söze başlar, arada bir perde gazeli okur,

Bölüm sonunda dua ederek Karagöz'ü perdeye davet eder. Karagöz, Hacivat'ın çıkarttığı gürültüye kızar, kavga ederler.

2. Muhavere: Karagöz'le Hacivat'ın aralarında geçen konuşmaların yer aldığı bölümdür. Asal oyunla ilgisi yoktur.

3. Fasil: Asıl oyun, fasıl bölümünde yer alır. Oyunun konusuna göre çeşitli tipler perdeye yansıtılır. Genellikle yöresel şiveyle konuşanlar ile azınlıkları temsil eden tipler arasında geçen olaylar gösterilir. Efe, sarhoş, külhanbeyi vb. başından geçenler anlatılır. Onların Karagöz'le olan konuşmalarına yer verilir.

4. Bitiş: Bu bölümde perdede sadece Hacivat ile Karagöz bulunur. Karagöz Hacivat'a saldırır. Hacivat'ın “Yıktın perdeyi eyledin viran, varayım sahibine haber vereyim heman.” sözleriyle oyun biter.

Karagöz oyununda müziğin ayrı bir yeri vardır. Ele alınan tiplerin sahneye gelmesinde ve oyun aralarında mutlaka müzik vardır.

Karagöz oyunun asıl kahramanları Karagöz ile Hacivat'tır. Karagöz, işsiz, fakir, zeki, cahil ancak nükteden bir kişidir. Hacivat ise biraz okumuş bilgiçlik gösteren yarı aydın bir tiptir. Oyun ikisi arasındaki konuşmalara dayanır. İkisi arasındaki anlaşamamazlık, Hacivat'ın sözlerini Karagöz'ün yanlış anlaması güldürmeye yetmektedir.

Karagöz oyunu fasıl bölümünde yer alan konulara göre ad alır. Abdal Bekçi Aşçı, Bahçe, Kanlı Kavak, Kanlı Nigar, Yalova Sefası vb. bunlardan birkaçıdır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni, yapı, tema, dil ve anlatım, anlam ve gelenek yönünden inceleyiniz.
2. Yukarıdaki metin hangi dönemde ortaya çıkmıştır?
3. Metindeki olayı özetleyiniz.
4. Karagöz ve Hacivat ne tip kişileri canlandırmaktadır?
5. Bu iki tipten sizce hangisi biraz okumuş, aydın bir tipi canlandırıyor?
6. Metinde kullanılan güldürü öğeleri nelerdir?
7. Karagöz oyunlarından birini inceleyiniz.

b. Orta Oyunu

ORTA OYUNU

Pişekâr - (karşılaşarak) Efendim uğurlar olsun. Selamsızdan mı gelişt?

Kavuklu - (irkilerek) Sana ne, Selamsız'dan, Üsküdar'dan nereden gelirim. Senden mi sorarlar?

Pişekâr - Aman iki gözüm, galiba dalgınlıkla tanıyamadınız.

Kavuklu - Evet öyle oldu. Ama sen beni tanıydın da mı aşinalık ediyorsun?

Pişekâr - Hakkınız var iki gözüm, aradan seneler geçti, her şey gibi biz de değişmiş olacağız ki kendimizi tanıtamadık, affedersiniz. Demek ki biz tebeddül etmiş bulunuyoruz.

Kavuklu - Anlayamadım, tebevül mü etmişiz?

Pişekâr - Estağfurullah! Tebevül değil tebeddül yani değişiklik demek isterim.

Kavuklu - Ne değişti?

Pişekâr - Efendim şahıslarımızda bir hayli değişiklikler olmuştur. Yirmi, yirmi beş sene gibi bir zaman mürûr etti, tabii değil mi?

Kavuklu - Kim bu yirmi beş sene oburluk eden?

Pişekâr - Yanlış anladınız birader, aradan yirmi beş seneye yakın zaman geçti, âdeta ihtiyarladık. Bu sebeple tanımakta tereddüt edersiniz.

Kavuklu - Evet teberrüd ederim. Ne söylüyorsun be adam Allesen. Sen burada gelen geçene söz söylemek için mi duruyorsun?

Pişekâr - Ne münasebet a canım. Hiç insan bilmediği bir kimseye aşinalık eder mi? Bir kere alıcı gözüyle bana bak, herhâlde tanıyacaksın birader.

Kavuklu - (dikkatle bakarak) Buyurun baktık.

Pişekâr - Tanıyamadın mı?

Kavuklu - Hayır.

Pişekâr - Aman Hamdi Efendi, birader, nasıl olur da tanımaz olursun? Zihnime dokunur.

Kavuklu - Bir müşhil alırsın geçer.

Pişekâr - Midemden zorun yok a canım. Senin beni tanıyamayıştın âdeta Yarabbim mücib oldu.

Kavuklu - Anlayamadım.

Pişekâr - Canım beni tanıyamadığına hayret ediyorum.

Kavuklu - Zorla mı kendini tanıtacaksın? Onu anlayamadım da ben de ona göre davranayım.

Pişekâr - Allah Allah! Birader Lüleci Hasan Usta'nın oğlu. Dur, evi de tarif edeyim. Aksaray.

Kavuklu - Evet Aksaray.

Pişekâr - Et meydanı.

Kavuklu - Ortaçeşme.

Pişekâr - Tamam!

Kavuklu - Resîd!

Pişekâr - Ne o canım bir şey mi mezat ediyoruz birader?

Kavuklu - Bilmem sana sormalı. Bir saattir haraç mezat, düdük hâlâ arkası gelecek.

Pişekâr - Şimdi efendim Ortaçeşme'yi bulduk.

Kavuklu - Yorgunum, oraya kadar gidemem. Sakalık mı edeceğiz?

Pişekâr - Dur be birader. Çeşmeden biraz ötede yani solda dar bir sokak vardır ki çıkmaz sokak gibidir. Hâlbuki onun ilerisi çıkar, sap oraya...

Kavuklu - Yorgunum a birader, dedik ya zorlama.

Pişekâr - Sana oraya git demedim, zihninden orasını bir geçir.

Kavuklu - Zihnimin gözü ufaktır geçmez efendim.

Pişekâr - İğneye iplik geçirir gibi değil. Şöyle hayalinde orasını bul bakayım.

Kavuklu - Pekâlâ. (Düşünür.) Buldum, ne olacak?

Pişekâr - Tahinî boyalı iki kattan ibaret Lüleci Hasan Usta'nın oğlu Küçük İsmail. Nasıl olur a birader, senin mektep arkadaşım, düşün.

Kavuklu - Küçük İsmail, Küçük İsmail. Haaa şimdi hatırladım! İsmail amma da değişmişsin be! Vallahi tanıyamadım. Sen mi idin ayol? Gel gel, bir hasretle sarmış. Hay Allah iyilik versin birader! (Sarmaş dolaş olurlar.) Tanıyamadım. Yahu ne dersin İsmail, o kadar değişmişsin ki vay canına. Ey ne hâl ise. Nasılsın bakayım? Valide, peder sağdırlar, inşallah?

Pişekâr - Ah Hamdi'ciğim onu hiç sorma; valide de peder de pek az bir ara ile irtihâl etti.

Kavuklu - Aman İsmail olur şey değil, zorları ne idi?

Pişekâr - Ne anladın birader, ecele zor ister mi ya?

Kavuklu - Öyle ya acele aceledir zor olmaz ya.

Pişekâr - A birader neler söylüyorsun anlayamıyorum. Yoksa yanlış mı anladın?

Kavuklu - Yooo!.. İntihar ettiler demedin mi? Baban mı annen mi evvela?

Pişekâr - İntihar değil irtihâl. Yani ahiret rihlet ettiler a canım. Peder evvel göçtü.

Kavuklu - Hiçbir akli eren ahabın yok mu idi İsmail? Haydi sen bilemedin.

Pişekâr - İnsanın bin türlü ahbabı olur ve bilemediğini öğrenir. Fakat burada benim bilemediğim bir iş yok birader.

Kavuklu - Nasıl yok. Evvela ana direklerin sağlam koysa idin hiç göçmezdi.

Pişekâr - Haydi sen de münasebetsiz. Ben pederden bahsediyorum, sen bir çukur çökmüş farz ediyorsun.

Kavuklu - Adam göçer mi?

Pişekâr - Be canım bilmez misin, göçtü, yürüdü, çöktü gibi tabirler daima kullanılır. Ben de sana göçtü, dedim, yani vefat etti.

Kavuklu - Akrabadan birini görmeye mi, yoksa bir iş için mi?

Pişekâr - Saçmalıyorsun Hamdi. Vefa'ya mı gitti dedim? Sizlere ömür.

Kavuklu - Yollayacak mısınız? Evin nerede olduğunu bilmezsin, doğru söyle de tarif edeyim.

Pişekâr - Evini ben soracaktım. Ama şimdi bu sözün arasında ne münasebeti var canım?

Kavuklu - Kömür gönderecek değil misin?

Pişekâr - Ey artık fazla oldu, sen âdeta benimle istihza ediyorsun. Eski çocukluk hâlimden vazgeçmemişsin.

Metin And
Geleneksel Türk Tiyatrosu

Yukarıda okuduğunuz metin orta oyununun Muhavere bölümünden alınmıştır. Bu bölümde daha önce gördüğünüz Karagöz ile Hacivat'ın karşılıklı konuşmalarına benzeyen Pişekâr ile Kavuklu'nun konuşmaları yer almaktadır.

Orta oyunu dört tarafı seyircilerle çevrili bir alanda oynanır. Oyun, Karagöz oyununun canlı olarak gösterisidir. Oyunda belli bir bölüm yoktur; doğaçlama olarak oynanır. Oyun belli bir konu etrafında çalgı, raks, şarkı, taklitler ve konuşmalardan meydana gelir. Oyun, Pişekâr'ın şakşak (Pastav) adı verilen aletiyle başlar. Oyunun oynandığı alana planga denir. Dekor olarak yeni dünya adı verilen bezsiz paravan ile dükkân adı verilen alçak hasır iskemleler kullanılır. Oyunun iki önemli kişisi vardır: Pişekâr ile Kavuklu. Pişekâr, Karagöz oyunundaki Hacivat'ın, Kavuklu da Karagöz'ün karşılığıdır. Oyunun diğer kahramanları şunlardır: Çelebi, Tuzsuz, Sarhoş, Külhanbeyi, Zenne, Cüce vb.

Karagöz oyununda olduğu gibi burada da konuya uygun meslek, iş, yöre ve ulustan kişilerin şive taklitleri yapılır. Kahramanlar birer tip olarak temsil edilir, karakter özellikleri verilmez.

Orta oyunu şu bölümlerden oluşur:

1. Giriş: Pişekâr'ın izleyicileri selamladığı, zurnacı ile konuştuğu ve oyunu açtığı bölümdür.

2. Muhavere: Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirleriyle tanış çıkmasıyla ilgili karşılıklı konuşmaların yer aldığı bölümdür.

3. Fasil: Belli bir olayın anlatıldığı bölümdür. Asıl konu bu bölümde işlenir.

4. Bitiş: Pişekâr'ın izleyiciden özür dileyip gelecek oyunun adının verildiği bölümdür.

Orta oyununun pek çok bölümü ile fasıllar da anlatılanlar Karagöz oyunu ile aynıdır.

Belli başlı oyunları şunlardır: Mahalle Baskını, Berber Oyunu, Kale Oyunu, Eskici Abdi, Kanlı Nigar, Bahçe, Hamam vb.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni yapı, tema, dil, anlam ve gelenek yönünden inceleyiniz.
2. Pişekâr ile Kavuklu niçin anlaşamıyorlar?
3. Oyunda anlatılan olayı özetleyiniz.
4. Pişekâr ile Kavuklu'dan hangisi Karagöz'ü, temsil ediyor? Pişekâr ile Kavuklu'nun özellikleri nelerdir?

2. Modern Türk Tiyatrosu

a. Trajedi

HÜRREM SULTAN

İKİNCİ PERDE

TABLO : III

SAHNE: 1

SAHNE: Amasya'da Şehzade Mustafa'nın sarayında bir salon. Dipte bahçeye uzanmış balkon, Yukarı kata çıkan ve alt kata inen merdivenler. Sağda solda giriş ve çıkış kapıları. Sahne ilk önce boştur. Sonra ... Rüstem Paşa ile Şemsi Ağa çıkarlar.

RÜSTEM (kendini göstermemeye çalışan Şemsi Ağa'ya) - Şimdiye dek talimatıma göre hareket ettiniz. Güzergâhım üzere halkı tam istediğim kıvamda buldum. (alayla) Bu halk, bu beni istemeyen halkı nasıl kullanacağım, onunla neler yapacağım göreceksiniz.

ŞEMSİ (tedirgin) - Devletli... artık tahammülümüz kalmadı. Burada, bu sarayda, şehzadenin bu kadar haremde onun canına kast ederek yaşamak bize göre bir hizmet değil. O öyle her defasında gönlümüzü aldıkça...

RÜSTEM- (Bir kese altın fırlatır.) - Biz de gönül almasını biliriz. Şemsi Ağa, hem biz kime hizmet ederiz, niçin hizmet ederiz bilirsiniz. Sizi himayemiz altına almadan ve bu iş için münasip görmeden önce nerede yaşadınız hatırlayınız.

ŞEMSİ (Eğilir.) - Belli efendim.

RÜSTEM (tehditkâr) - Sizi zindanınızdan kim çıkardı? Niçin çıkardı?

ŞEMSİ (titriyerek) - Emredin efendim.

RÜSTEM- Haydi şimdi git, onların, o budala güruhun arasına, karış. Onların öfkesini, onların kinini üstüme çevirmek için ne yapmak gerekirse yap. (şeytanca) Onlara de ki: Tahtla Mustafa arasında ben dururum. Hünkâr tahtı Mustafa'ya terk edip Dimetoka sarayına çekilmek diler. İlla ben engel olurum. Onlara de ki Mustafa dururken seraskerliğe benim nasbedilmem bir bidattır. Mustafa Han'ın hakkını aramız gerek.

ŞEMSİ (El öper.) - Başüstüne efendim.

RÜSTEM - Ve tam zamanında anlıyor musun, tam zamanında sizi ve o kudurmuş güruhu yolum üstünde bulayım. Haydi şimdi git. Benim şehzade ile mülakatım var.

(Şemsi Ağa geldiği yoldan çıkar.)

TABLO : III

SAHNE: II

RÜSTEM (*Az bir zaman yalnız kalır, salonda enine boyuna birkaç kere gezinir. Sonra yukardan Mustafa iner, o çağlarda 40 yaşlarında kadar vardır.*) (mübalâğalı bir eğilişle.)- Şehzadem durumu son bir defa daha görüşmek için emir buyurmuştunuz. Geldim. Durum sizce de bilinmektedir. Tahmasp şarkta her gün bir kalemizi düşürmekte, Âli-osman namı ile ilk defa zelil olmaktadır. Ordu hâlâ düşmanla değil bizimle uğraşır. Daha evvel Sokullu Paşa kumandasında sevkedilenler, şimdi de benim getirdiklerim. Sanki daha önceden kararlaştırılmış gibi, hep aynı ismi ileri sürerler. Sizi isterler. Başlarında siz bulunmadıkça düşman üzere yürümek istemezler.

MUSTAFA (karşısındakine buz gibi işleyen bir gururla) - Siz ne düşünürsünüz, nasıl düşünürsünüz bilmeyiz. Bilmek de istemeyiz. Yalnız umarız ki hünkâr babamız oğullarını her türlü şaibeden uzak tutarlar. Biz nefsimiz için Âli-osman maazallah düşman önünde tarih önünde küçük düşürecek bir yaradılıştadır değiliz. Ve bu böyle bilinsin isteriz.

RÜSTEM (*belirsiz bir alayla*) - Alıngansınız şehzadem.

MUSTAFA (samimi) - Hayır, sadece üzgünüz. Pek üzgünüz. Biliriz. Ordu bizi sever, ordu bizi ister, biz de orduyla olmak isteriz. Kanımız kaynar. Ama bu karşılıklı sevgi tarafımızdan hiçbir zaman istismar olunmamıştır. Devletlû Hünkârımızın bunu böyle bilmeleri elverirdi.

RÜSTEM (*sahte bir tatlılıkla*) - Hünkâr uzakta şehzade. Çok uzakta. Hünkâr hadiseleri olduğu gibi değil, halk arasında nasıl tefsir olunuyorsa öyle duyar.

MUSTAFA (*üzgün*) - Ve bu tefsir pek aleyhimize, öyle değil mi?

RÜSTEM (*iğneleyici*) - İtiraf eylemeli ki öyle.

MUSTAFA - Peki bir babaya düşen başka eylemez?

RÜSTEM - Haklısınız. Bir baba öyle yapmalıydı. Ama bir hükümdar böyle yapamaz.

MUSTAFA - Ya nasıl yapar?

RÜSTEM - Mutemedini gönderir, suallerini ona sorar.

MUSTAFA (*Dehşetle bakar.*) - Yani siz?

RÜSTEM (Eğilir.) - Beli şehzadem.

MUSTAFA (*Çok kırılmıştır.*) - Siz, demek babamız böyle münasip görür? Bizi bizden değil de sizden sual eyler? (Susar sessizlik oldukça uzar.)

MUSTAFA (*gururlu*) - Bizim size verecek ne cevabımız olabilir? Bu fitnede suçumuz yoktur diye yemin mi edelim? Kendimizden özge, kendi sözümüzden gayri tanıklar mı bulup getirelim? Babamıza bizim için delalette bulunmanız için ayaklarımıza mı kapanalım? Babamız gururludur biliriz, suçlu zan eylediği evladını çağırıp da ondan hesap istemeyecek kadar gururlu. Ya biz? Biz neyiz? Biz de o babanın

oğlu değil miyiz? Bir sual doğruca bize sorulmadıkça susmamız gururumuz icabıdır. Bunu devletlû pederimizin bilmesi gerekmez miydi? (*Bir an susar, sonra birden hünkâr azametiyle*) Vezir Paşa: Bu sual mademki size sorulmuştur, cevabını da siz vereceksiniz. (*acı bir sesle*) Suçlu muyum? Değil miyim? araştırmak size düşer. (gururlu) Benim size söyleyecek hiçbir sözüm yoktur. (*Gururlu adımlarla çıkar.*)

(*Rüstem onun arkasından uzun uzun bakar, bakışlarından hem hakerete uğramış bir insanın öfkesi, hem de sinsî bir sevinç vardır. Sonra da ani bir hareketle döner ve geldiği yerden çıkar. Sahne bir an boş kalır. Sonra Şair Yahya ile bir iç oğlanı girer.*)

Orhan Asena
Hürrem Sultan

Trajedilerin konusunu tarihten aldığını biliyorsunuz.

Hürrem Sultan oyununun konusu da tarihten alınmıştır. Olay 16. yüzyılda Osmanlı sarayında geçmektedir.

Hürrem Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın eşlerinden biridir. Kanuni'den sonra tahta kendi çocuklarından birinin geçmesini istemektedir. Diğer eşlerden Gülbahar'ın oğlu Şehzade Mustafa ise ordu içerisinde çok sevilmektedir. Ancak Hürrem Sultan, Şehzade Mustafa'nın tahta geçeceğinden endişe duymaktadır. Onun önünü kesmek için Rüstem Paşa'yla birlikte onu Padişah'a karşı sürekli kötülerler ve tahta gözü olduğunu söylerler. Kanuni de Şehzade Mustafa'yı ortadan kaldırmaya karar verir.

Yukarıdaki bölümde, Rüstem Paşa'nın Şehzade Mustafa'nın asker içinde padişah olma isteğine ilişkin yalan haber yayma çalışmaları anlatılmaktadır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni yapı, tema, dil, anlam ve gelenek yönünden inceleyiniz.
2. Oyunda Şemsi'nin nasıl bir görevi vardır? O bu görevi niçin yapıyor? Rüstem Paşa'ya karşı nasıl bir minnet borcu vardır?
3. Rüstem Paşa'nın, ordu sizi istiyor sözlerine karşı Şehzade Mustafa neler söylüyor? Paşa'nın niyetini seziyor mu?
4. Şehzade Mustafa'nın kişilik özellikleri nelerdir? Burada bir tip mi yoksa bir karakter özelliği mi görüyorsunuz?

b. Komedi

KAHVEDE ŞENLİK VAR

ERKEK - Ben kimim? Kimi bekliyorum? Neden bekliyorum? Biliyor musun?

GARSON - İşimin yasalarından biri; kim olduğunuzu, kimi beklediğiniz, neden beklediğinizi kestirsem de bilir görünmemektir.

ERKEK - Ya ben söylersem?

GARSON - Öğrenmektir, sonra da hemen unutmak.

ERKEK - Bay Garson, tarihimin önemli günlerinden birini yaşıyorum. Yıl dönümleri ya coşkuyla kutlanacak ya da yaşla anılacak o önemli günlerden birini. Deminden beri, size göstermemek istiyorum ama, hafifçe ayaklarımın titrediğini, kanımın çekildiğini, yüreğimin vurduğunu duyuyorum. Bütün bunları belki de sizden gizleyebildim. Ama kılığımın bir şey anlamadınız mı?

GARSON - Bağışlayın beni, işimin bir başka yasasını uyguluyorum şimdi, müşteriye karşı içten davranma yasasını.

ERKEK - Evet, ben de bunu istiyorum.

GARSON - Siz şimdi burada evleneceğiniz kadını bekliyorsunuz.

ERKEK - Yaşayın, Bay Garson! Bildiniz.

GARSON - Başarılar! Yerde ve gökte, gündüzde ve gecede, savaşta ve barışta başarılar!

ERKEK - Teşekkür ederim. (bir susuş) Ne dersiniz? İyi bir iş yapıyor muyum?

GARSON - Evet, bayım.

ERKEK - Yaaa!

GARSON - Bir evlenme, insan daha kötü bir evlenmeden korur.

ERKEK - Evet, korunmam gerekiyor artık. Otuz beşimi geçtim. Saygıdeğer bir işim, küçümsenmeyecek bir param, uysal bir huyum var. Anam, babam yok, sağlığım da yerinde.

GARSON - Bütün bunlar çevrenizde biliniyor mu?

ERKEK - Evet, ünlüyüm! Bütün bu özelliklerimle ünlüyüm! Oturduğum apartmanda, mahalleimde, semtimde, bu kentte ve daha başka kentlerde. Bay Garson, çaylarda ve kokteyllerde genç kız topluluklarında... Uzun kış gecelerinde yemekten sonra misafirliklerde analar, babalar, halalar, amcalar katında konuşuluyorum ben.

GARSON - Ateşten bir çemberin içindesiniz. Hemen bir korunak gerek size.

ERKEK - Sık sık yarı tanıdığım arkadaş evlerine çağırıyorum. Hizmetçim sorguya çekiliyor, gece yarılarında sonra da telefonlarla yoklanıyorum.

GARSON - Tehlike kapıyı çalıyor demem artık bu işe, tekmeliyor.

ERKEK - Gece olup ta yastığa başımı koydum mu sesler duyuyorum. Kadın sesleri... Bir kadın ordusunun sesleri... Düşümde de onların yüzü... Binlercesinin,

On Binlercesinin yüzü... Ne dersiniz bu işe?

GARSON - Bir şey diyemem, bayım. Uçurumun kenarındasınız, bir adım... bir adım daha... Bilinmez ne olacağı.

ERKEK - Evet Bay Garson, durum bu! İşte şimdi ben de bu duruma bir son vermek için bir genç kıızı bekliyorum burada. Konuşmak, anlaşmak ve sağlam bir aşkın temellerini atmak için.

GARSON - Özür dilerim bayım, bir sorum var.

ERKEK - Sorun.

GARSON - Bu genç kıızı iyice tanıyor musunuz?

ERKEK - Hayır, hiç tanımıyorum. Daha doğrusu, şöyle uzaktan bir iki kez gördüm. O da yarım yamalak. Gene bir dost girdi araya. Onu da, beni de iyi tanıyan bir dost. O düzenledi bu buluşmayı. Birbirimizi tanımakta yanılmamak için ben elimde bu çiçek demetini tutacağım, onun da elinde mavi bir şemsiye olacak.

GARSON - Bugün anlaşılırsınız.

ERKEK - (*sözünü keserek*) Anlaşılırsak, ama sadece anlaşmak, kafaların uyuşması yetmez, bir de aşk doğarsa aramızda, bugün hemen evlenmek istiyorum. Hem de burada.

GARSON - Burada mı? Ne güzel! Ne güzel bir yer, bir saat seçmişsiniz bayım. Sonra benim yönetimimde bir evlenme! Bu bilerseniz ne mutlu eder beni. Ben işleri hep bu kerteye getirmişimdir ama, sonuç alamamışım. Daha doğrusu sonuç benim dışımda, benden uzakta alınmıştır. Şimdi siz benim bunca çabamın armağanını veriyorsunuz bana, değer bilirliğin anıtını dikiyorsunuz. Yaşayın, bayım.

ERKEK - Bay Garson, ben de şimdi övdüğünüz şu davranışıma karşılık bir şey rica edeceğim sizden.

GARSON - Buyrun, emriniz başımın üstüne.

ERKEK - O gelince... O gelince diyorum ya, böyle derken hafifçe yüreğimin vurduğunu duyuyorum. Bu ne demek?

GARSON - Aşkın başlangıcı demek, bayım.

ERKEK - Yaaa! Aşk böyle başlar demek?

GARSON - Evet. Aşkın başlaması için her şey yerli yerinde.

ERKEK - Bay Garson, ricam şu sizden. Onun karşısında yücelttin beni.

GARSON - Elbette, elbette. Ama nasıl bayım? Nasıl istiyorsanız, öyle.

ERKEK - Nasıl mı? Bütün yaşamımız boyunca iz bırakacak bir biçimde. Öyle özelliklerimi belirtin ki etkisi iyice, bütün yaşamımızı ölümümüze değin kuşatsın. Sözle ya da davranışla, o sizin bileceğiniz iş, nasıl isterseniz!

GARSON - Özellikleriniz,

ERKEK - (*sözünü keserek*) Çok güzel bir evim var. İki dönümlük bir korunun içinde. Dış duvarları temelden iki metre yükseklikte taştan, odaların duvarlarını tahta

kaplattım. Artırmalardan aldığım eşyalarla döşedim ben o evi. Ama nasıl söz edebilirsiniz bu evden?

GARSON - Ederim bayım. Ama lafı gelmezse... Ne diyeyim başka?

ERKEK - Öğrenimim Avrupa'da, diploma alamadımsa da öğrenimim Avrupa'da.

GARSON - Bunun da sırası gelmeyebilir. Başka bayım?

ERKEK - Güvenlik sağlarım, katıksız rahatlık.

GARSON - Bakın, bu çok önemli.

ERKEK - Evet. Önemli olsa gerek. Ona sunacağım şeyleri kolaylıkla mı elde ettim sanıyorsunuz? Bay Garson iyice bana bir bakın... Sıfırdan başladım ben. Siz hiç sıfırdan başlayan insan gördünüz mü?

GARSON - Gördüm bayım?

ERKEK - Kimi?

GARSON - Aynada kendimi gördüm. Ama ben sıfırdayım gene.

Sabahattin Kudret AKSAL

Kahvede Şenlik Var

Yazlık bir kahvede genç bir erkek görücü usulüyle evleneceği genç bir kadını beklemektedir. Ancak çok heyecanlı olduğu için kahvenin garsonundan gelecek kadına karşı kendisini övmesini ister. Bir süre sonra genç kadın gelir. Erkeği bulamaz, o da garsondan kendisini övmesini ister. Bu evlilikte erkek, çalışıp çabalayarak elde ettiği varlığını koruyacak, evini temiz tutacak, çocuklarına bakacak ve egemenliği altında kalacak birini aramaktadır. Kadın, ise evlenmeden önceki alışkanlıklarını sürdürebilecek, hayallerini gerçekleştirecek, rahat bir ev, kolaylık sağlayan eşya, ne istediğini bilmeden salt özgürlüğünü duymak için tartışacağı bir koca aramaktadır.

Birbirine yabancı bu iki insan evlilik hayatlarında adını koyamadıkları bir şeyin eksikliğini gizliden gizliye duyarak düğün şatafatının çekiciliğine kapılarak evlenirler.

Okuduğunuz metinde, evleneceği kadını bekleyen erkeğin, garsonla yaptığı konuşmalar yer almaktadır.

Metinde evlilik kurumu irdelenmektedir.

Duygu ve aşkın olmadığı, pazarlık usulüne dayanan bu evlilik geçerli olmasına rağmen bir süstür. Yazar görünüşteki bu evlilik kurumunu komedi üslubu içerisinde ele almaktadır.

Kahvede Şenlik Var oyununu izleme imkânınız varsa mutlaka izleyiniz, izleme imkânınız yoksa okuyunuz.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni yapı, tema, dil ve anlatım anlam ve gelenek yönünden inceleyiniz.
2. Metin hangi dönemde yazılmış olabilir? Yazıldığı dönemin özellikleri nelerdir?
3. Metindeki erkeğin belli bir kişilik özelliği var mı? Varsa nelerdir?
4. Metin niçin bir güldürüdür? Metindeki güldürü öğelerini bulunuz.

ÖZET

Olay çevresinde oluşan edebî metinleri anlatmaya bağlı metinler ile göstermeye bağlı metinlerden oluşur. Anlatmaya bağlı metinler masal, destan, hikâye, roman vb. türlere ayrılır. Göstermeye bağlı metinler ise başta geleneksel Türk tiyatrosu (meddah, Karagöz, orta oyunu ile trajedi, komedi, dram vb. türlere ayrılır. Her iki türde de serim, düğüm ve çözüm bölümleri bulunur.

Anlatmaya bağlı edebî metinler, metin ve zihniyet, yapı (olay örgüsü, kişiler, mekân, zaman) tema, dil ve anlatım, metin ve gelenek, anlama ve yorumlama, metin ve yazar bakımından incelenir.

Göstermeye bağlı metinler, günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz olayların sahnede gösterilmesiyle oluşur. Bunlara dramatik metinler adı da verilir. Geleneksel Türk tiyatrosu, modern tiyatro ve müzikli oyunlar olmak üzere iki kısımda incelenir. Geleneksel Türk tiyatrosunda Karagöz, orta oyunu ile meddah yer alır.

Modern tiyatro trajedi, komedi, dram ile müzikli oyunlar, opera, operet, komedi müzikal ve bale gibi türlere ayrılır.

TEST I

1. Aşağıdakilerden hangisi anlatmaya bağlı türlerden **değildir**?
 - A) masal
 - B) Karagöz
 - C) hikâye
 - D) roman

2. Edebiyat alanı içerisine giren eserler kesin çizgilerle olmamakla beraber sanat eseri ve düşünce eseri olmak üzere ikiye ayrılır.
Aşağıdakilerden hangisi sanat eseri **sayılmaz**?
 - A) şiir
 - B) tiyatro
 - C) makale
 - D) roman

3. Aşağıdakilerden hangisi anlatmaya bağlı türlerden **değildir**?
 - A) şiir
 - B) deneme
 - C) eleştiri
 - D) fıkra

4. Öykü ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi **yanlıştır**?
 - A) Öyküde serim, düğüm ve çözüm bölümleri bulunur.
 - B) Öyküler, olay öyküsü ve durum öyküsü olmak üzere ikiye ayrılır.
 - C) Öyküde ana olaylara yer verilir, gereksiz olay ve tasvirler bulunmaz.
 - D) Öyküler sahnede gösterilmek amacıyla yazılır.

5. Aşağıdakilerin hangisinde olağanüstü olaylara ve olağanüstü kahramanlara yer verilir?
 - A) tiyatro
 - B) masal
 - C) hikâye
 - D) roman

